

כיצד עבדו ישראל לעגלי הזהב?

מיועד למבוגרים

לא מתאים לילדים ולבני נוער

תוכן העניינים

4.....	פרק א': תיאור התקופה
7.....	פרק ב': ירבעם חוזר לארץ ישראל
9.....	פרק ג': המלכת רחבעם בשכם
11.....	פרק ד': דמותו של ירבעם
13.....	פרק ה': דרשת ירבעם על עגלי הזהב
17.....	פרק ו': המשך הדרשה
20.....	פרק ז': תגובת העם לדרשה
22.....	פרק ח': אבדן גדולי הדור בישראל
24.....	פרק ט': הגירת הכהנים והלוויים
26.....	פרק י': החג הראשון
28.....	פרק י"א: נבואת עידו
31.....	פרק י"ב: תגובת העם לנבואת עדו
35.....	פרק י"ג: כהנים מכל השבטים
37.....	פרק י"ד: חרון אף ה'
40.....	פרק ט"ו: יוסף מנסה לערוך חשבון נפש
42.....	פרק ט"ז: מנשה "מבין את הרמזים..."
44.....	פרק י"ז: ההליכה ההמונית לדן
47.....	פרק י"ח: פנייתו הראשונה של יוסף לירבעם
50.....	פרק י"ט: השפעת ההיחשפות לגוים על הילדים
52.....	פרק כ': יוסף ניגש שוב לירבעם
54.....	פרק כ"א: המשבק"ים – כוהני ירבעם
56.....	פרק כ"ב: ההתדרדרות בביתו של מנשה
58.....	פרק כ"ג: יוסף פונה לאחיה השילוני

60.....	פרק כ"ד: תקופת משבר
62.....	פרק כ"ה: גילוי השחיתות של ירבעם
65.....	פרק כ"ו: לימוד הסוגיה
68.....	פרק כ"ז: מחלת בן ירבעם והתפילות עליו
70.....	פרק כ"ח: נבואת אחיה השילוני
72.....	פרק כ"ט: ההספד על אביה
73.....	פרק ל': דיון בדרכים
77.....	פרק ל"א: הפרדסאות
80.....	פרק ל"ב: קבוצת 'המורדים'
82.....	פרק ל"ג: מנשה נסער
84.....	פרק ל"ד: דיון בבית המדרש
87.....	פרק ל"ה: המשך הדיון
90.....	פרק ל"ו: הכנות למלחמה
92.....	פרק ל"ז: נאום המלחמה
94.....	פרק ל"ח: המלחמה
95.....	פרק ל"ט: תוצאות המלחמה
97.....	פרק מ': ירבעם נגף
99.....	פרק מ"א: עת רצון
101.....	פרק מ"ב: אבים נגף
103.....	פרק מ"ג: ההספד על ירבעם
105.....	פרק מ"ד: ירבעם היכן אתה?
108.....	פרק מ"ה: כעבור מאתיים שנה
110.....	פרק מ"ו: הוכחות מנשה
112.....	פרק מ"ז: גלות וחורבן
114.....	במקום סיום

במקום הקדמה

במאמר זה יתואר כיצד עם ישראל טעו ועבדו לעגלי הזהב בתקופת ירבעם בן נבט עד גלותם מעל אדמתם. עם ישראל - עם קדוש וטהור, אשר היה תחת שלטונו הנשגב והמרומם של שלמה המלך; עם שהיו מעולי הרגלים לירושלים בכל שנה וראו שם עשרה ניסים קבועים; עם שישבו בשלווה והשקט ולמדו תורה והלכה - בבת אחת הפסיקו לעלות לבית המקדש בירושלים והחלו לעבוד עבודה זרה ולהשתחוות לעגלי הזהב שהעמיד ירבעם בן נבט - בדרך ובבית-אל.

התוכן ברובו נבנה על פי מפרשי הנביא, מדרשי חז"ל, והספר "ילקוט מעם לועז", התיאור פעמים שנעשה באופן מודרני כדי להבינם ברוח זמננו.

מטרת מאמר זה לענות על השאלות המטרידות רבים: כיצד יתכן שכלל ישראל טועה בדבר הלכה מסוים, הלכה חמורה עד כדי עבודה זרה? כיצד יתכן שיש ת"ח שאינם מעוררים ומתריעים על כך, ואף קרוביהם נכשלים בדבר זה? כיצד יתכן שלמרות כל ההתראות משמים, עם ישראל לא נרמזים ומנסים לתלות זאת בסיבות שונות ומשונות מלבד עבודה זרה?

פרק א': תיאור התקופה

תקופת שלמה המלך התאפיינה בשפע, בשלום ובשלווה. עם ישראל ישבו "איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו" (מלכים א ה, ה). השפע שהיה באותה תקופה היה יוצא דופן - הפירות היו גדולים ומפותחים; עושר רב זרם לממלכה מכל קצווי תבל; ובני ישראל היו מתרבים כחול אשר על שפת הים (מלכים א ד, כ); הם היו מבורכים בפרי בטנם ובפרי בהמתם; לא חששו מאויבים ומזרים וישבו בשלווה ובבטח בבתיהם. כל זאת כאשר בית המקדש שנבנה זה עתה היה הציר המרכזי סביבו עם ישראל חי.

יוסף אדם בעל בעמיו גר בעיר שכם, חוטר לשבט אפרים. את נחלתו ירש מאבותיו, נחלה אשר חלקוה בעת חלוקת הארץ על ידי יהושע בן נון. שדהו היה גדול ורחב והיה מעבדה בחריצות ובשקדנות - בתקופת החרישה והזריעה, לאחר מכן מתפלל למטר, מחכה ליבול, קוצר ומעבד. הלא אין זו סתם אדמה זו אדמת ארץ ישראל!

בשלושים השנים האחרונות, שנות השפע של עם ישראל נותר לו לאחר מלאכתו בשדה זמן רב פנוי. זמן זה הוא הקדיש ללימוד התורה הקדושה - לימוד התורה שבכתב וקבלת יסודות התורה שבעל פה מפי תלמידי החכמים שישבו בבית המדרש בשכם, אשר קיבלו את תלמודם דור אחד דור עד משה רבינו.

לא רק יוסף ניצל את הזמן הפנוי בתקופות שבהם לא היה צורך לעבד את השדות. בתקופה זו בית המדרש היה מתמלא מפה לפה באנשי עמל. גדולי העיר וחכמיה, כמו גם לווים וכהנים שהיו מצטרפים מדי פעם, היו יושבים ומלמדים את העם הלכות ודינים ומספרים את שנתחדש בלשכת הגזית בירושלים. הלימוד המתוק הותיר רושם נצחי בדמותם של השומעים עד אשר הפכו להיות אנשי מידות, אנשים אצילים ומכובדים.

השקעה רוחנית ברוכה נוספת היתה לו ליוסף והיא השקעתו הנכבדת בחינוך ילדיו בדרך ה'. נכון הוא שבאותה תקופה, לכאורה, לא היו בעיות חינוכיות, הדור הצעיר גדל על ברכי התורה והיראה, הבנים הבכורים היו עולים לירושלים ללמוד בלשכת הסנהדרין והיו חוזרים מלאים וגדושים רוחניות מוצקה ומלמדים את אחיהם את אשר למדו בהלכה, במוסר וביראת שמים. דבר אשר העלה את

כל הרמה הרוחנית של הבית כמה טפחים. עם זאת, היה משתדל בכל כוחו להעמיק בליבם את תחושות אהבת ה' ויראתו ואת החשיבות להמשיך ללכת בדרך ישראל סבא.

יוסף ומשפחתו היו עולים לרגל עם כל אנשי עירם שלוש פעמים בשנה, כאמור בתורה. הם היו מנצלים את הגעתם לירושלים והיו מביאים עמם את קרבנותיהם שהתחייבו ושנדרו, את מעשרות יבולם שהיו צריכים להאכל בירושלים בקדושה ואת ביכורי אדמתם. הקדושה ששררה בעיר הקודש השפיעה יראת שמים והותירה רצון עז לעלות ולהידבק בבורא יתברך.

לצד נחלתו של יוסף, צמודה וגובלת אליה היתה נחלת מנשה. מנשה אף הוא היה משבט אפרים ואף מאותה משפחה, בר אוריין, יודע ספר, מדקדק קלה כבחמורה - יהודי של שלוש רגלים. עם זאת שוני מהותי בינו לבין שכנו, הוא היה מנצל את תקופת ההפוגה מעבודת השדה לא רק ללימוד ולקידום רוחני, הוא השתמש בשפע הרב שחננו ה' גם להנאות העולם הזה. הוא היה מהיהודים אשר היו "אוכלים ושותים ושמחים" (מלכים א ד, כ).

למרבת הצער, יהודים רבים אשר זכו במתנות שמים שנשפעו בתקופה זו, ניצלו אותם להנאותיהם האישיות והמשפחתיות ולא השכילו להבין ששקיעה בהנאות היא דבר אשר עלול להביאם לשקוע גם בחטא. לדעתם, הם נהגו כראוי ועבדו את ה' כיאות, מבחינה חיצונית היו נראים כמו כל היראים שסביבם כמו שומרי הלכה המקפידים על קלה וחמורה והוגים בתורה, עם זאת היו מנסים גם לתפוס מהנאות העולם הזה.

חום הקיץ הלוהט חלף עבר, רוח קרירה של סתיו החלה לפזם בין האילנות. יוסף נוטל את מחרשתו ופוסע בזריזות ובהתרגשות קלה לעבד את שדהו. מעבר לגדר הוא רואה את שכנו וידידו אשר גם השכים כמוהו לשדה. "שלום עליך מנשה", פיזם בעליזות, "עליך השלום - יוסף". "מדוע לא הגעת אמש לבית המדרש, הלא שעות הערב אינם זמן עבודה?", שואל יוסף בתמיהה, תוך שמכין את מחרשתו לפעולה. מנשה מהנהן בראשו ומשיב בחיוך רחב: "אתמול בערב ערכנו סעודה גדולה אני וכל בני ביתי, מידי פעם אנו עורכים סעודה שכזו כדי לחוש את חוויית החיים". יוסף נעמד מופתע שומט את המחרשה למרגלותיו: "הלא דברי התורה הם מתוקים, ערבים ושמחים הרבה יותר מסעודת מרעים, שם בבית המדרש נמצאת חוויית החיים". מנשה הפריח אנחת זלזול וחתם את

השיחה באמרו: "אצלנו ארוחות משותפות הן חלק מגיבוש המשפחה, אני מודה לה' שנתן לי את האפשרות לשבת עם בני ובנותי ולשמוח עמם".

"אוכלים שותים ושמחים" - מי יודע האם ההנאה מהמותרות והשקיעה בהם היא שהיוותה את הפתח להעמדת העגלים ולהידרדרות לעבודה זרה? (ילקוט מעם לועז עמ' ריב).

פרק ב': ירבעם חוזר לארץ ישראל

למחרת היום בפגישתם בשדה מנשה היה נסער ונרגש. הוא פנה ליוסף למרות חוסר הנעימות מהאופן שבה הסתיימה השיחה אמש ואמר: "הנך יודע, שמעת את הבשורה החדשה?", "לא אינני קורא עיתונים", הפטיר יוסף בנימת רוגז. מנשה לא שם לב לעוקץ שבדברים ואמר: "בטח היום בערב הדברים כבר יודעו גם בבית המדרש. הנביא אחיה השילוני המליך את ירבעם בן נבט, נו... האיש ששלמה המלך שם אותו לגובה מיסים על שבטי מנשה ואפרים, למלך על ישראל. ירבעם היה בדרכו לברוח מארץ ישראל למצרים, משום ששלמה המלך גזר עליו דין מוות בתור מורד במלכות. אחיה תפסו בשדה והמליך אותו למלך. השמועה אומרת שמלכותו תהיה רק על עשרת השבטים, יהודה ובנימין יישארו תחת מלכות בית דוד", סיים מנשה את דבריו כשניצוץ של התרגשות בעיניו.

יוסף המופתע לשמע הידיעה הגיב נסערות: "מה, האם הדברים נכונים? מלכות יהודה לא תישאר המלכות הנצחית על כלל ישראל, הלא דוד ושלמה היו גדולי תורה, נביאים וחכמים אשר לא היו מלכים כמותם ולא יהיו כמותם, כיצד הדבר נעשה?", "גזירה זו ממש גזירה", הוסיף למלמל תוך פליטת אנחה כבושה. "מדוע הנך מקונן?", שאל מנשה בחצי חיוך, "ראשית, ירבעם לא בארץ הוא ברח למצרים, ושנית, יתכן שאם ירבעם ימלוך עלינו ירד מעלינו נטל המיסים הכבדים ששלמה המלך מטיל עלינו כדי לכלכל את שולחנו". "מיסים, מיסים, זה מה שמעניין אותך, הכסף חשוב יותר מן התורה, יותר מן הקדושה, יותר מהמעלות הרוחניות שניתנו לנו במלכות דוד. האם חסר לך משהו? הלא מאז שהומלך שלמה המלך רק התעשרנו וצברנו ממון. נראה שאתה רק חושב על סעודות הפאר והמשתאות הנערכות בביתך המפואר, אני חייב לשמוע מה אומרים על כך בבית המדרש", אמר יוסף, לפתע התנער מעמידתו ופנה לעבר בית המדרש.

בבית המדרש הרגשות מעורבים, המולה חרישית, סערה פנימית. "אם אחיה השילוני המליך אותנו, בטח הדבר נאמר לו בנבואה, כנראה שהוא המלך הראוי על ישראל"; "איזה אסון כבד, מי יודע כיצד תראה הממלכה תחת שלטונו"; "אומרים שהוא אדם זריז, לכן שלמה בחר בו לבנות את המילוא"; "אולי הוא ימנע את העלייה לירושלים?"; "מה עולה על דעתך, הוא מחה בשלמה המלך

על כך שבנה את המילוא, שבגיננו יש פחות מקום מעבר בהר הבית לעולי הרגלים, כל כוונתו היא רק להרבות בעליה לרגל"; "אכן הוא מחה בשלמה המלך, אולם הוא לא עשה זאת כראוי, היה עליו למחות - אולם בסתר, איפה כבוד המלכות?"; "לדעתי, הוא קינא לשם שמים"; "רבותי, בינתיים שלמה המלך הוא המלך פה, שיתקו טרם יחשדו אתכם כמורדים במלכות". כל הלומדים המשיכו בתלמודם מתוך סערה ובלבול מחשבות.

עבר זמן, תהלוכות הימים והחדשות הטרויות השכיחו את הישנות. העם פסק לשוחח על המלכותו של ירבעם והמשיך בדרך חייו הקבועה כאילו דבר לא ארע, עד להישמע הבשורה הבאה.

שלמה המלך אשר הכיר את מלאך המוות וידע את תהלוכותיו אף הוא נפטר. היתה זו שנת השמיטה¹, שדותיה המופקרים של שכם נראו כמתאבלים, שחים ראשם. הדרדרים והחרולים שעלו בהם המחישו את הכאב והיגון שעלה בלבבות עם היוודע הבשורה המרה. אדונינו, המלך שלמה, הברכה היתה שרויה בנו - בזכותך. בעלי דינים, לא יודעים אנא יפנו, הלא המלך שלמה היה השופט לכל הארץ, ומשפטו צדק לפניו יהלך. האור בבית המדרש הועם, תלמידי החכמים ישבו וקוננו על הארץ, אין חכם כשלמה, חכמתו האלוקית בתורה היא שסייעה לנו להבינה. מי ייתן לנו כעת מענה על התהיות והספיקות? עם ישראל התאבל על לקיחת המלך טרם עת, והוא רק בן חמישים ושתיים שנים. תקוותם היתה בממשיך דרכו - רחבעם בנו, הוא אשר ישא עליו את עול הממלכה.

יוסף השקיף על שדות שכם מחלון ביתו, ליבו מר עליו על מות המלך, "יוסף, אינך קורא עיתונים, אז אני חייב לבשרך", נשמע קולו המשתנק של מנשה שנחפז בהתרגשות לעבר דלתו של יוסף. "ירבעם שב ממצרים, עם ישראל הזמינוהו לארץ ישראל כדי שישתתף בהמלכת רחבעם בן שלמה שתתקיים פה בערינו בשכם".

¹ אחת מהסיבות שירבעם העמיד את העגלים כי חשש שהעם יראו את רחבעם יושב ב'הקהל', הנעשית במוצאי שביעית.

פרק ג': המלכת רחבעם בשכם

העיר שכם נערכה לקראת בואם של כל עם ישראל ולקראת בואו של רחבעם בן שלמה. במקום זה בחר רחבעם להמלכתו על עם ישראל משום שהיה סבור שזה מקום המשפט והמלכות כפי שנאמר: "וישם לו חוק ומשפט בשכם" (יהושע כ, טו). העיר שכם היתה ידועה כמקום מפגש של כל העם והיתה ערוכה ומתוכננת לקראת אירועים גדולים ומפוארים. מקום היה בה להמון הרב אשר יבוא להאסף לקראת ההמלכה (רש"י דברי הימים ב' י, טו).

גם יוסף ומנשה מתכוננים להמלכת המלך החדש על עם ישראל, והיו עסוקים בניקוי הרחובות ובקישוט הבתים. בטקס ההמלכה בקשו עם ישראל מרחבעם הנחה במיסים. לאחר ציפייה דרוכה של שלושה ימים השיב רחבעם בשלילה על בקשת ישראל והכריז שיוסיף על המיסים יותר מאשר אביו.

מרד קצר ומהיר של העם גרם להדחת רחבעם מהיות מלך על כל ישראל. המוני העם הכריזו: "מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי לאהלך ישראל" (מלכים א' יב, טז). רחבעם נותר המלך בירושלים על השבטים יהודה ובנימין, וירבעם הומלך על שאר שבטי ישראל.

באותם ימים סוערים יוסף ומנשה כמעט שלא נפגשו, כל אחד היה עסוק בדבריו הוא, יוסף בתפילה ובבקשה לה' שהתמורות המדיניות לא ישפיעו לרעה על עם ישראל, בהתחזקות בלימוד התורה אשר יכולה להציל ולהגן על עם ישראל. לעומתו מנשה אשר אהב את החדשות והתעניין אצל יודעי דבר בדבר השינויים המפליגים במלכות, והיה מבין הראשונים אשר ידע את המתחולל בקרב הארץ.

בוקר אחד נפגשו השניים בצאתם מביתם לכיוון בית הכנסת. מנשה אחז את תיק הטלית והתפילין בידו פנה אל יוסף: "החדשות האחרונות מסעירות יותר מן הישנות" אמר בעיניים בורקות, "מה בפוך?" התעניין יוסף. "אז כך" השיב לו מנשה, "ירבעם בן נבט הומלך למלך על ישראל, ועיר הבירה תהיה שכם – עירנו. ירבעם נמצא בבית המדרש המרכזי בעיר ומתחיל לכונן את מלכותו על עם ישראל".

יוסף אשר נדהם מההתפתחות המדינית התפלא: "אכן נבואתו של אחיה השילוני התקיימה, אלך להכיר את המלך החדש", הוסיף תוך שהחליט להגיע בהקדם האפשרי לבית המדרש, לחזות בזיו פניו של המלך החדש וללמוד מתורתו.

לעומתו, מנשה הררה על כך שכנראה מעתה לא יצטרכו יותר לעלות לירושלים ולא יעלו יותר לבית המקדש. "הלא מעתה לא יהיה לנו לא חלק ולא נחלה במקום זה כי יהיה שייך רק לשבט יהודה". כמוהו חשבו גם אנשים רבים מבני עשרת השבטים כלפי מלכות רחבעם - "אי אפשרי לא ברך ולא בבית המקדש שלך". במחשבתם זו מרדו במלכות דוד, בבית המקדש ובמלכות ה' (רש"י דברי הימים ב יא, טז).

מרדו במלכות שמים - עם ישראל שהיו אוכלים שותים ושמחים הגיעו למרידה פנימית במלכות שמים. הדבר לא ניכר כלפי חוץ, הם המשיכו לקיים מצוות, ללמוד תורה ולדקדק בהלכה, אולם לבם בל עמם.

"שמנת עבית כשית" (דברים לב, טו) - שמנת - בימי ירבעם, עבית בימי מנשה, כשית בימי צדקיהו (ילקוט מעם לועז עמ' רלג, בשם מדרש תנאים).

בימי ירבעם - שמנת באכילה ובשתיה; בימי מנשה - עוונותיכם כעבות העגלה חטאה; בימי צדקיהו - התמלאה כוס התרעלה.

פרק ד': דמותו של ירבעם

לעת ערב פנו כל יושבי בית המדרש לבית מדרשו של ירבעם בן נבט. ירבעם המלך ישב הדור פנים בראש השולחן, פניו מבהיקות באור יקרות. "אומרים שכל תלמידי חכמים נחשבים בעיניו כעשבי השדה, הוא שקול כאחיה השילוני" (ילקוט מעם לועז עמ' קצו, בשם ראב"ש ושוחר טוב) עוברת השמועה בקהל. ירבעם פונה לנתיניו, ופותח בשיחה תורנית עמוקה ומפולפלת. טובי תלמידי החכמים מקמטים את מצחם להבין את הנאמר. עם סיום הדברים, כפתור ופרח, עיני כולם זורחות. "אשרינו שזכינו במלך גדול כזה, תלמיד חכם הבקי בכל חלקי התורה, אדם הדומה למלאך אלוקים, כעת יש מי שיענה על כל שאלותינו בהלכה ובהשקפה".

למחרת בשדה. "מנשה, צדקת, אין אדם שיכול להתאים למלך על ישראל יותר מירבעם המלך. הוא גדול בתורה, אין בתורתו שום דופי. הוא מחדש דברים שלא שמעתם און מעולם, וכל טעמי תורה מגולים לפניו כשדה", אמר יוסף כממתיק סוד. "אני רואה שרק תורה מעניינת אותך, רק בדברים האלו אתה מתמקד" שואל מנשה כשחיוך בזוויות פיו. "מה פתאום, יש בו עוד דברים נפלאים נוספים, עמל מפרך של שנים בהבנת התורה, נראה שכל היום הוא לומד ולא נותן תנומה לעיניו. הוא אינו אוכל ואינו שותה כמעט מאומה. השהייה במחיצתו מרוממת כמעט כמו השהייה בבית המקדש, לאחר שיצאתי מהשיעור שמסר אתמול עלה בי הרצון להתעלות ולהתקרב יותר לה', להוסיף 'שטייגן' בלימוד, תיקון המידות והרחקת התאוות", השיב יוסף בתמימות.

"מלבד כל המעלות הרוחניות, לא שמעת שמהרגע שהומלך החל לשפץ את העיר שכם כעיר מלוכה?" (מלכים א יב, כה), ירה מנשה את אשר על לבו, "מחירי הדירות כאן יאמירו ואנו, תושבי המקום, רק נרוויח מכך", המשיך כשעיניו בורקות. יוסף השיב בתוכחה גלויה, "זה מה שמעניין אותך", "לא רק זה", התגמגם מנשה, "אבל לדעתי זה גם דבר חשוב, ואפילו חשוב מאוד".

יוסף המשיך כאילו לא שמע את דברי מנשה: "אומרים שפניו תמיד אדומים ממאמץ מחשבתי עמוק, גם כאשר מתעסק בענייני חולין מוחו לא פוסק

מלחשוב בלימוד. גם מה שהוכיח את המלך שלמה, זכרונו לברכה, זה רק מתוך יראת ה' שיקדה בו, איזה מלך, איזה מלאך....", נאנח יוסף מתוך סיפוק ושמחה. כל תלמידי החכמים שבשכם, ובשאר ערי ישראל חיכו לפעם הבאה שבה יזכו לשמוע דברי אלוקים חיים מפי ירבעם בן נבט. הם ציפו לסדרי לימוד קבועים ולהתרוממות הרוחנית אשר תושפע ממנו כלפיהם. לעומתם, שאר המון העם חיכה והמתין להפחתת עול המיסים, לכך שמלבד קיום המצוות יוכלו להמשיך - לאכול, לשתות ולשמוח...

יוסף אשר היה תלמיד חכם גדול בעצמו, ירא שמים ומורם מעם, עם הזמן התקרב לרבו ירבעם בן נבט. הוא שמע בצמא את דבריו, את כל שאלותיו בענייני הלכה, בתמיהות בהבנת התורה ובפלפולא שאל את ירבעם בן נבט, אשר היה יושב כמעט עשרים וארבע שעות בבית המדרש. קשה היה להתקרב לירבעם ולספוג ממנו רבות, המון רב של אנשים היו צובאים את המקום ובאים לפניו לשטוח את ספקותיהם ולהתדיין לפניו בעניינים שונים. אולם יוסף, אשר אהבת התורה ותלמידי החכמים יקדה בו, אשר עירו היתה העיר שהתיישב בה ירבעם ישב אף הוא כל רגע פנוי בבית המדרש, נהנה מזיו פניו של ירבעם, דן עם שאר תלמידי החכמים בפסקיו הקולעים וניסה להעמיק את תחושת הקבלה שלו מרבו החדש.

"ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה אמר רב שכל תלמידי חכמים דומין לפנייהם כעשבי השדה" (סנהדרין קב ע"א).

פרק ה': דרשת ירבעם על עגלי הזהב

תאריך העלייה לרגל התקרב, עוד מעט וכבר חג הסוכות בפתח. כשרי ישראל שמעבר הירדן ושבתוך הארץ התכוננו לחג, לעלות לירושלים ולהביא ביכוריהם לבית המקדש כמימים ימימה. בביתו של יוסף רבה התכונה, הם ערכו רשימות של כל התרומות וכל המעשרות שיש להעלות, של הקרבנות השונים שצריך לקחת והאבדות שנמצאו ולהכריז עליהן ב'אבן הטוען', במקביל הלכו לבית הרב שיזה עליהם מי אפר פרה אדומה ונזהרו מכל טומאה. התחילו להתארגן ליציאה הן מבחינה מעשית והן מבחינה רוחנית.

לעומת זאת מנשה וביתו חיכו להוראת המלך ירבעם בדבר העליה לרגל. מנשה אשר הבין בראשו הפוליטי שלא יתכן שעם ישראל יעלו השנה לירושלים, הלא אין להם כבר חלק בדוד ונחלה בבית המקדש! (ילקוט מעם לועז עמ' רח בשם ילקוט שמעוני שמואל א רמז קו) הם החלו את ההכנות לחג על 'אש נמוכה' בתקווה שהשאלות בקרוב תפתרנה.

מודעות ענקיות וססגוניות התפרסמו בכל רחבי שכם. הכותרת על המודעות היתה: "דרשת שבת שובה מפי המלך ירבעם. בליל שבת מלכינו הרם והנישא ידרוש בפני העם, הדרשה תעסוק בענייני דיומא". המודעות התפרסמו בכל עיתוני הסביבה, וטרם שבת יצא כרוז אשר בישר לכל התושבים על הדרשה שתתקיים בבית הכנסת המרכזי. בעקבות פרסום הידיעה נהרו המונים מעם ישראל לשכם לשבות בה ולשמוע את דרשתו המרכזית של ירבעם.

בית הכנסת היה גדוש מפה לפה, המונים מכל שכבות העם באו לשמוע את הדרשה. המלך ירבעם נכנס בפתח, הנוכחים נדהמו מהדרת פניו ומזיוו. כולם נעמדו וברכו את ברכת המלך. לאחר ההתרגשות הראשונית שקט שרר באולם. המלך ירבעם פתח ואמר.

"עם ה' הנכבד והמובחר, עם ישראל קדוש וטהור. הלא כולכם יודעים שמלכות ישראל נחלקה ברצון ה' כמו שאמר רבי הקדוש שליט"א אחיה השילוני בנבואתו. חלוקת המלכות בעם ישראל היא עניין שמימי וחלק מהתוכנית האלוקית בבריאת העולם. חלוקת המלכות מהווה סימן לכך שה' אינו חפץ בירושלים - מקום מלכות בית דוד ואינו חפץ בבית המקדש. חטאיהם השונים

והתקרבותם לעמים מסביב הורידה את ערכם בעיני ה' והובילה לכך שיסלק את שכינתו משם".

דממה כבדה שררה בבית המדרש, ההמונים שציפו לשמעו דרשה העוסקת בענייני דיומא: חשבון נפש, תשובה והכנות לקראת הימים הנוראים, הופתעו מכך שהמלך עוסק בנושא זה. נושא אשר היווה סימן שאלה גדול לחלק מהם, כמנשה ודומיו, הם הבינו שלא יעלו יותר לירושלים וחיכו לשמוע את המשך דבריו.

"מאחר ומוניתי למלך עליכם, מוטל עלי התפקיד לקרב אתכם לה' ולמצוותיו. מאחר וכעת בירושלים קשה מאוד להתעלות במעלות הרצויות, מן הראוי לחפש מקום אחר שבו ניתן יהיה להקים מזבח כדי לעבוד לה'".

"מתוך ראייה עמוקה וארוכת טווח, ומתוך צפיית העתיד הגענו למסקנה שהעלייה לירושלים עלולה להזיק לרוחניות העם. לדאבון הלב, ארץ יהודה פרוצה בעבודה זרה, כידוע, שלמה המלך הביא נשים נכריות אשר עובדות בירושלים עבודה זרה, דבר העלול לגרום לירידה רוחנית לכל העולים לרגלים. רחבעם אינו פועל מאומה להסרת הבמות של העבודה זרה ביהודה. בית דין שהוקם בראשיתי במיוחד לענייני בית המקדש וירושלים פסק שהעלייה לירושלים אסורה כל עוד לא ביערו בה את העבודה זרה. משום שעבודה זרה אסורה אפילו במשהו. בואו נשמור על נפשותינו ועל נפשות ילדינו שלא ילמדו ממעשיהם ונחנך אותם בפרישות ובטהרה, בחינוך אין וויתורים לכן לא נעלה לירושלים".

"אחיה השילוני, שצפה קלקול זה בנבואתו, אמר לי: 'בכל אשר תאווה נפשך' (מלכים א יא, לז), כלומר, בכל מקום שאתה רוצה תבנה את בית המקדש.² דבריו אלו חייבו אותי לחפש מקום אחר שכל עם ישראל יבוא לשם לזבוח לה'".

"לאחר מחשבה מעמיקה נמצאו שני מקומות העונים על הדרישה: בית-אל ודן. במקומות אלו שייעודו לעבודת ה', יבנו רק מזבחות ולא יבנה בית מקדש, בזה לה' אין חפץ [וכאן נשא פלפול עמוק עוקר הרים וטוחנן המבאר את הסיבה לכך שלה' אין חפץ בבית המקדש]. העיקר שעם ישראל יעבדו את ה' ויקריבו קרבנות

² יש כאן סילוף בהבנת דבריו של הצדיק לפי פירוש אישי של ירבעם.

על המזבח, כפי שעשו אבותינו עד שהקים שלמה המלך את בית המקדש בירושלים לפני שלושים ושש שנים".

"מן הפסוק 'בכור שורו הדר שלו וקרני ראם קרניו בהם ינגח יחדו אפסי ארץ והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה' (דברים לג, יז), לומדים שהסמל של שבט יוסף הוא שור. לכן יוצבו ליד המזבחות עגלים, עגל אחד יהיה לזכר יוסף והוא יהיה בבית-אל, והשני יהווה סימן למלכותי, ויוצב בדרך. כשם שהעמודים "יכין ובועז" שבבית המקדש הם סמל וסימן למלכות דוד ושלמה, כך גם עגלים אלו יהיו סימן למלכותי ולזכר בית יוסף".

ירבעם הביא ראייה היסטורית כדי לתרץ את עשיית העגלים: "קיימת סיבה נוספת לכך שנבחר דווקא הסמל של העגלים היא משום שאהרן הכהן, הצדיק, הקדוש והנשגב עשה עגל לעם ישראל במדבר כדי להשרות את השכינה בו, זאת כאשר משה לא חזר לאחר ארבעים יום. בעשיית העגל לא היתה בעיה הלא רואים שאהרן לא נענש על כך (רד"ק מלכים א יב, כח), אלא הפך להיות הכהן הגדול עד עולם. הטעות במעשה העגל, הטעות שבגינה עם ישראל נענש היא בכך שלא חיכו למשה רבינו, אם היו מחכים למשה כפי שביקש, הלא אז בעגלים היתה רק קדושה וטהרה. במקרה שלנו אין טעות, אני הוא המנהיג – בבחינת משה רבינו, ואין צורך להמתין לי שאשוב... אנחנו שאין לנו את מקום השכינה בירושלים – שאותה תפסו שבט יהודה המתנגדים לנו, נעשה עגלים במקומו להשרות את השכינה בהם".

"הכוחות הרוחניים שיושפעו מן העגלים יהיו 'אלוהי הנכר' שגנז יעקב בשכם, אני מצאתי אותם לאחר עיון בפרשת וישלח, ובהבנת סתרי התורה הטמונים בהגעתו של יעקב אבינו לבית-אל. לאחר בירור הלכתי על פי שיטות כל הפוסקים עד לימינו מצאתי שהם קדושים וטהורים ואין בהם כל חשש לשימוש [כאן ירבעם המשיך בפלפול מעמיק אשר רק גדולי תלמידי החכמים שישבו באולם יכלו להבין את דבריו, בדבריו הוא העמיק בשגב קדושת השבטים ועל כך שלא היה ברשותם פסול או קרוב לעבודה זרה]".

"העגלים יהיו סמל למלכות החדשה, ואת ה' נעבוד על המזבח שיהיה לפנייהם, 'אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך ממצרים' – אלו המילים שנגיד כאשר נגיע לזבח לפני העגלים, אלו המילים שאמרו עם ישראל לפני העגל שאהרן קדוש

ה' עשה במדבר, כאשר כל כוונתנו היא לשם שמים ולעבוד את ה' בכל הלב
עקב המציאות שנכפתה עלינו כעת".

למרות שעברה שעה ארוכה מאז תחילת ההרצאה, ישבו כל הקרואים בשקט
מהופנט. גם פשוטי העם שלא הבינו את הפלפולים העמוקים, הבינו את
משמעות הדברים וציפו בדריכות לשמוע את ההמשך.

*"גסות הרוח שהיתה בו בירבעם טרדה אותו מן העולם" (סנהדרין קא ע"ב)
דרשתו היתה כולה מתובלת בדברי תורה ובפלפולים עמוקים, אשר היו בעצם
ראיות שקריות והוכחות כזב למדניות לצדקת דבריו. אולם הוא התעלם מהנגיעה
הפנימית שהיתה בו, מהחשש שיראו את ההבדל בינו לבין רחבעם בירושלים.
הנגיעה היתה לכאורה מוסתרת מעיניו ומן העם.*

פרק ו': המשך הדרשה

כל העם ישבו דוממים, מופתעים ונדהמים לשמע דבריו של ירבעם. האם מעתה תהיה מציאות חדשה? מהן הסיבות לכך? כיצד יפעלו מעתה? ירבעם בדבריו התייחס לשאלות שעלו בלב השומעים וענה עליהן.

"כפי שאמרתי, העגלים יוצבו בשני מקומות, לאחר בירור בספרים הקדושים תלמידי החכמים הכריעו להציב את האחד בבית-אל שזהו מקום נבחר וקדוש במיוחד כמו ירושלים. יעקב אבינו, עליו השלום, אמר על המקום ש'...יהיה בית-אלוקים' (בראשית כח, יט), והשני יוצב בדרך שהוא גבול ישראל בצפון. זה המקום לשבח את שבט דן על כך שהסכים לפנות מקום מנחלתו לצורך הקמת המזבח למען כלל ישראל".³

"העמדת שני העגלים טמונה אף היא ביסוד רוחני עמוק, הטרחה לעליה לירושלים היא רבה ומאומצת, יהודים היו צריכים להגיע מכל קצוות הארץ ולנדוד מרחקים עד לירושלים. כידוע, כפי שה' אמר לאברהם אבינו, טרדת הדרך מונעת מהאדם להגיע לישוב הדעת ולצלילות המספקת כדי לקבל את השפע הרוחני ולכוון כראוי בעת הקרבת הקרבנות. נוסף לכך, לאחר כל טרחות הדרך כאשר הגיעו לירושלים מצאו מקום צפוף ודחוס המלא במליוני יהודים. הצפיפות הקשתה על כל אחד לקבל את ההשגות הרוחניות הנשפעות בירושלים. שתי בעיות אלו תפתרנה כאשר נלך לעבוד את ה' אצל המזבחות אשר אצל העגלים. הדרך תהיה הרבה יותר קצרה לכל אחד, משום שהם מפוזרים במקומות שונים בארץ, וכן הצפיפות תתחלק בין שני האזורים כך שנוכל לעבוד את ה' כראוי מתוך הרחבת הדעת".

שקט מוחלט שרר באולם, שקט של יראת כבוד ושל התעמקות במחשבות. לאחר כמה שניות של דממה מוחלטת המשיך ירבעם לפרט את תכניתו לפרטיה המעשיים: "נוסף לכל זאת, בישיבות בית הדין שלי בנושא זה הגענו לפסיקה הלכתית המעוגנת במנהג מדורי דורות. מעתה, כעת כל אחד יוכל להיבחר

³ מכאן רואים שהראשונים שנופלים הם אלו שקרובים לטעות. ראה מדרש על דן שהיו רגילים בעבודה זרה לכן הסכימו לכך.

לכהן ולקבל מתנות כהונה, כל אדם שחשקה נפשו בתורה יוכל לעמוד במבחנים השונים לדרגת כהונה ולקבל תואר כהן או לוי ולהתפרנס ממתנות הכהונה. זהו הסיכוי היחיד שיוכל ללמוד תורה בשקט. רעיון זה אינו חדש והוא מבוסס על המנהג שהיה טרם שהוקם בית המקדש בירושלים. לאחר חורבן משכן שילה היתה העבודה מותרת לזרים, כעת זה מצב המקביל מבחינה הלכתית למצב זה, לכן כאשר לא עולים לבית המקדש בירושלים ניתן לתת גם לזרים לכהן אצל מזבח העגלים".

ירבעם מנה את ההקלות שמחיל על העם אחת לאחת: ראשית ביצירת שתי מקומות לעבוד את ה', שנית במינוי כהנים ולווים מכל העם. את ההפתעה והתדהמה של הציבור ניתן היה לחוש בחלל האולם הגדול. עם זאת, האנשים לא ידעו על השינוי הגדול אשר ירבעם מכין להם, השינוי החשוב ביותר...

"קהל נכבד, שימו לב למנהג החדש עליו אני מכריז במקום קדוש זה. על רעיון חשוב כזה לדעתי, צריך לברך ברכת הודיה לה'. לאחר עיון מעמיק בדברי התורה ובפוסקים הגעתי למסקנה מעניינת במיוחד לגבי חג הסוכות הבא עלינו לטובה. מעתה, את חג הסוכות נחוגג חודש לאחר התאריך שחגגנו סוכות עד עתה, כלומר בט"ו במר חשוון. ניתן לראות שהמילים שהתורה נוקטת בהתייחסה לחג הסוכות הן: "חג האסיף", חודש מר חשוון הוא הזמן שבו מסיימים לאסוף את כל הפירות ולא חודש תשרי, לכן על פי הידור המצווה יש לשנות את התאריך ולהעבירו לחודש הבא. למסקנה זו ניתן להגיע גם על פי הריבוי שיש בתורה כלפי חג הסוכות, נאמר ב' פעמים "שבעת ימים תחוגו" (ויקרא כג, לט-מא) מכאן ניתן ללמוד שכשם שיש לפסח ראשון פסח שני, כך יש לסוכות – סוכות שני".

"כתוצאה מהידור זה, יתאפשר לכולם להספיק למסוק את הזיתים ולהתארגן לקראת החורף. בכך תזכו לשלוות נפש נוספת ולשמחה מלאה בחג ללא כל טרדות ומועקות מפני החורף המתקרב", חיוך מאיר התפשט על פניו הקורנות של ירבעם.

"החג יתקיים בדיוק כפי שנעשה בירושלים, יוקרבו אותם מספר פרים, ינענעו לולב וארבע מינים סביב המזבח, יתבצע ניסוך המים ויחבטו ערבות".

"כעת כאשר נמצא פתרון לבעיית העבודה זרה שבירושלים, נתרחק משם כמו מאש, נעבוד למה שעבדו אבותינו הקדושים והטהורים במדבר, למה שנעשה על

ידי אהרן שהיה נביא במקום משה, ואמרו בו "אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך ממצרים".

במילים אלו סיים את דרשתו שארכה כשלוש שעות וירד מהבימה. השקט המשיך לשרור באולם עוד זמן רב לאחר שעזב אותו. לאט לאט התפזר ההמון הרב, האנשים חזרו לביתם מנסים לעכל את הנאמר ולהבין את פשרם של הדברים. מנסים לחשב את השינוי שיחול מעתה בעם ישראל לאחר שלושים ושש השנים האחרונות בהם התאחד עם ישראל כולו בבית המקדש בירושלים.

"כסף סיגים מצופה על חרש שפתים דולקים ולב רע" (משלי כו, כג) – המדבר דברי נועם בעוד שלבו רע משול הוא לכלי חרס שמבחוץ הוא עשוי זהב ומרגליות קבועות בו ומבפנים אינו אלא חרס. כך היה ירבעם שנאמר: "ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד" (מלכים א יב, כו), ירבעם התחיל מרדו בזה שהגן על ישראל שיוכלו לעלות לרגל, וכעס על שלמה שסגר את המילוא והוא עצמו גרם לכך שיפסיקו ישראל לעלות לרגל לירושלים.

פרק ז': תגובת העם לדרשה

מנשה נכנס לביתו מחייך וסמוק פנים, בקושי הצליח להירדם בלילה והתהפך על מיטתו פעמים רבות. כל הלילה שיחזר את המשא הרוחני שירבעם המלך השמיע לעם. מיד לאחר התפילה בבוקר כאשר הלכו הוא ובניו בחזרה לביתם פנה אליהם ואמר בהתלהבות: "ילדים, איזה מלך, איזה למדן, איזה מעמד אדיר היה אמש, גדולי תלמידי החכמים היו צריכים לעמול קשות כדי להבין את עומק דרשתו. גדלותו היא מעל ומעבר לכל אחד מהגדולים אשר בארץ אם למשל נעמיד את ירבעם ליד כל גדולי הדור, הם יהיו לפניו כמו עשבים. ועם כל זאת, על כל גדלותו הוא מלך שמתחשב בציבור הרחב, החומרות שהוא נוקט הן לטובת העם הכללי ואינן מתייחסות רק לקיצוניים ולמחמירים שבעם. החכמה של גדול הדור היא לדעת היכן להקל, ואכן ירבעם אינו קפדן רק מנסה להוציא מהתורה כל מה שניתן כדי להקל מעל העם ולגרום לו לחיים קלים...".

"לא זו בלבד, שכם תהפוך להיות עיר הבירה, אתם מבינים מה זה אומר, אנו נשב בשמנת של עם ישראל, פה יהיה מרכז העסקים, לפה יבואו כל הגדולים והחשובים שבעם, המקום יתפתח ויהיה מפואר במיוחד, מעתה נוכל להתפרנס בקלות ובכבוד...", פניו של מנשה קרנו והילדים כרכרו סביבו נדבקים בשמחה ובעליצות של אביהם.

עם הכנסם לביתם התיישבו מול השולחן הערוך והחלו בקידוש היום מתוך שמחה והתרוממות.

יוסף לעומתו נכנס לביתו מהורהר וחושב. הוא לא עלה על יצועו מיד, כי אם שחזר את כל הרעיונות העמוקים שהמלך ירבעם אמר. בלבו חשב: "עלי להתבונן היטב בדבריו הקדושים והמאירים של ירבעם. עדיין לא הצלחתי לרדת לסוף עומקם. והדבר טורד את מנוחתי". כל הלילה ישב יוסף מול הספרים וניסה מתוכם ללמוד מחדש את הסוגיות השונות הקשורות לנושא הדרשה של ירבעם המלך. מידי פעם החל לקשר בין הדברים וקפץ ממקומו בקריאות התפעלות מחכמתו של ירבעם. עם זאת החלו לנבוט בו זרעי שאלות ותמיהות חסרות פשר. "אותן", הררה בלבו, "אשאל את המלך בבית המדרש. משמים בית מדרשו הוא בשכם עירי ואיני צריך להרחיק נדוד לעיר רחוקה, איזה זכות

ששכם הפכה להיות עיר הבירה, כל תלמידי החכמים יבואו הנה כדי לשאול את המלך שאלות, אוכל לעמוד על דעתו וללמוד ממנו היטב", עיניו היו טרוטות ואדומות מעייפות, אולם תחושת סיפוק וחדווה מלאה את לבו.

למחרת לאחר התפילה התכנסו האנשים קבוצות קבוצות ודנו בנושאים שונים מתוך השיחה של ירבעם. דבריו של ירבעם כללו נושאים הלכתיים רבים ומשמעותיים, וכן נושאים שונים הקשורים לכלל שכבות הציבור. לכל אחד היה מה להשמיע ובמה לחוות את דעתו. גם יוסף נשאר כדי להשמיע את דעתו ולשמוע דעות נוספות על דברי המלך.

ביום ראשון מנשה פגש את יוסף ולא נמנע מלהביע את התלהבותו מירבעם המלך ומדרשתו שדרש בשבת. "איזה מלך, זו מלכות אמיתית, מלך היודע לדאוג לשלום העם. כעת הטרדה השנתית לעלות לירושלים פחתה, ניתן להתארגן בשקט לחורף, כל אחד יכול להיות כהן ולקבל מתנות כהונה. איזו ראייה תורנית מעמיקה – כל זאת במטרה לשמור על נפש הילדים ולשמור על שלומו הרוחני של העם מבלי להפחית מההשפעה הרוחנית שקיבלנו בירושלים".

"אתה יודע", המשיך ואמר בהתפעלות תוך שהוא מסלסל את פאותיו, "בעיתון הבוקר היה כתוב שירבעם החל בשיפוצים של העיר ובפיתוח רחובותיה. הדבר יהיה נוח במיוחד מבחינה כלכלית, כעת הערך של הבתים שלנו יעלה, אני גאה בעיר שכם היא עיר קדושה וטהורה עוד מימות יעקב אבינו", סיים את דבריו באנחת רווחה ושמחה.

"אני דווקא חושב על גדלותו של ירבעם", הביע יוסף את דעתו "על כוחו ההלכתי המופלא, תלמידי החכמים בבית המדרש טענו שכוח ההיתר עדיף. יש לי עוד שעות ארוכות ורבות לחשב את דבריו מבחינה הלכתית ולנסות להביין לעומק, רק ההתעמקות בדבריו תהפוך אותי ליודע תורה אמיתי, דבריו נגעו כמעט לכל הסוגיות בתורה כולה. אני חושב שאין תלמיד חכם בדורנו שהגיע להיקף ולרמה של ירבעם בן נבט, וכך סוברים גם תלמידי החכמים השונים". סיים יוסף בהתפעלות תוך שהוא המשיך בהליכתו ופנה לעבר בית המדרש.

פרק ח': אבדן גדולי הדור בישראל

ביום ראשון בבוקר התפרסמו שוב הודעות ברחבי שכם ובגלילותיה, אבל היו אלו הודעות שחורות וקודרות. נוסף להודעות האבל עובר הכרוז הממלכתי ברחובות העיר והכריז את תוכן מודעות האבל.

"אבל יחיד עשי לך יושבת ישראל, אסון שלא היה כמותו בישראל מאז פטירת נדב ואביהו, בצער רב וביגון קודר אנו להודיע על הלוויית ראשי הסנהדרין שבשכם. הלווייתם של הזקנים תתקיים היום בבית הקברות המרכזי בשכם, בחלקת הסנהדרין, בשם מלכנו הרם איש בל יעדר מן הלוויה. היום מוכרז כשביתת עבודה ועל כל בעלי המלאכה לשבות ממלאכתם לאות אבל ויגון".

רחובות שכם מלאו קדרות, אנשים הולכים שפופים ובוכים, כאשר בגדיהם קרועים. המונים מכל קצוות הארץ הגיעו לשכם בעגלות, בסוסים או ברגליים, שכם התמלאה שחורים.

בעיתונים התפרסם שהרצח אירע על ידי המון העם - הפשוטים שבהם, יגיעי הכפיים ובעלי המלאכה. הם חגגו בארמון ירבעם במשך כל הלילה לרגל התמנותו למלך. בשמחה זו השתתפו גם חברי הסנהדרין של שכם. כתוצאה משתיית היין, השיכורים הרגו בחוסר שפיות את כל הצדיקים שבעיר. כאשר הדבר נודע לירבעם פרץ בבכי נורא על כך שדבר כזה ארע בביתו, קרע את בגדיו וקונן על האירוע הטראגי. מהבוקר המלך אינו נרגע ויושב מתאבל על האסון הנורא, הוא יושב בתענית, אינו אוכל ואינו שותה. הפורעים נעצרו, הוקמה וועדת חקירה ממלכתית שתבדוק את נסיבות הרצח (ירושלמי עבודה זרה א, א).

יוסף בדרכו ללוויה, לא הצליח להרגע, עיניו נפוחות ואדומות, גם מנשה הלך לצידו קדורנית. "כל כך הרבה לוויית ביום אחד – כל הסנהדרין של שכם עירינו, איזה אסון", מלמל יוסף בכאב, בקול זועק וחנוק, והמשיך: "כל גדולי הדור נאספו, אסון לאומי, מי יראה לנו כעת את דרך ההלכה? מי יחנך את העם?", עיניו זלגו ללא הרף. מנשה חיזק את דבריו והוסיף בקול כאוב: "הטרגדיה הגדולה היא צורת מותם, קמו עליהם יהודים שיכורים והרגום", "איך יהודי יכול להרוג את קדושי ה', איך אין ליהודי שום חסימה רגשית להרוג את מי שצדיק ממנו", פרץ יוסף ביבבה קולנית.

מנשה שינה את סבר פניו ואמר: "לדעתי ירבעם המלך יכול היה למנוע את הרצח ההמוני הלזה, הלא הוא נתן להם את היין, הם השתכרו בביתו, הוא נתן להם משקאות חריפים כיד המלך, הוא בוודאי שמע את דבריהם ועל תוכניתם בדבר הסנהדרין", הציע את מחשבתו. יוסף שמע את דבריו והתמלא בכעס: "מה לך מנשה, לא די לנו האבל עכשיו, כך מדברים על גדולי הדור?! ירבעם לא יכול היה לדעת מה יהיו התוצאות. הוא חשב בוודאי שהם מדברים פטפוטי הבל ולא מתכוננים כלל למה שהם מדברים, מה כבר יכול היה לעשות כדי למנוע את האסון? ראה באיזה צער הוא נמצא וכיצד הוא מתאבל בצורה יוצאת דופן".

כל אחד מתושבי שכם הכיר אישית לפחות אחד מגדולי הסנהדרין, כקרוב משפחה, כשכן או כאחד מיושבי בית המדרש שהיה רגיל בו. נוסף לכך, בוודאי שכל אחד פגש את חכמי הסנהדרין שבשכם, בהתדיינות בבית הדין או בפנייה אישית עם שאלה בהלכה. המחשבה שאצילי וגדולי ארץ הלכו לעולמם, שברה את רוחו של העם.

ההלוויה היתה קורעת לב ונוראית. לוויה שהחלה משעות הבוקר המוקדמות והמשיכה עד לשעות הלילה המאוחרות. "אתרוגים שנלקחו לשמים לפני חג הסוכות" – כדברי ירבעם המלך בהספדו הכללי. לא היה זמן להספיד כל אחד ואחד בנפרד, גם שבעים שעות לא היו יכולות להכיל את כל מה שלא נאמר, ובוודאי שלא רק כשתיים עשרה שעות.

הלוויה הותירה עשרות אלמנות ומאות יתומים שהיו זקוקים לסיוע ולתמיכה. אנשי שכם ובית המלוכה התחילו באיסוף כסף למגבית הצדקה.

"אמר להם: מתיראני מן הסנהדרין, עמדו והרגו את כל הסנהדרין. זהו שנאמר: 'יום מלכנו החלו שרים חמת מיין משך ידו את לוצצים' (הושע ז, ה)". כלומר, יום התחלת מלכנו נתחללו השרים חללים חללים, וכל זה בשביל חמת היין (ילקוט מעם לועז עמ' ריב).

פרק ט': הגירת הכהנים והלוויים

שעת ערב מוקדמת, ילדי ישראל שבו מן החידר לביתם. מיד עם היכנסו של חננאל, בנו של יוסף, לבית הוא חיפש את אביו, הוא היה מעוניין לפרוק בפניו את אירועי היום. "אבא", פנה חננאל לאביו כשהוא כולו נסער, "היום שמעיה הכהן ושריאל הלוי ספרו שהם עוברים דירה, שמעיה כתב לי מכתב פרידה ושריאל אמר שהוא לא ישכח אותי לעולם. מה אעשה מעתה אבא, חברי הטובים עוזבים אותי, אני ממש כאוב ומדוכא", שאל חננאל ופרץ בבכי מר.

יוסף הגיב בתדהמה גמורה למשמע הבשורה הקשה. לרגע הוא שכח את רגשותיו הקשים של בנו: "מה, הם עוברים דירה? זוהי מכה קשה לשכם, אביו של שמעיה הוא תלמיד חכם צדיק ומפורסם, הוא נותר מורה ההלכות החשוב ביותר בשכם לאחר פטירת הסנהדרין. גם אביו של שריאל הלוי הוא אדם מורם מעם, מדוע הם עוזבים את שכם, דווקא עתה?". הוא נאנח מרות על גודל האבדה.

חננאל אשר ראה את תגובתו הנסערת והכואבת של אביו חש מעין השתתפות בדברים התעשת מבכיו. "אינני יודע אבא, בחידר עברה השמועה, שהכהנים והלוויים מתחילים לעזוב את שכם ואת סביבותיה ועוברים דירה לירושלים, אולי אבא, זה קשור להמלכת ירבעם המלך החדש שלנו?", שאל חננאל את אביו.

"אוי, תלמיד חכם שלי, נראה לי שאתה צודק, עלית על הנקודה. אכן, ירבעם פיטר את כל הכהנים והלוויים ממשרתם, והוא מעמיד כהנים ולוויים חדשים מתוך העם, אהה. כעת הבנתי, יתכן שזו הסיבה", אמר יוסף באנחה לא מוסתרת. גם יוסף וגם חננאל בנו הבינו את המשמעות של עזיבת הכהנים והלוויים את שכם ואת ערי ישראל.

הכהנים והלוויים נחשבו באותה תקופה למורי ההוראה, הם אשר היו מעבירים את דעת התורה ואת דעת גדולי הדור אשר נפסקה בלשכת הגזית להמון העם. בעזיבתם את ערי השדה העם ייוותר ללא מורי הוראה ומדריכי הדרך.

אכן הסיבה הנראית לעין לעזיבת הכהנים והלוויים היתה העזבתם ממשרתם, אולם סיבה פנימית ושורשית לדבר היא שבני שבט לוי נזהרו תמיד שלא להיכשל בעבודה זרה. כך היה בעגל, וכך כעת.

פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה של בת ישראל.

מצב חדש קם בעם ישראל. עם ישראל נותר בלי גדולי דור מלבד ירבעם. אמנם נותרו עוד כמה תלמידי חכמים מועטים, יושבי בית המדרש, אך, היו אלו תלמידי חכמים אשר עדיין לא ראויים להיכלל בסנהדרין, הם עדיין לא יכלו לפסוק לעם את ההלכה, ולא שמשו מספיק את גדולי הדור הקודם.

בכי לך ישראל, נותרת בלי גדולי הדור ובלי מורי הוראה, בלי משען ובלי משענה, מי יורה לך את הדרך, מי ינחך במסילה? הלא על ירבעם בן נבט נותרת. ירבעם אשר אכן היה גדול וצדיק עם זאת הוא ידע שהוא מעלים מן העם את האמת. ירבעם שבמעשיו הוא חטא והחטיא את ישראל.

פרק י': החג הראשון

עברו חגי תשרי, המוני ישראל מתכוננים בפעם הראשונה לעלות לבית-אל – לחגוג את החג החדש "אשר בדא ירבעם מלבו" (מלכים א יב, לג). ההתרגשות והציפיה היו גדולים, כך גם סימני השאלה וחוסר הוודאות. מחד העם היה רגיל להערך בקדושה ובטהרה כמו בימי העלייה לירושלים, ומאידך ירבעם אמר בדרשותיו שחלק מהמנהגים שנהגו במשך השנים היו חומרות שהשתרבבו, ובחגו שלו יהיו רק ההלכות המחויבות דאורייתא.

עם רב הגיעו לבית-אל לחזות במלך ירבעם ולהשתתף בקרבנות החג ובשמחתו. בית-אל נערכה לקבלת ההמונים, אשר הגיעו ברובם בקדושה ובטהרה כפי שהיו רגילים בשנים עברו.

ביום הראשון ירבעם המלך היה לבוש בבגדי הדר חדשים ובירך שהחיינו בפני כל העם. "יום גדול הוא לנו, יום השתתת אבן הפינה למלכות ישראל, יום שבו הועמדו עגלי הזהב כסמל למלכות ישראל ויוסף. ביום זה ראוי לברך שהחיינו על כך שחנכנו את החג החדש על פי כל כללי התורה ודקדוקיה". הכריז בדבריו בפני ההמון הנרגש.

האווירה במקום היתה של קדושה ושל טהרה, כולם חשו כיסופין וגעגועין לה' ולתורתו. ניתן היה לייחס אווירה זו לדמותו המאירה של ירבעם אשר היוותה את הציר המרכזי של כל החג. הנס של העמדת העגלים ויכולתם לדבר גרמה לכולם השתאות. ירבעם הסביר שנס זה מוכיח על אהבת ה' את עם ישראל בכל מקום שהם נמצאים ולא רק בבית המקדש.

קרבנות הנדבה שהעם הביאו הוקרבו על ידי הכהנים החדשים אשר החלו בעבודתם זו הפעם הראשונה. העם ראה כיצד ירבעם אכן הצליח לקיים את דבריו ולהכשיר כהנים מכל העם ולא דווקא משבט לוי. הוא ביטל את הנבחרות והמעמדות בעם וטען ש"כל העם כולם קדושים".

בחג הראשון עדיין לא היו ברורים הלכות החג ומנהגיו והעם ציפה לשמוע את כל הפרטים החשובים מירבעם המלך. האם הוא יום שבתון ואסור במלאכה או שמותר לעשות מלאכה כמו בחול המועד?

עם הזמן התברר שהחג די דומה במבנה החיצוני ובאופיו לחג אשר נעשה ביהודה. הוקרבו מספר קרבנות זהה, ובכל יום הוקרבו פרים כנגד אומות העולם. ירבעם גם סיבב עם העם את המזבח באתרוג ובלולב, בכל יום היו מנסכים את המים מנחל אשר זרם בסביבות בית-אל, ובהגיע הזמן חבטו את הערבה.

ירבעם בגדלותו הרבה הוא עצמו עלה על המזבח לעבוד את עבודת הקטורת ככהן הגדול בירושלים. זאת משום שהכהנים החדשים חששו לבצע צעד זה, הם סרבו לעלות להקטיר במזבח בטענה שהם לא מנוסים בכך. הם בקשו לעלות להקטיר לאחר שירבעם יעלה ראשון וכך ילמדו את הדרך לעבוד עבודה זו.

יתכן שסרבו להקטיר מתוך מחששם שהקטורת תפגע בהם כשם שפגעה בקרח ובעדתו. ירבעם לא חשש מעניין זה בהיותו גדול בתורה, ידע את צדקת דרכו והכיר את ההלכה לפרטיה. נוסף לכך ירבעם רצה להראות לעם שאינו צריך לכהן משבט לוי ולהוכיח את צדקת מעשהו במנותו כהנים מכל העם. הוא סבר שבהיותו מלך מן הראוי שהוא יעשה את עבודת הקטורת - שהיא אחת מן העבודות החשובות שבמקדש.

יראי האלוקים ותלמידי החכמים שנותרו בישראל ראו שהחג מתנהל כפי שהורגלו בירושלים על כל הלכותיו ודקדוקיו, חששותיהם ההלכתיים וההשקפתיים פגו במהרה. לעומתם, שאר הציבור חש רווחה בגין ההקלות השונות ועל קרבת המקום.

אמר הקדוש ברוך הוא: "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" (ישעיה א) ... בשביל אותן מועדות שעשה ירבעם שנאמר: "ויעש ירבעם חג בחדש הח' בט"ו יום לחדש כחג אשר ביהודה ויעל על המזבח אשר עשה בבית-אל בחדש אשר בדא מלבו ויעש חג לבני ישראל ויעל על המזבח להקטיר" (במדבר רבה כא, כה).

ולמה נקרא שמו מר-חשוון? יש בו מרירות משום החג שבדא בו ירבעם מליבו (מפרשים).

פרק י"א: נבואת עידו

החג היה יכול לעבור תוך התרוממות רוחנית במלא מובן המילה. אולם לכל דבר טוב יש מפריעים ומקטרגים.

באותה שעה בה ירבעם עמד והקטיר על המזבח לעיני כל העם, הופיע בפתאומיות אדם משונה הלבוש בלבוש מוזר אשר ניכר עליו שמיהודה הוא בא. הוא נדחס בין ההמון עד שהגיע לקרבת המזבח. לא חת מפני איש וקרא לפני כולם: **"מזבח, מזבח כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו מזבח עליך את כהני הבמות המקטירים עליך ועצמות אדם ישרפו עליך"** (מלכים א יג, ב).

סערה גדולה קמה בעם, חלק מועט הבינו לפי לבושו המיוחד שהאיש הוא נביא אלוקים שבא מיהודה, וחלק אף הכירו אותו כנביא עידו. לעומתם, המון העם חשב שהוא אדם מוזר ותמהוני והחל לצעוק ולהגן על מלכם האהוב "הוציאו את האיש המשוגע הזה מפה, אל תתנו לו להפריע את המעמד", עבר הקול בין העם, גברתנים אף נדחסו לעברו כדי לבצע את הדבר בפועל.

הנביא המשיך את דבריו בלא להניד עפעף, והכריז בקול אלוקי גדול אשר הצמית את כל האנשים: **"ונתן ביום ההוא מופת לאמר זה המופת אשר דבר ה' הנה המזבח נקרע ונשפך הדשן אשר עליו"** (שם ג). העם עמדו משתוממים ומתפללים לגודל תעוזתו של הנביא, וחלקם אף הסתקרנו לראות מה יהיה המשך הדברים.

ירבעם המלך אשר נהג בגינוני מלכות - בתחילה שתק והמתין שהנביא המוזר ילך מעצמו, ללא התערבות מצד המלך, כעת הוא התעשת. הלא הוא המלך ועליו מוטל התפקיד לשמור על כבוד המזבח וכבוד העם. כמו כן, הוא לא רצה לקלקל את אוירת החג המיוחדת ששררה במקום. הוא הניף את ידו מעל המזבח ורצה להכריז בצו המלך שיתפסו את הנביא הירושלמי.

באותו הרגע קרו שני מאורעות נוראיים ומבהילים. ידו של ירבעם, זו היד אשר הונפה התייבשה ונותרה במקום כמשותקת. ובנוסף לכך, המזבח החדש שנבנה זה עתה, החל להיבקע לשניים, דשן הקרבנות החל להישפך בדיוק כמאמר

הנביא. הנוכחים עמדו קרועי עיניים ופעורי פה, מחרישים לראות את אשר יקרה. גם הגברתנים שבהם הבינו שכעת אין הדבר מתפקידם להתערב בעניינים נסיים אלו.

ירבעם המלך הראשון שהפר את הדממה, הוא פנה אל איש האלוקים וביקש ממנו בקול ענות חלושה: "חל נא את פני ה' אלוקיך והתפלל בעדי ותשוב ידי אלי", כדרכו הסביר את בקשתו בטיעון למדני מובהק: "הלא נבואתך היא רק על המזבח ומה שידי התייבשה היא לכבודך, לכן אם הנביא ימחל לי על חוצפתי תבוטל הגזרה". כל העם שמע את דברי ירבעם וכיצד נרמס כבודו בפנייתו אל הנביא.

הנביא פנה לצד והחל להתפלל מעומק ליבו לרפואת המלך ירבעם. שקט מתוח השתרר במקום, אף אחד לא העז להפר את הדממה מפאת גודל המעמד. חלק מן הנוכחים הצטרפו לתפילת הנביא באמרם פרקי תהילים שונים. עם סיום תפילת הנביא כולם ראו כיצד שבה ידו של ירבעם לנוע מרצון.

לאחר כל זאת, לעיני העם המופתע ירבעם הזמין את הנביא לביתו להתארח אצלו ולאכול עמו. ירבעם, אשר ראה שפגע בנביא ונענש היה מעוניין לפייסו, הוא חשב שבכך יכפר לו ה' על בזיון הצדיק. הנביא התקיף והעקשן סרב לקבל ממנו לא מאכל ולא מתן ופנה לדרכו מיד.

העם אשר השתומם למראה עיניו לא ידע כיצד להגיב על חוצפתו של הנביא. לעומתם, ירבעם המלך לא נבהל מהנס שארע והתכוון להמשיך את עבודת היום כבתחילה. לאחר שהנביא עזב את מתחם המזבח ופנה לדרכו לשוב לירושלים, פנה ירבעם אל העם ופתח כבורר את מילותיו: "נאמר חכם עדיף מנביא", אמר בטון שקט ורגוע, "אני את תורתך למדתי בעמל וביגיעה, שעות של השקעה בלימוד התורה הם אשר העניקו לי דעת תורה, ואני הוא גדול הדור. כל מה שאני עושה הוא לשם שמים ואין בכך פנייה אישית. לכן אנו ממשיכים את החג כפי שקבעתי על פי הלימוד והעיון בסוגיות התורה וההלכה", במילים אלו חתם את האירוע הקשה.

ירבעם ללא כל חשש מאסון המשיך את מעשה ההקטרה על המזבח, והמשיך את החג כאילו לא ארע דבר. בכך הוא הוכיח לעם שאין בצורת החג החדש חשש עבודה זרה ושכל מעשיהם הם לשם שמים. לאור זאת, גם אלו שחששו מדברי הנביא החלו להרגע ולהעביר את המאורע מליבם.

"אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי - לא תסור מעליו איוולתו"
(משלי כז, כב) אפילו אם אתה נותן את הרשע בחמור (מכבש) של כובשים, אי
אתה מועיל ממנו כלום. מה בראשונה עומד ומקריב לעבודה זרה, אף בשנייה
(תנחומא כי תשא, ו).

פרק י"ב: תגובת העם לנבואת ערו

לאחר שבעת ימי החג שבו יוסף, מנשה ובניו לביתם. רוחות סתו שרקו וגשם ראשון החל לרדת. לא היה צורך לצאת לשדות אשר כבר היו מוכנים ומעובדים לקראת החורף. לילות החורף הארוכים הפגישו את הידידים ללימוד מעמיק בחברותא בבית המדרש. באחת הפעמים הם התגלגלו לשיחה ארוכה על החג הראשון בבית-אל.

"איזה חג יפה ומיוחד היה", פתח יוסף ואמר, "חוויתי התרוממות רוח לא רגילה, ירבעם השפיע מרוחו על כל העם והשמחה הרקיעה שחקים. לא הפסדנו שום הלכה, קיימנו את כל המצוות ופרטיהן בדקדוקים הגדולים ביותר". מנשה הסכים עמו, "אכן, לא הצטערתי על כך שלא עלינו לירושלים, זה סתם טלטול דרך ארוך ומייגע. כל בני ביתי חזרו רגועים הרבה יותר מכל שנה".

מנשה העלה בדעתו את האירוע המביש שקרה עם הנביא מירושלים. "הכל היה יכול להיות מושלם אילולי הגיע החצוף מירושלים", שינה מנשה את נימת קולו לנימת רוגז, "ראית באיזה עזות הוא פנה לירבעם המלך? באיזו חוצפה בקע את המזבח וגרם לידו שתתייבש? שיתבייש לו כך להשפיל תלמיד חכם לעיני כל העם", קרא בזעם.

יוסף, לא בהצלחה מרובה, ניסה למתן את מנשה: "אכן, הבנתי שהוא עידו הנביא, ולא סתם אדם זקן, השתדל לדבר בצורה מתונה יותר, לא כך מדברים על אנשים גדולים בכלל ועל נביאי ה' בפרט". סיים יוסף בתוכחה גלויה, והוסיף: "עם זאת גם אני לא הבנתי את מעשהו. כך להשפיל תלמיד חכם וצדיק לעיני כל עמו?! אדם שרק כעת החל את מלכותו וחייב לבססה, אני עדיין לא תופס עניין זה", אצבעותיו של יוסף נעו במעגלים על גבי השולחן ותופפו עליו קלות.

"לעומתו", התפרץ מנשה לדבריו, "ירבעם הגיב באצילות לא רגילה, בתחילה הוא שתק, שמע את דבריו עד הסוף, לא שת לדברי העם, ולא הגיב בצורה סוערת, רק בסיום הדברים כשכבר לא היתה ברירה הוא ציווה לתפוס את הזקן", הביע מנשה את דעתו הנחרצת. "לדעתי" הוסיף יוסף, "ירבעם אכן נקט

בצורה של תלמיד חכם. הוא נתן לנביא את הכבוד, אולם ידע היכן מקומו. וידע בדיוק מתי להפסיק את הנביא ולעצור אותו".

"זה היה רגע מפעים במיוחד" התנשף מנשה, "כל העם עמדו המומים ומשותקים, פתאום המזבח החדש שנבנה זה עתה ונעשה מהחומרים הטובים ביותר נחצה לשניים באופן פלאי בדיוק כמו שאמר הזקן הירושלמי. כל העם התפלא ושוחח על הנקודה הזו במהלך החג. כיצד יתכן כדבר הזה הלא זה מזבח חדש אשר הושקע בו כסף רב כדי לבנותו מהחומרים הטובים ביותר. יש שאמרו שהמופת נעשה בכוחות טומאה", התפעל מנשה ואחז את ידו השנייה בתוך כדי דיבור.

יוסף שלל את דברי מנשה וטען "אני לא חושב כך, עידו ידוע בתור נביא אמת, יתכן שפעלו בנס זה כוחות רוחניים שאיננו מכירים".

"אתה יודע" המשיך יוסף והחל לדבר מהרהורי לבו, "אולי אסור לי לומר את זה, אבל כאשר שמעתי את דרשתו של ירבעם באותה שבת החלו לעלות מעט חששות בליבי, חששתי שכל העניין של העגלים יש בו מעין עבודה זרה. כעת לאחר נבואת הנביא עדו נרגעתי. בדברי הנביא מצאתי פתרון לנקודה זו. הנביא התנבא רק על ההקטרה במזבח שלדעתו הוא עבודה זרה, הנביא לא אמר מילה על העגלים. זוהי נקודה טובה לגבי שיטתו של ירבעם בהלכה. לדעתי הנביא התנבא על כך שבעתיד יעבדו על מזבח זה כהני במות, דבר שלא חל כיום. ירבעם מקפיד במיוחד על עבודה זרה, כעת כל הכהנים החדשים שהתמנו הם כהנים לעבודת ה', אכן בדבריו הוא אמר שיאשיהו זה שיקום לבית דוד יהרוג את כהני הבמות דבר שלא מתאים לתקופתנו".

"יתכן שחרה אפו של הנביא על כך שהעם הפסיקו לעלות לירושלים להקריב במזבח ששם, שהאחדות פסקה, לכן הגיב כך. אולם על העגלים ועל שינוי תאריך החג הוא לא דיבר מאומה בנבואתו", יוסף התמקד בנושא השקפתי תורני שהציק לו מעט.

מנשה שלא אהב להיכנס לפלפולים הלכתיים לא הגיב לדברים והמשיך בדרכו הוא: "איך ירבעם הושפל בכך שהיה צריך לבקש מהנביא שיתפלל על ידו שתתפא, ממש בזיון המלכות, אנשים רבים כעסו על הצורה שהנביא הוכיחו, הוא היה צריך לקרוא לו הצידה ואז להגיד לו את דבריו". הוסיף בכעס.

יוסף אשר היה אמון על ההלך המחשבתי התורני המשיך ואמר: "אתה צודק, יש בדבר טעם לפגם. אולם גם על ירבעם, רבי ומורי, אני קצת מתפלל. זוהי נקודה שקשה לי לומר, משום שירבעם הוא רבי ואין להרהר אחרי הרב, אולם הוא בדבריו פנה לנביא ואמר: 'חל נא את פני ה' אלוקיך'. בדבריו היתה מעט כפירה בה', הלא ה' הוא האלוקים של ירבעם המלך וגם של הנביא עידו. ההדגשה אלוקיך מוציאה כביכול את ירבעם מהאמונה בבורא. הוא היה צריך להגיד את פני ה' אלוקינו", הוסיף יוסף בחשש מה נקודה שכאבה לו.

מנשה, גם הפעם, לא התייחס לדברים אלא המשיך לשוחח על גדלותו של ירבעם מהיבט נוסף, "תוסיף לכך, שלמרות הכל ירבעם התנהג בענווה יתרה, ולמרות שהזקן ביזה אותו הוא הזמין אותו לאכול לסעודה על שולחנו – שולחן המלך. לעומתו, הזקן הזה סרב לבוא לאכול אצלו, לדעתי זו ממש חוצפה וחוסר דרך ארץ". קבע.

"לאט לך מנשה, לא כך מדברים על נביאים, חייבים לדון לזכות, יתכן שבנבואה נאמר לו לא לאכול ולא לשתות בשכם. שמעתי כמה תלמידי חכמים ששהו במקום וטענו שירבעם בבקשתו זו נכשל, לפי דרגתו, בחנופה לנביא כדי לבסס את מלכותו, הוא חשש שהעם יתנגד אליו לאחר מקרה זה וימרוד בו", ניסה יוסף להביע דעה מנוגדת.

"העם, כולם ראו במעשה זה רק את צדקת ירבעם המלך" פסק מנשה בהחלטיות, "אני עדיין לא מאמין שאדם זה הוא נביא אמת, הנה מיד לאחר ששב בדרכו לירושלים בא אריה ודרס אותו למוות, מתי שמענו על כזה מקרה בשנים האחרונות שאדם מת מהכשת ארי? ברור הוא שמוות כזה הוא עונש על חטאו וחוצפתו כלפי ירבעם. לדעתי זה סימן מובהק שלא אמר את דברים אלו בנבואה מאת ה' אלא מדעתו", טען מנשה. יוסף תמך בדבריו והוסיף: "לדעתי כל מי שיחלוק על ירבעם ימות בסופו של דבר במיתה משונה, סימן לכך שהיה נביא שקר הוא שנטמן בחצרו של נביא השקר". במקום זה המשיכו יוסף ומנשה בתלמודם.

לאחר תקופה קצרה התברר שלא די שנבואת עידו העמידה סימני שאלה לגבי ירבעם, החג החדש ועגלי הזהב, אלא היא הגבירה את נהירת העם כלפי ירבעם ואת האמון בו. העם לא ידע שהנביא מת מכיוון ששמע לנביא השקר ואכל

בביתו למרות ציווי ה' שלא לאכול בבית-אל, אנשים רבים דאגו לטשטש אירוע זה, ולא ניתן לו מקום בכותרות העיתונים ובפרסומים השונים.

"אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה" (מלכים א יג, לג) אחר שתפסו הקדוש ברוך הוא בבגדו, ואמר לו חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן (סנהדרין קב ע"א).

פרק י"ג: כהנים מכל השבטים

בית המדרש מוסק היטב, יוסף הפך להיות אחד מתלמידיו הנאמנים של ירבעם בן נבט. דמותו ואישיותו הקורנת העניקה לכל אחד ואחד את התחושה שהוא קרוב אליו וקשור אליו במיוחד.

יוסף היה בין הראשונים שראה כיצד תכניתו של ירבעם בן נבט להעמיד כהנים מן העם ולא דווקא מן הלוויים מתגשמת. בבית המדרש ערכו את תכנית הלימודים ואת המבחנים הנאותים שהעומד בהם יכול להתקבל ככהן - לקבל את מתנות הכהונה, לשרת את פני ה', ולהיות מאוכלי המן, תלמיד חכם אשר תורתו אומנותו ולא צריך לעסוק לפרנסתו.

ירבעם הסביר באופן למדני מובהק שמציאות של כהנים מכל השבטים אינה נוגדת את דעת התורה אלא משלימה אותה ומקיימת אותה.

יום אחד כאשר יוסף פגש את מנשה הוא שוחח עמו אודות האפשרות להעמדת הכהנים. "מקבלים לכהונה רק אנשים בעלי יכולות לימודית גבוהה וקריטריונים מיוחדים. לצורך כך על הכהן ללמוד במקצועות התורה השונים ולהיבחן אצל ירבעם. הכהן יודרך לאורך כל הדרך על ידי ירבעם עד שיהיה גברא רבה בעצמו. רעיון הכהנים עשוי לקדם את עם ישראל בנושאים שונים, הם יפיצו את ההלכה בעם בצורה דומה לרעיון הכהנים והלוויים שהיו עד עתה בישראל", אמר יוסף כשעיניו בורקות בשמחה.

מנשה ששמע את הדבר מכבר מספר בשמחה שאחיו צוריאל שהיה ה"תלמיד חכם" שבמשפחתו אכן הולך למסלול הכהונה ומעוניין לקבל משרת כהונה. "הלימודים לקראת תואר כהן הם קשים מאוד" אומר מנשה בהתפעלות, "אחי, טוען שרק ירבעם בחכמתו הצליח לבנות תכנית לימודים כל כך מקיפה, אשר עשויה להתאים לכל אחד, יש בה את כל מגוון ההלכות שכהן צריך לדעת. נוסף לכך ירבעם מנהיג דקדוקי ההלכה שונים אשר לא היו מקובלים עד עתה בקרב הכהנים, מי שיהיה כהן יהיה בעל יראת שמים גבוהה".

כאשר שמע יוסף שצוריאל אחיו של מנשה החל ללמוד לימודי כהונה נבהל, הוא הכירו וידע שאינו ראוי להיות כהן. אכן, צוריאל היה בעל כושר לימוד

והתמדה אולם, יראת ה' ואהבתו לא היתה על פניו. הוא הסתיר תחושתו זו מפני מנשה, וחשב לברר את העניין אחר כך, אצל מביני דבר.

ירבעם פתח בתי דינים רבים בכל הארץ, ובהם הושיב כהנים ולוויים מכל השבטים, כך גדל שמו עם הזמן וכל עם ישראל פנו לבתי דיניו. הוא היה עובר ממקום למקום ומנחה את הפוסקים החדשים בענייני הפסיקה השונים, הגביר בהם את הביטחון העצמי, תוך מחשבה שכאשר הם כבר התמנו הם לא יעשו טעויות קשות בהלכה.

בכל מפגש ואירוע היה ירבעם מדגיש את עקרונו החשוב שלא לעבוד לבעל ולא לעבוד עבודה זרה, והיה עומד על הנקודה שכל עניינו הוא קדושה ופרישות ומתוך דקדוק ההלכה. ירבעם הנהיג חומרות שונות בהלכות רבות, אולם הוא ידע להנחילן באופן שהמון העם אהב לקיים את החומרות ולא חש בכך קושי ומרמור.

"ויעש כהנים מקצות העם" (מלכים א יב, לא) – מן הקוצים שבעם (ילקוט מעם לועז, עמ' ריד)

פרק י"ד: חרון אף ה'

"אתה יודע יוסף", פונה מנשה ליוסף בתקופת מסיק הזיתים, "כאשר אבי ראה את היבול שהבאתי הביתה אמר לי שהיבול מזכיר לו את מה שקצר לפני תקופת בית המקדש בירושלים, 'זיתים נורמאליים' כך אמר לי, לדעתי, הזיתים קטנו בכמה עשרות אחוזים ממה שהיינו רגילים. גם אצלך יש משבר בענף הזיתים?". בהשתתפות מלאה נענה יוסף: "לא רק הזיתים, אלא גם הענבים וכל שאר היבולים לא כפי שהיו בשנות הפריחה האחרונות".

בחיוך לאה הוסיף מנשה: "העבודה בשדה קשה ומפרכת יותר, בזמן האחרון אני צריך להקדיש זמן רב יותר לעיבוד השדות והיבול", נאנח, יוסף השלים את דבריו: "והתוצרת לא מספקת, כמות ענבי היין לקידוש קטנה באופן משמעותי, הזיתים הקטנים לא מפיקים שמן רב כבכול שנה, ויש לעמול הרבה יותר כדי לקבל את אותה תפוקה", הוסיף בהזדהות, "אה, הדברים לא כך רק אצלי, זו תופעה כללית, אולי השנה האדמה לא היתה מדושנת מספיק כמו בשנים הקודמות? הלא גם הגשמים היו מועטים יותר", אמר בהבנה. "אכן השנה הכל היה מועט יותר – גשם, ברכה ופירות", סיכם יוסף את הדברים, ונאנח.

יוסף ומנשה המשיכו במלאכתם בשדה, מנשה חשב על הגורמים השונים העלולים לגרום לתופעה זו שלא הכיר מזה שנים. יוסף לעומתו חשב על השעות הרבות של ביטול תורה אשר יצטרך להשקיע השנה בהכנת היבול לקראת החורף.

באותו הלילה בביתו של מנשה רבתה המהומה והדאגה, הילד הצעיר מבין ילדיו חלה במחלת חום גבוהה, פריחה אדומה שלא הכירו מלאה את גופו, הילד בכה וצעק, ולעתים שכב בלא להגיב. ההורים הנסערים לא ידעו כיצד לטפל בו. "מעולם לא היה לי ילד חולה בבית" קוננה אשת מנשה. "אין לי מושג איך להוריד חום, אולי תרוץ לקרוא לרופא..." פנתה לבעלה בהיסטריה, "איזה רופא" הפטיר מנשה, "אבי אמר לי שכבר שלושים ושש שנים שלא היה חולה בשכם, אין פה שום רופא, אין בית מרקחת ולא בית חולים. מי שהיה חולה, דבר נדיר במיוחד, פנה לירושלים ומצא את התרופה למחלתו בספר הרפואות שכתב משה רבינו", אמר מתוך ידיעה.

"נו, מה אתה מתמהמה, אסור את החמור ועלה לירושלים, עוד הלילה", זרזה אותו אשתו בבהלה, "אל תחכה רגע הילד יכול למות..." כמעט צעקה מתוך פחד. מנשה נשך את שפתו ואמר לה: "אין שום דרך לעלות לירושלים, ירושלים שייכת לשבט יהודה בלבד, אנחנו שבט אפרים אין לנו חלק ונחלה שם". לאור המצב המביך שתקה אשת מנשה ופרצה בבכי מר.

עם בוקר, מנשה פנה לבית חברו יוסף. "יוסף, צרה גדולה בביתי, ילדי הקט חולה במחלה, ואיננו יודעים כיצד לרפואתה". "מחלה?!!" נדהם יוסף, "מימי לא שמעתי שמישהו חולה" אמר בתדהמה. "אולי תתרמו ל'קופת העיר', או תלך להתפלל על קבר יוסף", הציע רעיונות רוחניים כהרגלו, "אני אזכיר את שם בנך בשעת התפילה". עיניו היו מלאות הבנה וחשש לגורלו של הילד החמוד והטהור שהכיר מקרוב. "אין לי רעיון יותר טוב מכך להציע לך". "אכן הרעיון הוא נפלא, איך לא חשבתי על כך", אמר מנשה ונפנה לביתו להערך לתפילה על קבר יוסף הצדיק.

באותו היום בבית הכנסת בעת התפילה הוכרזו שמות רבים של חולים, הגבאי לא ידע בדיוק מתי מתפללים על ילדים חולים, משום שמעולם לא הכריזו הכרזות מעין אלו בבית הכנסת. העם תמה על המגפה המוזרה שפקדה את המקום והתפלל מעומק הלב לה' שישלח ישועה לכל החולים ושידעו מה היה שבגיננו כך עלתה בזמנם.

כחודש ימים עבר, רופא חדש קבע משכנו בשכם והחל לקבל את החולים השונים שהגיעו לפתחו. אכן, מחלות הפכו להיות דבר נפוץ בעם בתקופה זו, והיה צורך במתן מענה לתופעה.

בוקר אחד סיפר מנשה ליוסף כאחוז תזיית את החדשות הטרויות. "מלחמה" כתוב הבוקר בעיתון באותיות ענקיות. "ירבעם מתכנן לעלות למלחמה על רחבעם". כך אמר ליוסף כשנימת פחד ובהלה בקולו. "מה?? שיהודים ילחמו עם יהודים, כדבר הזה לא היה כמעט בכל ההיסטוריה של עם ישראל, איזו סיבה מביאה את ירבעם להילחם על רחבעם?" אמר כשכולו השתוממות, "אינני יודע" השיב מנשה, "זה מה שהיה כתוב בעיתון".

"מושגים ביהדות" הפטיר יוסף, "קודם יבול דל, לאחר מכן מחלות וכעת מלחמה. על מושגים אלו לא שמעתי מימי, ולא ראיתי במציאות. רק בקללות שבספר התורה נפגשתי עמם. סבי אמר לי ששנה שחונה כמו השנה היתה רק

כאשר היה צעיר, עם מחלות הוא נפגש רק עד שעלה דוד המלך למלך על ישראל, ומלחמות הסתיימו עם עליית שלמה המלך לשלטון. הנהגת ה' עמנו השתנתה, ויש לעשות חשבון נפש נוקב, למצוא את הסיבה לכך, כך אמר סבי שחי בתקופות רבות בעם ישראל".⁴

יוסף ומנשה חזרו לעיסוקיהם, כל אחד חושב על חשבון הנפש שלו.

"בני אמי נחרו בי, בני אומתי - זה ירבעם בן נבט, נחרו בי - נתגרו בי מלאו הדיין חרון אף עלי, שמוני נוטרה את הכרמים - משמירת שני עגליו של ירבעם, כרמי שלי לא נטרתי - לא הייתי משמר משמרת כהונה ולויה, הוי כרמי שלי לא נטרתי" (שיר השירים רבה א, מא).

⁴ כאשר עם ישראל חוטאים ה' מביא אסונות קשים כדי לאותת לעם לשוב בתשובה.

פרק ט"ו: עריכת חשבון הנפש של יוסף

שלהי החורף, ערב פסח הגיע. יוסף המשיך בעיסוקיו הרבים הן בלימודיו והן בטיפול בנחלתו ובביתו. בלבו תמה על חרון האף הגדול שהחל להראות בעם ישראל. חרון אף שהתבטא בכל תחומי החיים.

בבית המדרש הוא עמל מדי לילה בלימוד התורה הקדושה עם החברותא החדשה שלו בנימין. בנימין התגורר אף הוא בשכם והיה מן האנשים היראים את דבר ה' ומנסים לעבדו בכל כוחו, היתה בו קנאות עמוקה לדבר ה' והיא התבטאה בכל הליכותיו ובכל הנהגותיו.

יום אחד הסיח יוסף בפני בנימין את מחשבותיו על המצב הקשה שהחל לפקוד את עם ישראל, "מבין אתה, יבול דל, מחלות, מלחמות אסונות שלא שמעתי עליהם בימי חיי, רק אצל אומות העולם, החלטנו אני ומנשה שכני לערוך חשבון נפש ולנסות לבדוק מה ה' רוצה מעמנו, ועדיין אינני מגיע לשום מסקנה אמיתית בעניין. האם אתה חשבת על כך?".

בנימין הנהן בראשו כאשר בעיניו ניכר הצער הרב – צער על שקורה, וצער על כך שיוסף לא מצליח להבין את הרמזים השמימיים הקוראים לעם ישראל לשוב אל ה'. "אכן אסונות קשים קורים. אני חושב שאני יודע מהי הסיבה לאסונות אלו, ה' לא מרוצה מאיתנו, מעם ישראל", פסק. "ה' לא מרוצה מאיתנו?" תמה יוסף, "אתה יודע את הסיבה לכך?" המשיך ושאל, "אכן אני יודע מהי הסיבה", נענה בנימין, "אולם אני חושש שאם אגיד לך את הסיבה לא תאמין לי ותשלול את העניין מכל וכל".

"אתה בטוח שהבנת את העניין?" שאל יוסף מתוך תשוקה לדעת ולהבין. "אנא ספר לי, אתה יודע שאני מעוניין להשתפר ולהתעלות ולעבוד את ה' באמת. כיצד הנך חושד בי שלא אקבל את מה שמצאת?", התחנן.

"אינני חושד בך, אולם המציאות היא כזו, אולי עדיף שנמשיך ללמוד רגיל ולא נעסוק בעניין זה יותר", אמר בנימין בהחלטיות תוך שהוא פותח מחדש את הגמרא במקום בו היו עוסקים לפני כן. "בנימין מה זה עולה בדעתך, חרון אף ה' נמצא בעולם ואתה לא תגיד לי על מה?", המשיך יוסף להפציר בו.

לאחר דין ודברים ארוכים בנימין נכנע, "ראה יוסף, אם אתה כל כך מעוניין אומר לך, אך אבקש ממך שלא תתרעם עלי, אלא תחשוב על דברי היטב". יוסף הסכים לתנאי ועשה אזנו כאפרכסת.

"אני בטוח" פתח בנימין, "שהמזבחות והעגלים שהקים ירבעם הם אלו שעוררו את חמת ה', הם נבנו נגד רצון ה', והם הגורמים לכל הצרות, המחלות והמלחמות", אמר בביטחון מלא.

יוסף פער את פיו בתדהמה: "יש לך ספיקות לגבי מעשיו של ירבעם בן נבט? אתה חושב שיש חשש לגבי המזבחות והעגלים שהעמיד? כיצד ניתן לדבר כך על גדול הדור?! נראה לי שיש לך בעיה באמונת חכמים", אמר כולו נסער, "למדתי את דבריו שעות רבות וטמונה בהן הבנת התורה בסדר גודל שאיננו מכירים. כל אשר שאלתי ממנו הוא ענה לי בבהירות ומיד, יש לך הרהורים על גדול הדור?!", כאב יוסף על הדברים ששמע.

בנימין אשר שמע את הכאב והזעם והתכווץ לו, אמר בקול מרגיע: "יוסף, גם אני חשבתי כך, ולפני שהתבוננתי בעניין לעומק אם היו אומרים לי דברים אלו הייתי גם מגיב בחומרה. אנא, חשוב היטב על דברי, יש לי הרבה מה לשוחח עמך בעניין זה. אנא אל תפסלני מללמוד עמך עקב דברים אלו שאמרתי לך", סיים בתחינה.

פתח בנימין את הספר והשיב את יוסף ללימוד במקום שהיו בו קודם. יוסף שהיה נסער מן הדברים התקשה לחזור לעצמו. אך מתיקותה של התורה הפיגה מליבו את הסערה הגדולה וסייעה לו להיכנס ולצלול לתוך עומקה של סוגיה.

פרק ט"ז: מנשה "מבין את הרמזים..."

כעבור כמה ימים בבוקר השכם כאשר יצאו לעבודת השדה טרם השמש תקפח ותכה בעוצמה על הראשים, פנה מנשה ליוסף כאשר חיוך של ניצחון על שפתיו. "נו מצאת את הסיבה לחרון האף הגדול?", שאל בציפייה דרוכה כשזיק בעיניו. "לא" השיב יוסף נוגות, "אני מהרהר בכך רבות אולם עדיין לא גיבשתי מסקנה".

מנשה נכנס לתוך דבריו בהתלהבות וסיפר: "במסיבה שערכנו אמש, לקראת בא האביב, שוחחנו על ההתפתחויות הקשות שחלו בחצי שנה האחרונה, עשינו חשבון נפש כל בני הבית, והגענו אף להחלטה מעשית", אמר בסיפוק. "החלטנו שלא היינו בסדר שהלכנו לעגל שבבית-אל, חיפשנו קיצורי דרך, מעתה נעלה לעגל שבדן - ונקבל שכר פסיעות!" (ילקוט מעם לועז, עמ' ריד).

מילותיו של יוסף נעתקו - הלא ירבעם מורו ורבו עשה מזבחות קרובים כדי שהעם לא יצטרכו לטרוח, הוא הסביר בטוב טעם ודעת שהטרחה שבעלייה לרגל גורמת לחוסר ישוב הדעת בעבודת ימי החג. יתרה מזו, גם מנשה הכריז לאחר החג בבית-אל שהמרחק הקצר לבית-אל היטיב עמו וגרם לו לשמחת חג. כעת מנשה ובני ביתו הגיעו לכזאת מסקנה משונה להרחיק ולהצפין עד הגבול בדן?

יוסף לא הסגיר את מחשבותיו ושאל בהתעניינות: "זו נסיעה ארוכה, אתם בטח צריכים להתכונן אליה זמן רב" הוא הניח ידיו על מתניו וחיכה לתשובה, "כן, אשתי אורזת כל היום, יש הרבה מה להכין". מנשה סיים את דבריו ואת עבודתו בשדה ופנה לביתו, להתכונן לקראת הנסיעה הארוכה והמתישה - עד דן.

באותה שנה רבים מתושבי שכם והסביבה החליטו לשנות את המקום בו הם חוגגים את חג הפסח - עזבו את בית-אל, המקום שבו המלך עורך את החג בהתרוממות ובשמחה, ופנו לדן.

"אמר ירבעם ודאי יודע אני שהקדושה אינה שורה אלא בלב העולם, ירושלים. אני לא יכול להמשיך צד קדושה לכאן, מה אעשה, מיד נטל עצה רעה. אמר, הסטרא אחרא נמשכת בכל מקום ובפרט בארץ הקודש שחשקו להמשך בה. אבל לא תוכל להתלבש רק בצורת שור. לכן עשה שני רוחות רעות, אחד זכר

ואחת נקבה, הזכר היה בבית-אל והנקבה בדרך. **וישראל נמשכו אחר הנקבה**
בדרך וזה גרם עליו ועל ישראל ומנע ברכות מן העולם" (זוהר תשא קצג).⁵

⁵ כדי להמשיך על עצמם ברכה – פנו לדבר שמנע מהם את הברכה.

פרק י"ז: ההליכה ההמונית לדן

מיד לאחר הפסח החל זמן קצירת התבואה שבשדות. באותה שנה העבודה היתה מייגעת, מתישה ומאכזבת. היבול היה דל יחסית לשנים הקודמות, דבר שגרם לעצב ולתחושת כישלון. מי יודע האם תספיק התבואה עד לפסח הבא?

השיחות הקצרות והקבועות בין מנשה ליוסף המשיכו גם בתקופה קשה זו. השכנים תמכו זה בזה וניסו להתנחם ולהתעודד למרות המצב הקשה.

יום אחד, כאשר השמש האביבית חממה כפי שרק שמש בתקופה זו יודעת לחמם – לא חם מידי וגם לא קריר. התיישבו השניים תחת אילן להפוגה קצרה מן המלאכה. יוסף התעניין אצל מנשה על אודות אירועי החג בדן.

"ראשית, אספר לך על הדרך המופלאה שעברנו עד שהגענו לדן, כל הדרכים הובילו לדן, נפגשנו בדרכים עם יהודים מכל קצווי הארץ – אפילו מבאר שבע הגיעו עד לדן. אנשים רבים הבינו שהאסונות האחרונים קשורים להתרשלות מההליכה המאומצת לכבוד ה'", אמר כאשר נשמעת נזיפה קלה בקולו על יוסף שלא הלך לדן כמוהו. "הנוף בגליל עוצר נשימה. נהננו מאוד מהנחלים הרבים הפזורים בכל מקום ומבוסתני הפירות הנהדרים הנטועים לאורך כל הדרך. בחלקם היו שלטים שנכתב בהם: מותר לאכילה לעולי הרגל..."

"בדן עצמה נערכו לקראת ההמון הרב, החג עצמו נערך לפי כל הכללים, אכן הכהן הגדול שם הנהיג את הקרבנות והקטרת הקטורת כראוי. במקום המזבח היה עומס רב וצפיפות מדהימה. עם כל זאת, אף אחד לא וויתר לשהות במקום ולקבל את השפע היורד בקיום המצוות השונות של החג. שפע, שכפי שאתה יודע, כולם מעוניינים בו כיום".

יוסף הבין למה רומזים דבריו של מנשה, אכן, השפע נחסר השנה במיוחד. "מיעוט העם היה מורגש מאוד בבית-אל" סיפר בנימה קדורנית למנשה. "רק משפחות בודדות ממקורבי ירבעם ומתלמידיו היו בחג בבית-אל, ועוד כמה משפחות מהיראים, כמעט כל עם ישראל הצפין לדן".

"נכון, זה מה שאמרתי לך", חיך מנשה והמשיך בנימת ניצחון, "כולם הגיעו למסקנה דומה לשלי, מעניין שדווקא היראים ותלמידי החכמים לא חשבו על כך לפני כולם?" שאל מעט בזלזול.

"אני מבין שדן נמצאת ממש על הגבול", ניסה יוסף לשנות את מהלך השיחה. מנשה שהיה משולהב אישר את הדברים, "אכן, הגבול ממש עובר ליד דן, ראינו בני עמים רבים שהיו באזור, אתה יודע", המתיק מנשה ליוסף, "כמעט ומעולם לא ראיתי אנשים בני אומות אחרות מלבד יהודים. זאת משום איסור התורה של 'לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך' (שמות כג, לג). כעת זו היתה הזדמנות לנצל את הקרבה לגויים ולהתעניין באורחות חייהם. ילדי אשר לא היו מסוגלים לשהות כל הזמן באזור המזבח ולראות את עבודת הקודש, אף דיברו עם ילדי הגויים, הם למדו אותם משחקים מעניינים שונים, משחקים שאנחנו לא שיחקנו בהם כשהיינו ילדים". סיים מנשה בהתלהבות. "ואתה חושב שזה נכון שילדך ילמדו ממשחקי הגויים?" חקר יוסף כשעיניו התעגלו במבע של תימהון, "מה רע יש בכך, הם מעשירים את ידע העולם שלהם, ולא נותרים סגורים כפי שאנחנו גדלנו, זה בסך הכל משחקי ילדים", הניף מנשה את ידו בזלזול.

"כל המי ומי שהיו שם התעניינו במעשי הגויים, אתה מכיר את...", "אל תגיד שמות, זה לשון הרע", קטע יוסף את דברי מנשה באמצעם. "טוב לא אסגיר שמות, אבל תלמידי חכמים מופלגים שגם אתה מכיר, שוחחו עם גויים שונים, ואף למדו מהפרקטיקה המעשית בחייהם ומדיעות רבות שיש להם בניהול אורח החיים. אתה יודע יש להם חכמת חיים ומסורת אדירה. למשל, הם לימדו אותנו דרכי רפואה ממחלות, דברים שאנחנו היינו בורים בהם, ובעת מעשה, כפי שהיה כשבני חלה, לא ידענו מה לעשות, אצל הגויים יש חכמה ומסורת של שנים כיצד לטפל במחלות שונות ולרפא אותם. אני חושב שמותר ללמוד חכמה מעשית מהגויים כך גם חשבו כל מי שהגיע לדן". המשיך מנשה להסביר לפי העיקרון של "כולם צודקים".

"אתה יודע בני הנוער של היום, הם ממש למדו דברים רבים מהגויים, בני למשל למד איך לומר שמות שונים אשר מסוגלים לרפא מחלות, הוא גם התעניין בדרכיהם השונים של בני הנוער, בקיצור נהיה פרופסור לאומות העולם" הפטיר מנשה בגאווה.

"ואתה לא חושש שידבק בו שמץ של עבודה זרה?", החוויר מנשה תוך שהוא קולט את חומרת הדברים. "עבודה זרה? בני יודע להפריד היטב בין ידיעות שונות מאומות העולם, ידיעות מעשיות הנצרכות לחיים ובין עבודה זרה, אני סומך עליו". אמר מנשה בהחלטיות.

"ויהי הדבר הזה לחטאת וילכו העם לפני האחד עד דן" (מלכים א, יב, ל) אף על פי שבתחילה לא נתכוונו לעבודה זרה, אבל במשך הזמן נהפך למכשול ולעבודה זרה, והיו הולכים אליו עד דן שהוא בגבול ישראל הצפוני, וממנו יצאו לאלוהים אחרים כגויים. על זה אמר הנביא: "חי אלוהיך דן וחי דרך באר שבע" (עמוס ח, יד), שבדן אמר אלוהיך ובבאר שבע דרך, שדרך שם הלכו עד דן (מעם לועז, עמ' ריד).

פרק י"ח: פנייתו הראשונה של יוסף לירבעם

יוסף הגיע לבית המדרש מזועזע מהשמועות השונות, עם ישראל חוטאים ומתחברים לגויים שסביבותיהם, דבר שאת תוצאותיו מי ישרון. הוא מספר בעצב לבנימין, שאף הוא לא היה בדרך, את דברי מנשה כדי להתייעץ עמו מה לעשות.

"אני בטוח שירבעם המלך אינו יודע מהדבר כלום, אם הוא היה יודע מכך שהעם נוהה אחרי תרבות הגויים הוא היה אוסר מידית ללכת לדרך, היה מוציא פסק מבית דינו המרכזי, פסק אשר כל העם היה כפוף אליו", קבע יוסף מתוך אמונה יוקדת ברבו. "ירבעם ידוע בתור אדם תקיף היודע לעצור בעד מכשולות שכאלו, הלא כל מה שעשה את המזבחות בבית-אל ובדרך היתה במטרה למנוע את העם מעבודה זרה".

בנימין אשר ראה את סערת נפשו של מנשה, יעץ לו: "הן אתה תלמיד מובהק של ירבעם, גש אליו, אפילו בלי תור, אתה הלא יודע את הזמנים שניתן לשאול אותו בין לבין, וספר לו את כל מה ששמעת ממנשה".

יוסף מקבל את הצעת בנימין ומתכוון לפגישה עם ירבעם בהתרגשות גדולה. בכל פעם שהיה צריך לגשת אליו באופן אישי ולשאול שאלה פרטית היה נרעד ומתרגש במיוחד. גדלותו ועוצמתו של ירבעם היו מפעימים אותו, זיו הדר פניו ומבע עיניו היו גורמים לו לרצון פנימי עז להתעלות בתורה ולהתקדש כמוהו.

יוסף נגש לירבעם ביראת כבוד, ירבעם פנה אליו בחביבות גדולה, ושמע את דבריו עד תומם. כאשר סיפר לו על ההתקרבות של היהודים לעמים והלימוד מאורחותיהם פניו של ירבעם האדימו והחווירו והוא נעמד ממקומו משולהב, ונשאר שותק כך לשניות מועטות, ניכר היה שתיאור המצב גורם לו לעגמת נפש מרובה ולסערה פנימית. לבסוף ירבעם החל לומר ליוסף בקול חוצב: "מה יש להם ללמוד מן העמים, הלא כל החכמה מצויה בתורה הקדושה. אינני יכול להבין זאת, מסורת עתיקת יומין. הלא זה איסור תורה להתחבר עם העמים וללמוד ממעשיהם", ירבעם ציטט את המקורות השונים לדבריו וביארם בטוב טעם.

בסיימו את דבריו כנגד ההתחברות לעמים ירבעם נשם עמוק, ויצר אתנחתא קלה. "ראה" פנה לתלמידו בנימה רכה יותר, "בעגלים ובמזבחות עצמם אין כל בעיה של עבודה זרה, כפי שהסברתי כבר פעמים רבות, הם נעשו לשם ה' בלבד. אולם, יהודים אשר פונים ולומדים מהגויים אצלם טמונה הבעיה. זאת לא התרתי בשום מקום, על פי ההלכה הדבר אסור בהחלט", אמר בתקיפות מלכותית. "זכה נעשה לו סם חיים, לא זכה נעשה לו סם המוות" סיים את דבריו. יוסף שמע את הדברים ולא הגיב מיראת המלך. "שאלה נוספת יש לך בני?", שאלו ירבעם בעדינות כשהוא התיישב על כסאו. "אכן", נענה יוסף, ותמה על תעוזתו להמשיך ולשאול, "מדוע שהמלך לא יוציא פסק הלכה שאין ללכת אל הגויים וללמוד ממעשיהם? שאין לשוחח עמם או שאסור לעבור את הגבול וכדומה?".

"רעיון טוב", השיב ירבעם ונראה כשמח מהרעיון, "אולם כמדומני שהעם לא ישמע בקולי, ואין לומר דבר שאינו נשמע". כך חתם ירבעם את הדברים וסימן ליוסף שפגישתם תמה.

יוסף המופתע מן התשובה יצא מבית הדין של ירבעם כולו נסער ונרגש.

ההתרגשות הגדולה שהיתה לו בעת הפגישה עם המלך פגה לאטה. הוא החל לנתח את הדברים ששמע ושקיבל מרבו. הוא חש שעליו לשוחח על כך עם אדם נוסף, כמובן, שמנשה לא היה האדם המתאים משום שהוא נראה בזמן האחרון כבז לכל דבר שבקדושה. "מחר בבית המדרש אפרוק את הדברים מליבי בפני בנימין", הרהר לעצמו וכך עשה.

למחרת היום נפגשו יוסף ובנימין בשעה הקבועה. יוסף אשר כבר היה יותר רגוע העביר את תורף הדברים בצורה מדויקת בפני בנימין, ואף תאר לו את ההתרגשות הגדולה שאחזה בו לראות את ירבעם מזדעזע עד כדי כך לשמע הדבר שעם ישראל לומדים ממעשי הגויים.

"ומה הוא החליט לפעול בדבר", שאל בנימין בנימה עניינית, "אכן, הוא אמר שמי שלא זכה נעשה לו סם המוות, הוא הסביר שהעם לא ישמעו בקולו אם יוציא פסק הלכה נגד ההתקרבות לגויים, ואין לפסוק דבר שהעם לא ישמע". "מה???" נדהם בנימין, "אז מה מהותו של מלך בישראל?, זהו תפקידו הראשוני,

לכוון את העם ולהשמיע לו את דבר ה', אתה מסכים עם כך שהעם לא ישמע בקולו?" התעניין אצל יוסף.

"אינני יודע, אם הוא אמר כך מסתמא שהוא צודק, יש פעמים שאין לומר דבר שאינו נשמע. אולם אכן הדבר מוזר, העם עדיין טרם התמכר להתקרבות לגויים, זה להם המפגש הראשון עמם, וכדאי לפסוק פסק זה עכשיו, כאשר העם עדיין לא נטמע בעניין עמוק. בוודאי שרוב העם היה שומע, הלא הם מוכנים למות ולא לעבוד עבודה זרה". הביע יוסף את עמדתו בחשש מה. "ובמיוחד שניתן לפסוק שכולם יבואו לבית-אל ולא ילכו עד דך".

בנימין אשר הבין לליבו של יוסף, הניח לו ולא המשיך לשאול אותו שאלות נוספות בכיוון. הוא פתח את ספרו ושניהם צללו ללימוד מעמיק בסוגיה בה הם עסקו.

פרק י"ט: השפעת ההיחשפות לגוים על הילדים

באחד הימים, כאשר יוסף ישב בביתו לאחר יום עמל מפרך בשדה, היטיב את ליבו בלימוד התורה ביושבו בחדר המרכזי שבבית. בנו חננאל ישב על הארץ ושיחק להנאתו במשחק ילדים. הוא החל לפזם שיר שמנגינתו נשמעה זרה ומוזרה ליוסף. חושיו העדינים קלטו שמקורות שיר זה אינם ראויים.

"חננאל, איזה שיר אתה שר?", פנה אליו בהתעניינות.

"אה... השיר הזה?" החל חננאל לפזם את אותה מנגינה בשנית.

"כן, מעולם לא שמעתי אותך שר במנגינה זו". שאלו אביו.

עיניו של חננאל חשכו. "אבא, זה רק בגלל שהיינו בבית-אל בחג האחרון ולא בדרך. כל הילדים בכיתה היו בדרך ולמדו שם את הניגון הזה כולם שרו אותו ורק אני לא ידעתי" אמר בעלבון. "הם למדו שם משחקים חדשים, מנגינות חדשות ואף למדו חכמות מעניינות. ורק אני נותרתי בווה מהצד, הרגשתי נורא מבודד ומרוחק מהחברה".

יוסף החל להבין את המתרחש וליבו היה נסער ביותר. "אתה אומר שהילדים למדו את המנגינה הזאת בדרך?" שאל את בנו ברכות, כמבין לנפשו.

"כן, כאשר ההורים הקריבו את הקרבנות ליד המזבח, כל ילדי הכיתה התאספו וטיילו כדי להכיר את המקום, שלפי תיאוריהם היה יפה ביותר. הם סיפרו שהנוף בדרך הררי ופראי הרבה יותר מאשר פה בשכם. בטיילם הם פגשו ילדים גויים, אשר לבושם משונה מהלבוש שלנו והתבוננו כיצד הם משחקים. הם קלטו את השירים שלהם. פדהאל אף התחבר עם ילד אחד ולמד ממנו 'קוסמויות' כאלה טריקים שעושים ואחיזת עיניים, הוא נהיה מלך הכיתה" סיים חננאל בקנאה.

"איזה משחק חדש החלו הילדים לשחק בכיתה?", שאל יוסף כנראה מתעניין.

לבו חשב להתפוצץ מן הדברים. משחקי גויים, שירי גויים, איזו התדרדרות!

"אה... זה משחק מרתק במיוחד!" אמר חננאל כשעיניו בוהקות. חננאל החל לתאר את המשחק ולספר שבמהלך המשחק הילדים מתגודדים, שורטים אחד את השני ומבצעים מעשי אלימות. "יהוא טוען שכך הגויים מצליחים במלחמות, כאשר כבר מגיל קטן הם מתאמנים במעשים שכאלו". סיים בעיניים מתלהבות.

יוסף פרץ בבכי. חננאל נדהם מן התגובה ישב ושתק, ולא ידע כיצד להגיב. יוסף נרגע מעט ושאל: "ומה אמר המלמד?".

"המלמד חייר ולא הגיב כלום, אבא גם הוא היה בדן..." נימת התנצלות נשמעה בקולו של חננאל.

לאחר כמה שעות כאשר יוסף נרגע, הוא הושיב את חננאל על ברכיו והסביר לו את חומרת האיסור של ההתחברות לגויים, סיפר לו על כך שדיבר על כך עם ירבעם המלך, והמלך פסק שהדבר אסור בדין תורה. "אנחנו רוצים להיות מהזוכים שנעשה להם כסם חיים ולא מאלו שלא זכו ונעשה להם כסם המוות". חזר על דברי ירבעם באזני בנו. הוא פתח ספר ולימד את בנו את דרכו של היהודי שלא להתגודד, לבחור במילים נעימות, לשיר שירי קדושה שמקורם מן הלוויים בבית המקדש. והראה לו את כל הציוויים שבתורה להתרחק מן הגויים.

"חננאל, יש לך נשמה מיוחדת" כך פנה לבנו בתחינה, "אתה יכול לעלות מעלה מעלה, ולהיות עובד ה' אמיתי, אנא, נסה להתרחק מן הילדים הללו, דע לך שהתורה היא האוצר היקר ביותר שיש והיא תגן ותשמור עלינו. הם הטועים ואנחנו צריכים להתפלל עליהם אתה יודע כעת ומכיר את האמת".

בלילה לאחר שחננאל נרדם תוך הבטחה שישתדל לשמור על עצמו, יוסף התהפך במיטתו. הוא חשב רבות כיצד להציל את בנו מן הנסיון הקשה והמסוכן העומד בפניו, לעמוד יחיד מול כל החברה כולה.

פרק כ': יוסף ניגש שוב לירבעם

בבוקר קם יוסף בעיניים אדומות – מבכי ומחוסר שינה. הוא קם למציאות חדשה, הבין שבתוך תקופה קצרה עם ישראל הגיע לעברי פי פחת. "לפני שנה כאשר עלינו לרגל בירושלים, כולם היו קדושים וטהורים אף אחד לא התעניין במעשי הגויים, לא חשב ללמוד מהם פרקטיקה של החיים, לא ללמוד מהם דרכי ריפוי מחלות וגם לא טקטיקה של מלחמות. הראש היהודי היה עסוק בנושאי יהדות, וגם אלו שהיו מהאוכלים ושותים ושמחים – לא הגיעו לכדי איסורים. רק התירו להם לזבוח בבית-אל ובדן הם התדרדרו עד לתהום עמוקה". כך חשב.

דווקא באותו הבוקר בדרכו למלאכתו הוא פגש את מנשה. מנשה שראה על פניו את סערת נפשו ואת מצב רוחו הירוד פנה אליו ושאל בבהלה: "מה קורה אצלכם? מדוע אתה נראה כל כך עגום?, מישהו חולה??".

יוסף סיפר למנשה על מה שמתחולל בחידר, "מה יהיה, כעת אין מקום מוגן וטהור לילדים ללמוד, אף המלמדים נגועים בתרבות הגויים, מי יודע כיצד הדבר יכול להשפיע על הילדים?" שאל באימה.

"אל תהיה כל כך מודאג", מנשה ניסה להרגיעו, והמשיך בקול של מחנך 'מבין': "מה הבעיה כבר מלשחק משחק אחד או שניים, מלשיר איזה שיר גויי עלוב, הוא לעולם לא ישתווה לשירי הקודש של הלוויים. גם הילדים שלי למדו דברים רבים בהיותנו בדן, ואני מנחם את עצמי שלא נורא, רק כמה ימים בשנה, מה כבר הדבר עלול להזיק? הלא הילדים לומדים כל היום תורה, נמצאים במקום קדוש, לימוד התורה הקדושה והתפילות שלך, בוודאי יסייעו לילד להבחין בין הטוב לבין הרע". טפח מנשה על כתפו של יוסף, ופנה למלאכתו.

יוסף החליט שהוא משנה את כיוון צעדיו ופנה לבית המדרש. שם קבע תור לשיחה עם המלך ירבעם. הוא החליט שוב לתאר בפניו מה קורה במוסדות הלימודים, ואת השינוי המהפכני שמתחולל בעם עקב התקרבותם לגויים, אולי בכל אופן יחול שינוי בדעתו כאשר המדובר הוא לא רק במבוגרים אלא גם בצעירי הצאן?

הפעם לא היה ליוסף זמן להתרגש מפני הפגישה המלך, כאבו העז על המצב החדש הוא שהיה בראש תחושותיו ודאגותיו.

התור זחל בעצלתיים, בינתיים היתה ליוסף שהות לסדר את הדברים במוחו ולאמר בצורה רצינית ומכובדת בפני המלך.

כאשר ראה המשמש של ירבעם את יוסף הפטיר ואמר לו: "לך מתאים להיקרא משמש – ולא לי! אתה מכיר את ירבעם הרבה יותר ממני, נכנסת אליו מספר פעמים רב יותר ממני, ויש לך ידיעות ממנו הרבה יותר מכל משב"ק אחר...". יוסף נענע בראשו בענווה, אך הוא נחשב מתלמידיו הקרובים של ירבעם ובתור שכזה החליט להכנס אליו שנית ולומר לו את הדברים.

בהגיע תור יוסף להיכנס אל המלך, שפך את ליבו הכאוב לפניו. "בוודאי שהמלך לא יודע מה נעשה בממלכה, אולם העם הולך ומתדרדר בצורה קיצונית ביותר, ההיחשפות לגויים משפיעה בצורה קיצונית על הילדים הקטנים, המציאות בחידר השתנתה בבית אחת, ואם אין גדיים אין תישים...".

ירבעם שומע את הדברים ועונה ליוסף בנחת וברגיעה, "ראה יוסף, כל מה שעשיתי הוא בהדרכת אחיה השילוני, כל הפסקים בעניין עשיית העגלים והמזבחות הכל בהנחייתו ובהמלצתו, אינני עושה דבר מעצמי". כאן הסביר לו שכאשר אחיה המליך אותו למלך הוא אמר לו שה' מאס במלכות בית דוד ולכן פנה אליו. "אם הוא מאס במלכות בית דוד כמובן, שהוא מאס גם בבית המקדש שנמצא בנחלתו" קבע ירבעם, "לכן המזבחות מהווים תחליף טוב למקום המקדש".

בהמשך הדברים ירבעם ממליץ ליוסף לעזוב את הנושא. "ראה, אתה תלמיד חכם גדול, ועיסוקך הוא בתורה. חבל שתכנס לנושא זה". אמר כשהבעת השתתפות כנה בפניו, "אני מכיר תלמידי חכמים רבים שנכנסו לנושא זה, ויצאו מהלימוד, פשוט חבל עליך", אמר בכנות.

זמנו של יוסף תם, והוא הוצא מחדר דינו של ירבעם.

"גזל אביו ואמו חבר הוא לאיש משחית" (משלי כח) – חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים (ברכות לה ע"ב).

פרק כ"א: המשבקים – כוהני ירבעם

'הוצא מחדר דינו של ירבעם?!', אתם שואלים, הלא עד עתה יכול היה להיכנס ולצאת כרצונו, והיו נותנים לו שהות של זמן לסדר את דבריו לפני המלך. אולם, כעת, מכיוון שעם רב באים לשאול את ירבעם את שאלותיהם, היה מן ההכרח להעמיד אנשים אשר יכוונו את עניין קבלת הקהל ויקציבו לכל שואל מספר דקות מסוים.

הלחץ שנוצר הוא מכך שהשאלות שנשאלו היו כאלו שלא דנו בהם בדורות הקודמים ולא היה עליהם פסק ידוע. שאלות בענייני מחלות שונות ודרכי ההתמודדות ההלכתית עמן – דבר שהעם היה בור בו; שאלות בענייני גיטין שלא היו קיימים כמעט עד לדור זה; גם בענייני עבודת האדמה התעוררו שאלות חדשות עקב השינוי המשמעותי בצורת ובאופן גידול היבולים. פוסקי הדור הצעירים לא ידעו למצוא פתרון לשאלות הרבות מכיוון שלא היו כתובות בספרים, לכן היה העם פונה לפתחו של ירבעם, לשמוע ממנו דעת תורה.

ירבעם נשא את עול העם, בנאמנות ובאהבה. שמע את שאלותיהם וענה להם במתינות, עסק בענייני המלוכה והממשלה, והכשיר כהנים רבים ודיינים שונים כדי שיוכלו למלאות את מקומו כפי שעשה משה רבינו.

כספי הנדבות והתרומות שהביא העם בחגים הם אלו אשר סייעו במימון בניית בתי הוראה בכל רחבי הארץ. ירבעם הקפיד להקים בית הוראה כמעט בכל עיר מרכזית, כדי שהעם לא יצטרכו לטרוח ולהגיע עד אליו. בבתי ההוראה הושיב דיינים ומוצ"ים אשר הכשיר על פי תוכנית מיוחדת. מידי פעם היה מגיע המלך לראות את ההתנהלות בבתי הדין, להנחות את הפסקים בפסיקתם ולענות להם על שאלותיהם.

והיו גם המשבקים... המשבקים הם היו היועצים אשר סובבו את ירבעם וסייעו לו בכל אשר נצרך. תפקידם הראשוני היה להעמיד את התור באופן הראוי. תפקיד נוסף הם מצאו לעצמם והוא למיין את קהל הפונים. הם היו שואלים כל אחד מהם הוא מעוניין לשאול את המלך, ובמידה והשאלה לא היתה נראית בעיניהם לא היו מכניסים אותו לשאול את המלך. בתקופה האחרונה כל שאלה

שנגעה לענייני המזבחות והעגלים לא היתה מגיעה אל המלך, והשואל היה שב לביתו בידיים ריקות.

לדבריהם הם מונעים את הטרדנים מליגע את ירבעם בשאלות קנטרניות של אנשים העושים עצמם יראי שמים. מטרתם הבלתי מוצהרת היתה למנוע מהם לשכנע את ירבעם בטיעונים תורניים מובהקים באמיתות דבריהם, ואז יאבדו את משרתם ככהני ירבעם.

הופצה שמועה שהמשבקי"ם הם אלו שהקימו את הפרדסאות – מוצבי השמירה בדרכים העולות לירושלים. כדי למנוע את העלייה לרגל לירושלים, שמעט מהעם עוד שמר עליה והתמיד בה, למרות ציוויו המפורש של ירבעם.

"אמר רבי יהושע בן לוי לא חרבה ארץ ישראל עד שעבדו בה שבעה בתי דינים של עבודה זרה, ואלו הן: ירבעם בן נבט..." (גיטין פח ע"א) **בתי דינים שנבנו מכספי עבודה זרה...**

פרק כ"ב: ההתדרדרות בביתו של מנשה

חלף חג נוסף, מנשה שם פעמיו עם רוב העם לדרך כמובן. יוסף, יחד עם כל שאר היראים שהיו בסביבה, התמיד בהליכתו לבית-אל – "שם", אמר לרעייתו, "לפחות לא ניתן לראות את העמים, כך נשמור במעט את ילדינו מהתקרבות אליהם". בנימין, בחשאי עלה לירושלים לרגל, אפילו יוסף לא ידע מכך.

לאחר החג מנשה חזר נסער עד כלות לביתו. חיוור ואומלל הוא התייצב בפתחו של יוסף. ניכר עליו שחוויות החג גרמו לו לצער רב. "תשמע יוסף, אתה צדקת". אמר לו בכנות ומתוך בכי. "הפעם ראיתי יהודים רבים אשר החלו לעבוד לבעל ולאשרה כמו הגויים אשר בדרך ובסביבותיה. אפילו מנהגים שונים המקובלים שם בין העמים הנהיגו במזבח שבנה שם ירבעם. והיו שעבדו לעגל הזהב שבדן, הם טענו שעדיף לעבוד לעגל הזהב שנעשה מתוך קדושה וטהרה ולא לזבוח לבעל או לאשרה שהם טמאים. כעת אני מבין את דבריך לגבי ההיחשפות לגויים, כעת ברורים דברי התורה, תורת חיים, אשר מצווה להרחיק את הגויים מהארץ ולא ללמוד ממעשיהם".

במהלך הדברים מנשה נכנס לתוך ביתו של יוסף והתיישב בחדר המרכזי. בשעה זו לא היה אף אחד בבית, אשתו של יוסף ובנותיו הלכו לנהר לכבס את הבגדים. יוסף הבין שמנשה מעוניין לפרוק עול נוסף מליבו.

מנשה אכן הפתיע את יוסף וסיפר לו על הטרגדיה שארעה במשפחתו הוא. "יוסף" אמר מתוך צער נוקב. "הפעם הזו גרמה לכך שהילדים שלי התדרדרו במיוחד. הם הגיעו למצב רוחני שלא תיארתי לעצמי. הבן הגדול הודיע לי שהוא נשאר בדרך להמשיך ללמוד את לימודי הרפואה אצל העמים ולא חוזר עמנו הביתה ללמוד בחידר. הוא שינה את בגדיו ואת שפתו כדי להתאים את עצמו אליהם. הוא טוען שרק כך יוכל להתפרנס כשיגדל. דבריו ומעשיו משפיעים על כל שאר הילדים שבבית, המצב בבית הוא כמו מלחמת גוג ומגוג, הילדים לא מעוניינים ללכת ללמוד תורה בחידר, השמחה והטעם שהיו להם בה התפוגגו, הם רק רוצים להתפרק ולעשות מעשי שטות כפי שלמדו בדרך", ידיו של מנשה מוללו פיסת ניר קטנה ומהוהה, ניכר שעבר סערות קשות בעקבות השינוי במשפחתו, "אני מקווה שהתופעה תחלוף עם הגיל", אמר באנחת כאב.

לאחר שהות קצרה המשיך את דבריו ופנה ליוסף, "אני לא רוצה להכאיב לך כל כך, אבל אני יודע שאתה יכול לפעול, לכן אני פונה אליך", הישיר את מבטו כלפיו יוסף בתקווה, "אתה זוכר את צוריאל שלמד להיות כהן אצל ירבעם, הוא מצא שעובדי הבעל מרווחים יותר מכהני ירבעם והחליט לעזוב את משרתו, הוא הפך להיות כוהן לבעל...". סיים מנשה בלחישה, "ולא רק הוא, כהנים רבים שינו את דרכם בעקבות הרווח הכספי שיש בעבודה בבמות של הגויים. ואלו דווקא כהנים שמינה ירבעם, אלו שעברו את קורס ההכשרה הרציני שאתה היית חלק מן האנשים שפיתחו אותו". מנשה השפיל את עיניו, הוא לא רצה להראות כאילו הוא בא בטרוניה כלפי יוסף.

"למה אני פונה אליך", התחיל מנשה לגעת בנקודה המרכזית. "ראה, אתה תלמיד מובהק של ירבעם, אנא פנה אליו ותגיד לו שיוציא פסק לגבי ההתחברות עם הגויים. שיאכוף את האיסור על ידי שוטרים מיוחדים וכדומה. הלא ההתדרדרות היא איומה, אני בטוח שכאשר ירבעם ישמע את הדברים הוא יוציא צווים מלכותיים ויכניס את הדברים לחוק בצורה מסודרת. רק בעקבות כך שירבעם העמיד את המזבח בדרך החלה הדרדרות זו".

יוסף האזין לדברים מתוך כאב לב עצום. מה הוא כבר יכול לומר לו? שהוא כבר דבר עם ירבעם פעמיים על כך?! את תשובות ירבעם לעניין? יוסף החליט לפרוס את מהלך הדברים שהיו בינו לבין ירבעם לפני מנשה. הוא סיפר לו על הפגישות שלו עם ירבעם ואת תשובות ירבעם לדבריו.

"אני מנוע מלבוא שוב אל ירבעם, הוא אמר לי להפסיק ולעסוק בנושא ההתחברות לעמים בדרך", סיים יוסף את הדברים.

"רגע, יש לי רעיון" התלהב מנשה ונימת תקווה נשזרה בקולו, "אם ירבעם טוען שהכל הוא עושה בהדרכת אחיה השילוני, לך אתה עם קבוצת תלמידי חכמים נוספת ובררו את הדברים אצל אחיה", זיק תקווה נצנץ בעיני מנשה.

"ללכת לאחיה השילוני אתה אומר?" חזר יוסף על דברי מנשה כהד, "אכן זה רעיון, איך לא חשבתי על כך, הלא שילה קרובה במיוחד לשכם (רש"י דברי הימים ב' י, טו). אחשוב על כך ואבצע זאת – למענך ולמען כלל ישראל" עיניו של יוסף החלו להזדהר. 'ואולי גם למען ירבעם בן נבט, להסיר את כל הלעז שיוצא כנגדו מן העם', השלים יוסף את המשפט במחשבתו.

פרק כ"ג: יוסף פונה לאחיה השילוני

ההתארגנות לקראת הנסיעה לאחיה בשילה היתה קצרה, הרעיון לגשת לאחיה השילוני ולספר לו על המציאות הקשה שהתגלגלה בעקבות פסקו של ירבעם מצאה חן בעיני בנימין. בחשאי הובאו בסוד העניינים עוד שני תלמידי חכמים גדולים אשר עמדו כבר על הבעייתיות שבמזבחות ובעגלים ונענו ברצון לבוא לפני אחיה השילוני.

כל אחד מהנוסעים השתדל להתקדש ולהתעלות לקראת הפגישה עם הנביא הגדול שבאותו הדור. אחד מזקני הדור המופלגים שעוד זכה לראות את פני משה רבינו.

דלתו של אחיה השילוני נפתחה בפני המשלחת, והוא האזין לדברים מתוך צער וכאב לב גדול. אחיה השיב על הדברים לאחר מחשבה קצרה. "על פי דין תורה אין לזבוח על המזבחות שבנה ירבעם כלל, לאחר בניית בית המקדש אסור לזבוח לה' בשום מקום אחר מלבד במזבח הנחושת בירושלים. כמובן, שאין להתערב בגויים ואסור ללמוד ממעשיהם – גם לא דברים שנראים לכאורה שוליים כמו שירים ומשחקי ילדים". אחיה השילוני סיים את דבריו דברי אלוקים חיים.

כשיצאו בני החבורה מביתו של אחיה הם היו נסערים. "הבנתם??, לא יאומן!! היתה חוסר הבנה בין ירבעם המלך לבין אחיה השילוני. ירבעם הבין שאחיה הנביא התיר את הקמת העגלים ועל זה הוא סומך. וכאן שמענו בפירוש שאחיה לא התיר זאת מעולם!!", קרא אחד מתלמידי החכמים שהצטרפו לחבורה.

יוסף התרגש במיוחד, הוא חש ששליחות עצומה מונחת כעת על כתפיו: "אני בטוח שירבעם יחרד עד מאוד כאשר ישמע שאחיה השילוני סובר אחרת ממה שהוא חשב, אין כל צל של ספק שבאותו רגע שהוא שישמע מאיתנו את דברי הנביא הוא ייגש מיד לאחיה השילוני, רבו המובהק, להתייעץ עמו ולתקן את המעוות".

תלמידי החכמים שעמדו ליד יוסף בדקו את עצמם אם אין הם חולמים. "אתם שומעים" קרא בנימין, "העם סומך על ירבעם, ירבעם סומך על הנביא אחיה,

והנביא אחיה אומר – לא היו דברים מעולם". שתיקה של מחשבה השתררה בקרב הקבוצה. הם התארגנו לנסיעה חזרה.

"אין כמו לשאול דעת גדולים וזקנים", אמר בנימין כשנימת רווחה בקולו. "דעה ברורה ונהירה של שריד דור דעה".

בתיה של שכם נראו באופק, וארבעת השליחים זרזו את צעדיהם אולי עוד יספיקו היום להביא את דברי אחיה השילוני לפני ירבעם בן נבט. הפעם, החליטו תכנס כל המשלחת ביחד כדי לתת למעמד משנה תוקף. כאשר נכנסו בשערי שכם נותרה עוד מחצית השעה לזמן קבלת הקהל בבית דינו של ירבעם. לכן הם החליטו לגשת לשם מיד ולנסות לראות אם אכן יצליחו להתקבל.

כאשר ראו המשב"קים את המשלחת הכבודה, אשר בתוכה היה תלמיד מובהק של ירבעם, לא בררו את מהות השאלה, משום שהבינו שיוסף לא יפנה שוב לירבעם בנושא העגלים.

אנשי המשלחת נכנסו לחדרו של ירבעם. ארבעה פרחי הוראה (מוצי"ם) ישבו משני צדי השולחן. בנימין, הוא זה שנבחר להיות הדובר הראשי. הוא סיפר על פגישתם עם אחיה השילוני, וחזר על דבריו ועל פסיקתו בדיוק נמרץ.

עם סיימו את הדברים שקט השתרר בחדר. יוסף חש שזהו שקט של דריכות וציפייה לשמוע את תגובת ירבעם המלך לדברים. במשפט אחד ירבעם הביע את דעתו על העניין: "אינני מאמין לכך". פסק ירבעם, וחברי המשלחת נרמזו לצאת מן החדר.

סופי תיבות: כי יצר לב האדם רע – ירבעם.

פרק כ"ד: תקופת משבר

נדהמים וכואבים יצאו חברי המשלחת מבית דינו של ירבעם. לתשובה כזו הם לא ציפו. פרק זמן ארוך היו צריכים כדי לעכל את הדברים וליישב את הקושיות במוחם. מחד הם חונכו על כך ש"המהרהר אחרי רבו כמהרהר אחרי השכינה" (סנהדרין קי ע"א), מאידך הרי כתוב "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל) – במקום חילול ה' אין חולקין כבוד לרב" (ברכות יט ע"ב). גם הזלזול של ירבעם והתגובה התקיפה של חוסר האמון בהם החלה לתת את אותותיה במחשבתם.

"ייתכן שקיימת פה נקודה נסתרת שאיננו מבינים", ניסה יוסף לדונו לכף זכות, "הלא הוא תלמידו המובהק של אחיה השילוני, ומתוך הדברים ששוחח עמו עד כה ודעת התורה שקנה ממנו, הוא אינו מאמין לדברים", העלה טענה שלא היתה נראית לו הגיונית.

"תפקידו של גדול בישראל הוא לבדוק את הדברים, על ירבעם היה לעלות לשילה ולשאול את אחיה השילוני, ולא כך לפסול את הדברים על הסף", עברו מחשבות כואבות בלבו של יוסף. "הלא הוא מכיר אותי משכבר, ויודע שאיני מעוניין להתגרות בו, אלא להראות לו את האמת", הוסיף וחשב.

"תוצאות חוסר האמון שלו הם מזיקות וחמורות, מדוע שלא יברר בעצמו את העניין? הרי במעשיו הוא גורם להחטאת הרבים!! כל העם הולך ומדרדר, הוא הופך להיות מלך על עם עובדי עבודה זרה, עם שלומד ממעשי הגויים, עם שמזלזל בתורה הקדושה ועובד את ה' רק בצורה חיצונית. ה' לא מוחל על עברות אלו בקלות". המשיך במחשבות הקשות והמזעזעות.

"מה אומר למנשה? כיצד אבאר לו את העניין בצורה שתתיישב על ליבו? הלא הוא הציע את הרעיון?", נזכר פתאום יוסף בבהלה בכך שכל השליחות לאחיה החלה מבקשתו הכואבת של מנשה.

"כיצד אוכל לבוא לבית המדרש שוב? לראות את ירבעם בהדרו כאשר כל המשבקים סובבים אותו בנאמנות וכל העם נכרכים סביבו ושומעים לפסקיו, כאשר אני יודע שהוא טועה ומטעה", חדרה פתאום מחשבה עגמומית זו למוחו.

מחשבות קשות אלו לא הובילו לשום פתרון. רק לעובדה שיוסף החל להתרחק נפשית ומעשית מירבעם. משמים, כאילו למענו, ירבעם עזב את שכם ועבר לארמון הגדול שהכין לעצמו בתרצה. כאשר פגש את מנשה זה היה נושא השיחה.

"שמעת את החדשות האחרונות", אמר מנשה בפנים אפורות. "ירבעם עוזב את שכם ועובר לגור בתרצה", נאנח. "חשבנו שהעיר תפתח, תהיה עיר בירה, שערך הדירות יעלה, וכך המלך טופח לנו על הפנים. מחירי הדירות בשכם נפלו, פשוט ירדו שלא שווה למכרם, אנשים חושבים שירבעם עזב את שכם מסיבות מוצדקות ולכן חוששים לבוא לגור בה..."

יוסף הנהן בהסכמה, והוסיף: "לדעתי ירבעם פשוט אוהב את העיר תרצה משום שהיא יפה במיוחד והוא נמשך ליופי, כפי שנאמר בפסוק: 'יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלים' (שיר השירים ו, ד)" (מעם לועז, עמ' רלג).

"בעבורי" חשב לעצמו, "זוהי בשורה טובה, כעת אוכל לגשת לבית המדרש בשקט, בלי לחוות שוב ושוב את התחושה הקשה כלפי ירבעם. ירבעם כבר לא יהיה בשטח, הוא ישב בבית המדרש בתרצה", תחושת רווחה פשתה בלבו.

הנושא החדש השכיח את הישן, לשמחתו של יוסף. וכאשר נפרדו יוסף ומנשה, מנשה שכח לשאול את יוסף על תוצאות שליחותו לאחיה השילוני.

התקופה הקרובה היתה תקופה קשה ליוסף, חיבוטי נפש רבים הוא עבר והיה צריך לעמוד במבחן האמונה בתחומים רבים.

"תפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. אמר לו מי בראש אמר לו בן ישי בראש" (סנהדרין קב ע"א). ויש אומרים שתפס הקדוש ברוך הוא **בכוח התורה** שלו שנמשלה לשלמה חדשה, שלא היה בה דופי וביקש ממנו שיחזור בתשובה כדי שלא תלך תורתו לאבדון (מוסה"נ ורמב"ן תצוה כח מעם לועז עמ' רכו).

פרק כ"ה: גילוי השחיתות של ירבעם

בבית המדרש האווירה היתה משונה, ירבעם המלך לא היה ותלמידי החכמים חשו תלושים ועזובים חלקם אף נבוכים.

בנימין בנסותו להרגיע את יוסף ולהראות לו שאינו כופר, חלילה, בתלמידי החכמים, חזר על כל מה שארע בעם ישראל בשנה האחרונה מפרספקטיבה שונה.

בנימין ויוסף חזרו על דרשתו הראשונה של ירבעם בן נבט, והחלו לבדוק את נכונות טענותיו מבחינה הלכתית והשקפתית. ראשית, הם נוכחו ביחד שלא רק שאסור לזבוח מחוץ למזבח בבית המקדש בירושלים כפי שאמר אחיה, אלא שיש עבודה זרה בעצם עריכת המזבחות החדשות. "ההתדרדרות לעבודה זרה באמצעות העגל בדרך אכן עצומה אמנם יש לדעת שעצם העבודה בעגלים הוא העבודה זרה בעצמותו" בנימין אמר את הדברים בביטחון ובברירות.

בנימין החל למנות את מעשיו השליליים של ירבעם, ולגלות מעט על סטייתו שהובילה לכל זאת. "כבר שמעתי מכמה תלמידי חכמים יראי שמים, שמה שירבעם עשה את המזבחות הוא מתוך החשש שהעם יראה את כבודו של רחבעם שיכול לשבת בעזרה, לעומתו שאינו יכול לשבת בה, חששו היה שמא עם ישראל יעזבו אותו וילכו אחרי רחבעם לכן ביטל את העלייה לירושלים" (סנהדרין קא ע"ב). מילים אלו נאמרו בכאב רב.

"מה, אתה בא לומר שירבעם, המלך הצדיק, פעל בנגיעה???", נדהם יוסף, והמשיך בקול צרוד: "אם היית אומר לי זאת לפני חודשיים הייתי מביט בך ברחמנות איך לא השכלת להכיל את גדלותו הנוראה של ירבעם, אולם, עתה לאחר שראיתי את תגובתו הצוננת לדברי אחיה השילוני, יתכן שיש אמת בדבריך".

בנימין תופף באצבעו על השולחן והמשיך בריכוז רב: "זה לא הכל, אותה שנה היתה שנת הקהל, והיו שמצאו שזו היתה סיבה נוספת לכך שירבעם יחשוש שכבודו ירד, הלא רחבעם היה קורא את התורה לפני כל העם ראשון משום שהוא המלך בירושלים ורק לאחר מכן ירבעם, דבר שהיה עלול לסכן את

מלכות ירבעם". חיזק בנימין את קו מחשבתו, והוסיף את העובדה כפי ששמע כבר ממביני דבר.

"אולם, כל גדולי הדור חתמו והסכימו למעשיו, אפילו חתימה מאחיה השילוני על בניית המזבחות הוא קיבל?", טען יוסף.

בנימין ישב על הספסל, ועיניו היו מהורהרות קמעא, נראה היה שהוא מתלבט אם לומר ליוסף את שעמד על דל לשונו. לבסוף גמלה ההחלטה בלבו והוא החל לומר: "יוסף, מה שאני עומד לספר לך כעת, שמעתי מפי אדם מהימן, אני אספר לך מה עשה ירבעם מאחורי הקלעים, כדי שיצליח במעשיו. ירבעם לא קיבל את החתימות מכל גדולי הדור בעניין העגלים בצורה ישרה ופשוטה. הוא לקח צדיק ופרוש ולידו הושיב אדם, אתה יודע מה "אוכלים ושותים..."", אמר להם ירבעם: "האם תחתמו על כל מה שאעשה", בוודאי שכולם אמרו לו: "הן". אמר להם: "ואפילו לעבוד עבודה זרה", אמר לו ה'פרום' שמבין השניים: "חס ושלום", מיד המודרני אמר לצדיק: "האם עולה על דעתך שירבעם יעבוד עבודה זרה, אלא רוצה הוא לנסות אותנו אם אנחנו מקבלים דבריו", מגודל צדקתו של ירבעם, וכן מכך שכולם ידעו את דבריו של אחיה השילוני שאמר לו: "בכל אשר תאווה נפשך" (מלכים א יא, לז), כולם חתמו ואפילו אחיה השילוני טעה וחתם!! שמעתי על כך מכלי ראשון!" (סנהדרין קא ע"ב), יוסף לא הגיב לדברים אלו, והביט בבנימין בדממה.

בנימין המשיך את דבריו: "יש שמועה נוספת שעוברת בעקשנות שירבעם זייף את חתימת אחיה השילוני" (מעם לועז, עמ' ריב).

העובדות שנאמרו הדהימו את יוסף, הוא התקשה לקבלן, מחד גדלותו וצדקותו של ירבעם עמדה מול עיניו, ומאידך המאורעות האחרונים החדירו בתודעתו שיתכן ויש אמת בדברים. הוא הגיב בסערה: "מה אתה אומר, אתה רוצה להגיד שירבעם זייף חתימות? שהוא עשה קנוניא כדי שיחתמו בעבורו, זה פשוט עולה על כל דמיון", אמר יוסף בלחישה רועמת ובעיניים קמות.

בנימין נעמד והחל לפסוע בבית המדרש, הוא נעמד ליד יוסף והמשיך להציג מולו את האמת הכואבת: "לדאבון הלב, בפעם האחרונה כשעליתי ירושלים, פגשתי נביא אמת והוא אמר לי את הפסוק: "עת לחבוק ועת לרחוק מחבק" (קהלת ג, ה) ראה שלמה בנבואה שאילו היה בא ירבעם לירושלים במקום להעמיד את העגלים - היו ישראל מתרפאים מחטא העגל והיתה זו שעת רצון

לגאולה שלמה. ירבעם ורחבעם היו המשיחים - רחבעם היה משיח בן דוד שהרי היה בן בנו של דוד, וירבעם היה משיח בן יוסף, שהרי היה משבט אפרים בנו של יוסף, והיו ישראל יוצאים משיעבוד מלכויות לעולם. אבל כשעשה ירבעם העגלים גברה יד האויבים על ישראל" הוא דייק זאת מהפסק: "ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי ולא ידעו כי רפאתים" (ילקוט מעם לועז, עמ' ריד בשם קהלת יעקב לר"מ גלנטי על קהלת ו, א).

בנימין התיישב על כסאו באחת ונשם נשימה עמוקה. נראה היה שקשה לו לומר דברים אלו בפני יוסף. ניכר שדבריו נאמרו מתוך כאב עמוק ולא מתוך רצון להכפיש את ירבעם.

יוסף הניח ראשו על ידו והתעמק בדברים, כאשר הבין את משמעותם אחזתהו רעדה, "כלומר, הפסדנו את הגאולה ואת הישועה הנצחית בעקבות מעשה העגלים". קריאתו ותמיהתו נותרה עומדת בחלל בית המדרש.

חמור מכך, וזאת לא ידעו יוסף ובנימין. חז"ל אמרו שאותו היום שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד בבית-אל ואחד בדרך, נבנה צריף אחד, וזהו אטליא של יון (שבת נו ע"ב).

פרק כ"ו: לימוד הסוגיה

בבית המדרש בנימין מציע ליוסף ללמוד שוב את הסוגיות השונות הקשורות להיתריו ולפסקיו המחודשים של ירבעם.

הם חזרו לשיחת הפתיחה של ירבעם בה הוא הכריז על החג החדש ועל העגלים והחלו לדון בנושאים השונים שירבעם העלה באותה דרשת שבת שובה. "ירבעם טען שחלוקת המלכות מהווה סימן לכך שה' אינו חפץ בירושלים", פתח ואמר בנימין, יוסף נזכר בדברים אלו והנהן בראשו, "זוהי סתירה לפסוקים מפורשים, ולמסורת שעברה לאורך כל הדורות, שה' הבטיח שירושלים היא מקום המקדש ובה ה' ישרה את שכינתו על ישראל, אמנם, דוד ושלמה נענשו על חטאיהם בחלוקת הממלכה,⁶ עם זאת, אין הכוונה לכך שה' סילק את שכינתו מירושלים ומבית המקדש. שכך אמרו חכמים: 'בשעה שאמר דוד למפיבשת אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה לו: 'רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות' (ילקוט שמעוני שמואל ב פרק יט, רמז קנא) הבת קול לא דיברה על ירושלים כלל".

יוסף נזכר באותו לילה בו למד ושינן את דברי ירבעם רבו, לילה בו לא עצם עין התעמק בפלפוליו המרובים ולא שם לב לרובד הפשט הפשוט. אחת מן השאלות שנקרו במוחו באותה העת הוא מה שלמד ירבעם בן נבט בדברי אחיה השילוני "בכל אשר תאווה נפשך", וכעת העז להעלות את שאלתו בקול: "האם במילים אלו התכוון אחיה שירבעם יכול לעשות מה שהוא רוצה? לעזוב את ירושלים, להקים עגלים, לבנות מזבחות ולהקריב שם קרבנות? הלא כאשר נסענו לשילה לאחיה הוא אמר לנו בפירוש אחיה שהדבר אסור!!", הוא הרהר מעט והשיב בעצמו: "כוונת אחיה בדבריו אלו היא שהבין שברוב גדלותו הוא כבר שליט על יצרו ועל תאוותיו ואז כאשר הוא ימליך את הקדוש ברוך הוא עליו יזכה למלכות (ילקוט מעם לועז עמ' קצז). אבל אין הכוונה חלילה, לעבור על דברי התורה", התלהב יוסף כאשר חש שההבנה פשוטה ונהירה לו.

⁶ דוד על המעשה עם ציבא ושלמה על כך שנשא נשים נכריות והביאן לירושלים ועבדו בה עבודה זרה

בנימין ויוסף עמדו על הנקודה הבאה שאותה ירבעם הציג בדרשתו, העגל שעשה אהרן במדבר. לדבריו אהרן עשה עגל לרצון ה' ולא נענש על כך. כעת הם הבינו בפשטות שאהרן הכהן כן נענש על עצם עשיית העגל ושני בניו מתו על כך, כאשר בזכות תפילתו של משה נותרו לו שניים. גם עם ישראל כולו נענש על עשיית העגל כפי שכתוב בתורה. "כה מגוחך", הפטיר יוסף, "אלו הם פסוקים ומדרשים ידועים ופשוטים, ואנחנו האמנו לכל התיאוריה של ירבעם בלי לשים לב אליהם". "אני מבין שאותו הדבר עם אלוהי הנכר שהטמין יעקב אבינו", הוסיף יוסף, "אכן, אינך טועה", החזיק בידיו בנימין, "כל הטמנתם משום שהיו עבודה זרה של הגויים ויעקב לא רצה שיהיו עמהם בצאתם מהארץ".

"ירבעם אף הודה לשבט דן אשר הסכים שהעגל יהיה במקומו", העלה בנימין נקודה, אולי זניחה אבל התאימה עצמה להטעיה הגדולה של ירבעם, "דע לך שדן היה תמיד הראשון לעבודה זרה, מאז יציאת מצרים, דרך העגל, פסל מיכה ועוד, זו אינה גדלות שלהם שהסכימו שהעגל יהיה בתוכם, אלא נטייתם מאז ומתמיד" (ילקוט מעם לועז, עמ' ריג),⁷ סיכם בנימין.

"גם טענות ירבעם על הצפיפות בירושלים, ועל קושי הדרך הן טענות שאינן מעוגנות ושניתן להפריכן בעקבות המציאות ש'לא אמר איש צר לי המקום בירושלים' (אבות ה, ה)", המשיך בנימין למנות את הטענות השקריות של ירבעם כלפי כל העם, "הדבר המדהים הוא שכל תלמידי החכמים, הלמדנים המובהקים והמון העם קיבלו את הדברים בלי עוררין, למרות שבשנה הקודמת עלו לירושלים ולא חשו את כל אותם תחושות שירבעם הזכיר", עורר יוסף את הפליאה, והבין שגם הוא היה בתוך כל אלו ששמעו את דבריו של ירבעם וקיבלום כתורה מסיני.

"גם בחירת כהנים שאינם משבט הכהונה והלוויה היא נגד דעת התורה אשר מינתה את הכהנים ואת הלווים לתפקיד זה לאחר חטא העגל במקום הבכורות", הוסיף יוסף לאחר הרהור קל, "לא פלא שכל כך הרבה תקלות ארעו בעקבות הנחיה זו", דמותו של מנשה הכאוב ואחיו צוריאל עלתה מול עיניו.

במהלך הלימוד המעמיק הם נתקלו במצוות עשה דאורייתא ובלאוויים רבים הכרוכים בעגלי הזהב שעשה ירבעם ללא כל קשר להשתחוויה אליהם ולאיסור

⁷ והטעם שעשה האחד בדן, שהיו למודים לעבוד עבודה זרה, בשם ראב"ש

החמור של עבודה זרה אשר טמונה בהם. הלא ה' ציווה לעלות לירושלים שלוש פעמים בשנה, שנאמר: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה'" (שמות כג, יז). כאשר הולכים לבית-אל ולדן מבטלים מצוות עשה זו. נוסף לכך, אין רשות הלכתית לזבוח מחוץ לבית המקדש לאחר שנבנה המזבח בירושלים בטלו הבמות. בנוסף לכך, בעקבות העגלים הופסקו מצוות חשובות כמו מצוות ביכורים, אכילת מעשר שני בטהרה בירושלים ועוד.

"איך האמנו לכל הדברים האלו?" שאל יוסף בכאב, "הלא אלו דברים שניתן להפריכם בקלות רבה כל כך, כל פלפוליו וטענותיו היו טענות של סרק ושל הבל, ואנו קיבלנו את דבריו בשקיקה ויגענו את מוחנו להבינם, ואף פעלנו שלא כדין תורה".

"דע לך", אמר בנימין בטון מרגיע והחלטי: "שמתי לב שבכל הפעמים שעם ישראל טעה, היה זה מחמת 'חשבון', אם היו הולכים לפי הפשט היו יודעים מיד מה רצון ה'. כך היה בחטא העגל, כך היה במרגלים, בקרח ובעדתו, ועוד. כך גם פה, זו גם הסיבה לכך שאני מקווה שבקרוב עם ישראל, הקדוש והטהור, יבין את הטעות ויעזוב את העגלים של ירבעם ויעלה שוב לירושלים כרצון ה'".

"אמן", השיב יוסף כשבבלבו נשא תפילה שהדבר יקרה מהרה.

פרק כ"ז: מחלת בן ירבעם והתפילות עליו

ה' לא המתין לירבעם ולא חיכה זמן מה כדי להענישו על דרכיו. עונשו של ירבעם החל מיד. אביה בנו החשוב מבין בניו חלה במחלה אנושה. הידיעה על מחלת אביה התפרסמה בישראל, ורבים העתירו בתפילה לרפואתו.

באותו יום היה עסוק יוסף בטיפול במחרשתו שהתקלקלה. מנשה שהיה בשדהו הסמוך ניגש אליו לסייע לו. "תקופה ארוכה לא ראיתי אותך", פנה מנשה ליוסף, "אכן" ענה לו יוסף, "הייתי עסוק מאוד". יוסף הרהר בליבו, שאם היה יודע במה היה עסוק היה מתייחס אליו אחרת.

"נו, שמעת את הידיעה המצערת?" שאל מנשה, "אתה אוצר ידיעות מהלך" הגיב יוסף בחצי חיוך. "אני" עשה עצמו מנשה כנעלב, "הדבר התפרסם בעיתון, אביה בנו של ירבעם חלה". יוסף נדרך: "מה אביה חלה? האם זו מחלה קשה?" התעניין. ובליבו חשב: "אביה הוא בנו החשוב ביותר של ירבעם וירא השמים מכולם, אם הוא ימשיך את דרכו וישב על כסאו עם ישראל יראה אחרת".

"האמת היא, שקשה היה להשיג רופא בתחומי ישראל, הלא עד עתה לא היו מחלות, ופתאום, כזו מן מגפה של מחלות. בני, שהחל ללמוד רפואה בדרך, טוען, שלמחלתו של אביה צריך רופא ממוחה, ושלדעתו היא מחלה מסוכנת במיוחד".

"אתה יודע" המשיך מנשה את דבריו, "בעיתונים ביקשו שכל אחד יתחזק בדבר מה לרפואת אביה בן ירבעם. אני קיבלתי על עצמי להפסיק ולהתווכח עם בני הגדול, כך תהיה אווירה יותר טובה בבית ותשרור בו השכינה".

יוסף נשך את שפתיו, "האם טחו עיניך מראות" חשב, "אינך מבין שה' מתריע ומעורר על העגלים ועל העבודה זרה ועל ההתחברות לאומות שנבעו כתוצאה מהם?".

במקביל למודעות העיתונים התפרסמו מודעות חוצות בכל רחבי ישראל: "אנא העתירו בתפילה על אביה בן ירבעם, אשר מצבו קשה מאוד". נערכו כנסי ענק, אשר השתתפו בהם המוני בית ישראל. שיחות ההתעוררות שנאמרו בכנסים היו בנושאים שונים. נושא החיזוק העיקרי היה להתחזק בעליה לרגל לבית-אל ולדן, לא להשאר בבית בשום רגל, וחס ושלום, לא לעלות כלל לבית המקדש

בירושלים מקום שבו עלולים להיכשל בעברות חמורות (לדבריהם). נוסף לכך, היו שיחות לחיזוק שמירת הלשון בעם, כנסים נוספים חיזקו את העם בחסד ובקבלת שבת טרם עת. כל אחד קיבל על עצמו קבלה לרפואת אביה. נוסף לכך נערכו עצרות תפילה במקומות הקדושים, ועלו להשתטח על קברות צדיקים שהיו פזורים ברחבי ישראל.

רבים קיבלו על עצמם ללכת רק לבית-אל ולא לחוג את החג בדרך, הם הבינו ששם הדבר לא כדאי מבחינה רוחנית.

בבית המדרש הלימוד היה לרפואת אביה בן ירבעם. תלמידי החכמים אשר ידעו שאביה הוא ירא שמים ואף עלה בסתר לרגל לירושלים הבינו שהוא השריד האחרון שיכול להציל את הדור מהדרדרותו הקשה. כאשר הוא יהיה מלך על ישראל הוא יחזיר את העטרה ליושנה, ויתבטלו המזבחות בבית-אל ובדן – כי כל העם יעלה עמו לירושלים.

"מעניין מאוד", אמר בנימין ליוסף. "אף אחד לא חושב לשנות את הדרך החדשה שסלל ירבעם, אף אחד לא מנסה להבין את הרמז השמימי. הלא ה' זועק אלינו לבער את המזבחות של ירבעם, ואז מידית תיווצר ההרחקה מעובדי האלילים, כך נכתב בפסוקים מפורשים בתורה: "ועבדתם אלוהים אחרים – וחרה אף ה' בכם" (דברים יא, יז) – ה' מרמז לעם לכיוון אחד - וכולם מתחזקים בתחומים אחרים, שונים ומגוונים".

פרק כ"ח: נבואת אחיה השילוני

האירוע הבא לא היה מפורסם באותה העת. ואם הדבר לא היה נכתב בספר מלכים על ידי ירמיהו הנביא לא היינו יודעים על אודותיו עד היום הזה.

ירבעם אשר מצבו של אביה בנו כאב לו במיוחד, וידע שאחיה הוא נביא אמת, החליט לשלוח את המלכה לאחיה השילוני לקבל את ברכתו. כל זאת עשה בסתר ובלי להגיד לאיש, עד כדי כך שציווה על אשתו להתחפש ולהשתנות כדי שאחיה לא יכירנה.

יתכן שידע בסתר לבו שמעשיו לא רצויים ולכן חשש ללכת לנביא בעצמו, הוא חשש מנבואתו הקשה של אחיה (ילקוט מעם לועז עמ' רכח).

כאשר הגיעה אשת ירבעם לפני אחיה ידע הנביא מיד מי עומדת לפניו. אכן כפי חששו המוצדק של ירבעם הוא התנבא אליה נבואה קשה במיוחד. בנבואתו הוא הדגיש שירבעם עשה הרע יותר מכל המלכים שהומלכו לפניו, בעשותו אלוהים אחרים ומסכות להכעיס את ה', והשליך את ה' מאחורי גוו.

זו הפעם הראשונה שבה נאמר שמעשי ירבעם הם עבודה זרה בפירוש מפי נביא אמת. הנביא אמר: **"ותלך ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני"** (מלכים א יד, ט), הוא טען שירבעם עשה אלוהים אחרים וגרם לעם ישראל להכעיס את ה'. אמנם בנבואתו אחיה, לא הדגיש מה הם המסכות והעבודה זרה, ולא אמר במפורש שאלו הם העגלים. כך שפרשו שנבואה זו אמורה על החשפות עם ישראל לאלוהים אחרים בדן (מעם לועז עמ' ריד).

נוסף לאמירה נוקבת זו אחיה השילוני ניבא גם על העונש הכבד שיספוג בית ירבעם על מעשה העגלים. בדבריו הוא ניבא שלא יישאר זכר מבית ירבעם, ומלך אחר ייקח את המלוכה על ישראל. הוא ניבא על אביה שימות ברגע שתגיע אשת ירבעם לעיר. בדבריו הוא הדגיש שהוא יהיה **היחיד מבני משפחת ירבעם שיזכה להספד ולקבורה**.

אחיה התנבא גם על אשר יקרה לכלל ישראל בעתיד כתוצאה ממעשיהם אלו, הוא תיאר את גלות עשרת השבטים שנגזרה כתוצאה מהעבודה זרה שהם עובדים לה ומהפניה לאלוהי נכר כגויים.

אשת ירבעם יצאה מבית אחיה ופנתה לתרצה, כפי שניבא הנביא מיד כאשר הגיעה לתרצה מת בנה אביה. העיר היתה כולה כמרקחה כל העם היה נסער ונרעש לשמע הבשורה הקשה. אשת אחיה הלכה ברחובות צדדיים כדי להגיע לארמון בלי שאיש יזהה אותה, דמעות של אם שכולה החלו לזלוג מעיניה.

בבואה לארמון בכי ויללה, כולם המומים מהפטירה הנוראית. אשת ירבעם אף היא היתה בין האבלים, קרעה את בגדה ומררה בבכי. מרוב צער ויגון היא לא אמרה את דברי הנביא לירבעם. "ואולי" חשבה, "יתכן שכך טוב, אין זה הזמן לומר לו את האמת המרה שאמר הנביא".

לא כתוב בנביא האם אשת ירבעם אמרה לו את דבר הנבואה, אך ברור הוא שאף אחד מעם ישראל לא שמע על כך מפיה, אולי רק בודדים, ושבואת אחיה נשמרה בסוד גדול עד להתממשותה. כתוצאה מכך הזדמנות להתעוררות בתשובה על העמדת העגלים והבנת רצון ה' נשמטה.

פרק כ"ט: ההספד על אביה

בימי השבעה כל עם ישראל בא לנחם את המלך הגדול. הצפיפות בתרצה ובסביבתה היתה מרובה. כל ישראל הספידו אותו והצטערו על מותו.

רבות דברו על הגזירה הנוראה שארעה, שבוודאי הוא נפטר כדי לכפר על כלל ישראל, מאמרים ארוכים בכתבי העת דנו בנושא וניתחו אותו מכל צדדיו והביאו ידיעות מרעישות מבית המלוכה.

מנשה אשר ניזון מכתבי העת ומ'דעת התורה' אשר נכתבה בהם שוחח על כך עם יוסף. "דע לך" אמר מנשה ליוסף ברצינות תהומית, "התפרסם שהסיבה שה' לקח את אביה ממשיך דרכו של ירבעם היא בגלל שהיה עולה בסתר לירושלים, ראה איזה עונש קשה ה' נותן על הפרת דברי גדול הדור. מפני שהוא ממשיך דרכו של ירבעם, ה' לא נתן לו לסיים את חייו, שלא ימלוך על ישראל וישנה כהוא זה מדברי ירבעם אביו הגדול".

"אולי ההפך?", שאל יוסף את מנשה.

"מה ההפך?" התרגז מנשה אשר היה בטוח ב'דעת התורה' שהוא מוסר, "כך כתוב בכל העיתונים החרדיים!".

"אולי מה שה' לקח את אביה הוא כדי שלא ילמד ממעשיו הרעים של ירבעם, וכדי שיזכה לנחול חיי עולם הבא?" שאל יוסף במתינות.

מנשה הביט ביוסף בתדהמה מוחלטת. "כיצד אתה מעז לדבר על רבך, הלא אתה נחשב אחד מתלמידיו החשובים של ירבעם? אולי מרוב צער השתבשה דעתך, אני אשוחח עמך על כך בהמשך". הביט עליו בחמלה רבה ופנה בחדות לביתו.

"תפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. אמר לו מי בראש אמר לו בן ישי בראש" (סנהדרין קב ע"א). דרך משל הוא, שהוכיחו הקדוש ברוך הוא על ידי **נביאי** להחזירו בתשובה וסירב בו ובהבטיחו בטובת עולם הבא אם יחזור בו וסרב בו כאדם שמסרב בחברו לעשות רצונו עד שתופס בבגדו והלה עומד במרדו. (יד רמ"ה, מעם לועז, עמ' רכו).

פרק ל': דיון בדרכים

לאור המסקנות ההלכתיות שהגיע אליהן יוסף הוא מחליט לחזור ולשוב לעלות לירושלים בקדושה ובטהרה. ובכך לזכות לקיים מצוות עשה דאורייתא של עליה לרגל ולהימנע מהעברה החמורה של עבודה זרה הכרוכה בעבודה בעגלים בבית-אל ובדן.

על אף שגם ביהודה היתה עבודה זרה, הדבר לא השפיע על טהרת בית המקדש והסביבה, על עבודת הכהנים, על שירת הלויים ועל האווירה בה. שם ניתן היה להתרומם טפח מעל גבי הקרקע ולספוג את הקדושה. בעלייה לירושלים קיימו בחדווה ובאחדות מרוממת את המצוות המיוחדות וידי מעשרות ביכורים, בסיומן, נתרגשו עד דמעות לשמוע את בת הקול מכריזה ומבטיחה למביא הביכורים: "כן תזכה לשנה הבאה".

אכן, במעשה זה יוסף יצא חוצץ נגד כמה מגדולי תלמידי החכמים שישבו בישראל. קשה לו הידיעה הזו שהוא עושה דבר נגד דעתם, לשם כך הוא התבונן שוב ושוב בפסוקי התורה המלמדים שתתכן מציאות שאף מאורי האומה עלולים לטעות.

בשובם מירושלים התכנסו המשפחות בעגלותיהם, הם נסעו בדרכים עקלקלות כדי לעבור את המחסומים שהציב ירבעם. הם חששו מאוד שיתפסו אותם, ויפרסמו שהם עלו לירושלים, דבר העלול לעלות להם ביוקר רב.

במהלך הנסיעה בנימין הבהיר ליוסף שיתכן שגדול בישראל יטעה גם אם מדובר בטעות אשר משליכה על כלל הציבור. "ראה יוסף", אמר בנימין תוך שהוא סופר את מילותיו, "התורה שלנו כוללת את הדינים של כל נושא ונושא בעולם. אלא שלא כל ההלכות כתובות במפורש, אצל רובן נכתבו רק היסודות שלהן. ובכדי להוציא מהכתוב את ההלכה - יש להתעמק בפסוקי התורה על פי י"ג כללים שנמסרו למשה בסיני, ולפלפל בסוגיות של התורה שבעל פה, שגם היא נמסרה למשה בסיני, ועוברת מדור לדור עד דורנו אנו. פלפול נכון בסוגיות מביא לליבון היסודות, ורק כך ניתן להעלות את ההלכה של כל שאלה ושאלה, ועל זה נאמר 'ה' חדי בפלפולא דאורייתא (זוהר תרומה קסט)".

"עם זאת", הסביר בנימין, "יש פעמים שהפלפול ההלכתי אינו מיוסד בכולו על דברים מופתיים קבועים, אלא נדרש להכניס בו 'שיקול הדעת' של גדול בתורה - להכריע מה המשקל של לאו מסוים מול לאו אחר וכן הלאה. במקרה כזה הרב המכריע בדבר חייב להיות נקי לגמרי מנגיעה אישית, שאם לא כן היצר הרע נכנס ומביע את דעתו מבלי שהרב מרגיש בכך. כך גם היה אצל ירבעם" הוכיח בנימין "היתה לו נגיעה שהעם לא יעלו לירושלים, ומשום כך טעה בחשבון עד שהגיע לכך שהעמיד את העגלים בטענה שאינם עבודה זרה", יוסף ישב, שתק והאזין לדברים בדממה.

בנימין הביא ראיה לטעות של אחד מגדולי הדור מההיסטוריה היהודית: "הלא גם שאול שהיה בחיר ה' ולא היו בו שום חטא כתינוק בן יומו, טעה ולא הרג את צאן העמלקי מתוך מחשבה להקריבם לה' בניגוד לציווי שמואל הנביא".

עם טלטולי העגלה יוסף הרהר בדברים לעומק: "הרי התורה מקדישה לכך פרשיה שלמה, וכותבת 'אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם' (ויקרא ד, ג), יש מציאות שהכהן המשיח - גדול הדור, מורה שלא כהוגן, וכל העם יחד עמו עוברים על חטא בשגגה.

ולא די בזאת: "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם הדבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצוות ה' אשר לא תעשנה ואשמו" (שם, יג) - עדת ישראל הם הסנהדרין והם עיני העדה, התורה מתייחסת למציאות שהסנהדרין טועים ומורים באחת מכל הכריתות שבתורה שהוא מותר והציבור עושים על פיהם.

כלומר, תיתכן מציאות שהסנהדרין מורים הלכה שלא כהוגן, אומרים לעם לקיים מצווה, לדעתם זוהי מצווה של ממש שחובה לקיימה, אולם, היא מצווה שהתורה מזהירה: 'אשר לא תעשה' אין לקיים אותה".

בנימין ששמע את אשר יוסף הרהר, הוסיף ואמר: "תחשוב על דור המדבר, לא יעלה על הדעת שאהרן הכהן יעשה עגל אשר יעבדו לו, ולא יהא פתחון פה לאדם הפשוט לשאול אותו 'כבוד רבינו אהרן האם זה רצון ה'?!' איך יתכן שיענש האדם הפשוט במיתה משונה, אם לא נתנו לו את היכולת לברר את האמת?".

טלטולי העגלה בדרכים העקלתוניות מנעו את רצף השיחה, והותירו זמן רב להרהורים ולמחשבות. כאשר הדרך הפכה למישורית יותר הסביר בנימין: "חז"ל

מלמדים שהאדם חייב לשאול את רבו אם יש לו קושיות על פסקיו, ורבו חייב לענות לו".⁸ בדוגמה שציינת, ודאי וודאי ששום יהודי לא היה רשאי להשתחוות לעגל לאחר שהקדוש ברוך הוא ציווה: 'לא תעשה לך פסל' (שמות כ, ד), ללא שאהרן יענה תשובה הלכתית המעוגנת בפסוקים". "במקרה שלנו" המשיך בנימין, "ירבעם המלך החליט לבדו על העמדת העגלים בבית-אל ובדן, הסנהדרין נהרגו כבר בשנה הראשונה לכהונתו, ואחיה הנביא הכריז את נבואתו שזה עבודה זרה, וודאי שאין לשמוע לו אף אם הוא גדול הדור", פסק בנימין את דבריו.

קול פצפופ החצץ בגלגלי העגלה השתלב בקול פרסות הסוסים. הרעש החדגוני אפשר לנוסעים להרהר בדברים.

בעקבות הדיון יוסף חש הקלה גדולה, כאילו נגולה אבן כבידה מלבו. הוא ניצל את זמן השתיקה להרהר בדברי בנימין ולנתח אותם. כאשר הגיע במחשבתו למסקנות פנה לבנימין ואמר: "אתה יודע בנימין, לפי דבריך מובן היאך מרים כאשר היתה עדיין ילדה קטנה, אמרה לאביה גדול הדור 'שלך קשה משל פרעה' (מדרש רבה שמות א, יג), היתה לה שאלה על מעשיו והיא שאלה, ומשלא היה לאביה תשובה שמע לדבריה, ובזכות כך עם ישראל יצאו ממצרים. היום, לאור החינוך של ירבעם, אם ילדה היתה פונה לאביה אפילו שהוא לא גדול הדור היה אומר לה, שתקי, לא שואלים על דברי גדולים".

"אגיד לך יותר מזה", השיב בנימין תוך שהוא מוביל את העגלה בינות לאילנות ולשיחים בדרך העקלתונית. "תראה עד כמה היסוד הזה עקרוני, שאפילו אם אדם היה בשמים ואומר 'כך שמעתי מפי הגבורה', אם יש לאדם שאלה על דבריו הוא חייב לשאול". "מנין לך", תמה יוסף, "מבצלאל", השיב בנימין, "משה קיבל מה' לבנות את המשכן ואמר לבצלאל לבנות קודם את הארון ולאחר מכן את הבית, בצלאל שאל הרי בונים קודם את הבית ואחר כך את הכלים? בשאלתו זו הוא ערער על דבריו של משה רבינו!!! ולא זו בלבד שלא היה טענה על בצלאל, אלא משה רבינו הודה לו ובנה את המשכן לפי דבריו".

⁸ הרמב"ם בשורשים שורש א; גר"ח מוואלוז'ין רוח אבות א, ד

העיר שכם נראתה מרחוק, כעת יכול היה בנימין לעצור את העגלות ולאפשר לחמורים לנוח מעמל הנסיעה המייגע. הילדים חילצו אבריהם, והחלו להשתובב תוך כדי משחק. יוסף התיישב על הארץ ליד בנימין.

מה יעשה התלמיד המבין מסברא שגדולי ישראל טועים? מה יעשה הלמדן אשר למד את הסוגיה לעומק ומבין שפסקו שלא כשורה? (הוריות ב ע"ב "גמיר ולא סביר סביר ולא גמיר") האם גם הוא יעבור על פי ה' כמו כולם??? (הרמב"ן בשורשים שורש א' – הוא מחוייב להראות לסנהדרין את קושיותיו, וכל כמה שלא השיבו עליהם, אסור לו לשמוע להם, ואם שמע להם הרי שהוא נידון כעשה מדעתו ממש) האם גם הוא צריך להביא לאחר מכן יחד עם כל העם קרבן חטאת או חלילה להעניש בעונשים חמורים ובגלות???

פרק ל"א: הפרדסאות

בשנים הראשונות, רבים מצדיקי ישראל עלו לירושלים ובכך חיזקו את מלכות יהודה. היו כאלה שעלו לירושלים בתשרי ולאחר מכן הלכו לבית-אל בחודש חשוון, בחג שבדא ירבעם מליבו. זאת כדי להרוויח מצד אחד את כל מצוות העשה שזוכים לקיים בעליה לרגל ומצד שני שלא להכעיס את ירבעם.

הדבר נמשך כך רק במשך שלוש שנים (דברי הימים ב יא, טז-יז), עם הזמן הטשטשו רגשות העם והם החלו לנהוג 'כמו כולם', ולחוג את החג רק בבית-אל או בדרן.

אמנם ירבעם הכריז ש'כל העולה לירושלים ידקר בחרב' אך בפועל הוא לא ביצע איום זה. הוא קיווה שהעולים לירושלים שברובם היו מהיראים והשלמים יעלו אחר כך גם לעגלי הזהב מתוך חשש שאם לא יגיעו יחשבו מורדים במלכות. בהגעתם למקום החג, הציבור יבין שהעבודה בעגלים היא דבר נכון על פי דעת תורה, שהרי גם אותם יראים מגיעים לשם. זו אחת מהסיבות שירבעם תכנן את החג בתאריך שונה מתאריכי הרגלים בירושלים, כדי שיתאפשר לאותם עולים לעלות גם לירושלים וגם להגיע לעגלים.

העלייה לירושלים נעשתה קשה מרגל לרגל. ירבעם הציב שומרים שנקראו פרדסאות, הם עמדו על הדרכים להשגיח שלא יעלו יהודים מישראל לרגל בירושלים. השמועה שעברה היא שלא ירבעם עצמו העמיד את השומרים, אלא השומרים היו מהכהנים אשר העמיד ירבעם שחששו שהמתנות הרבות שהעם מביא עמו למזבחות ולעגלים – יועברו לירושלים עם העלייה לרגל. הכהנים אשר התפרנסו והתעשרו ממתנות אלו אכפו את כל הדרכים כדי שהן תגענה לידיהם ולא לכהנים וללוויים משבט לוי. לדעת רבים, ירבעם הצדיק אינו מודע לשמירה ובטוח בעמו שאינם עולים לירושלים כפי שציווה.⁹

יש שטענו ששמועה זו אינה מבוססת וירבעם עומד מאחורי רשת השמירה. הלא בנו אביה היה מהשומרים אשר ברח מתפקידו ועלה לירושלים. כך או כך היראים אשר היו מעוניינים לעלות לרגל נעמדו מול מציאות קשה ועגומה שלא

⁹ דעתם לא היתה נכונה כי ירבעם הוא שהעמיד את הפרדסאות.

מאפשרת להם כמעט לקיים מצווה זו. והיו צריכים למצוא דרכים נסתרות ומשונות כדי לקיים את מצוות העלייה לרגל במסירות נפש.

כאשר היו נתפסים עולים לרגל לירושלים בידי הפרדסאות היו מחזירים אותם בכוח חזרה לתחומי ישראל תוך מתן הסבר מעמיק על החטא החמור שבעבירה על דברי המלך ירבעם והחומרה שבעליה לרגל לירושלים.

באמתחתם של הפרדסאות היה מונח עלון מטעם "בית הדין לענייני ירושלים" שהקים ירבעם למניעת הימצאות עבודה זרה בישראל. בעלונים אלו הדגישו את דעתו של ירבעם על החומרה שבעלייה לירושלים ואת החובה לשמוע בקולו. אולם, למרבית התמיהה לא היה מוזכר דבר לגבי החשיפה החמורה לעבודה זרה המתקיימת בדרך והחיוב להתרחק ממנה.

בפעם הראשונה שיוסף עלה לירושלים היה זה לאחר שנתיים שהלך לבית-אל. כאמור, הוא נסע עם משפחתו של בנימין. רוב הדרך עברה עליהם מתוך שיחה של לימוד בנושאים שונים ובעיקר על הרקע ההלכתי המכריח את העליה לירושלים.

בפעמים הבאות נסעו הם שוב יחדיו, בנסיעות מחתרת. הם השתדלו לעסוק בדברי תורה, אולם המצב המסוכן הביא אותם גם לשוחח על המציאות בעם ישראל.

"כל כך כואבת ההתדרדרות של העם, כבר חלק גדול מהעם נמשכים לעבודה זרה, מה יהיה בדור הבא?" כאבם הרב התבטא בכל מילה ומילה.

"מה ניתן כבר לעשות, ראה איזה הדרדרות מהירה, במידה ונביא אמת אחד היה מוכיח את העם אולי היה מצליח להחזירם למוטב, הלא ניכר כבר על משפחות רבות שמבינות את המצב אולם אין לאל ידם לשנות את המציאות, לא די שירבעם נחשב לגדול הדור ההתנגדות אליו מהווה מרידה במלכות" הסכים יוסף.

"עם כל החשש, כמה יקר וחשוב יהיה עתה תוכחה של נביא אמת שאינו מתחשב ב'מה יאמרו'" הנמיך בנימין את קולו. "החשש הגדול הוא מחרון אף ה' על כך שאף אחד לא מוחה. כבר עתה כמה צרות נחתו עלינו וכמה שפע נפסק מאיתנו, מי יודע מה יהיה הלאה???", נאנח ושתק.

בירושלים יוסף השאיר את חננאל בסביבות בית המקדש, שם הוא ילמד תורה עם הכהנים בני צדוק הכהן אשר מעולם לא נהו אחר העבודה זרה, והלוויים ששרתו שם מתוך התעלות וקרבת ה' הוא ילמד הלכות מן הסנהדרין וישוב גדוש ומלא תורה ויראת שמים למשפחתו לאחר כמה שנים.

ירבעם אמר: "כל העולה לרגל ידקר בחרב" - על כך נאמר: "כי פח היתה למצפה ורשת פרושה על תבור" (הושע ה, א), שהושיב שני פרוזדאות אחת על תבור ואחת על מצפה (סנהדרין קב ע"א).

פרק ל"ב: קבוצת 'המורדים'

חלפו שנים, עונות זריעה ועונות קציר, העם החל להתרגל למציאות החדשה. יכול דל הפך למציאות, עבודה קשה בשדה היה ההכרח שלא יגונה. מחלות כבר לא היו נדירות ובכל עיר הוצב רופא. מקצוע נוסף נהיה מבוקש והוא מקצוע הרוקחות. כך גם צעירים רבים התגייסו לצבא ללמוד תכסיסי מלחמה ולהעמיד צבא חזק לישראל.

ההקרבה בעגלים הפכה למצווה גדולה שכל יראי השמים קיימו, היראים בבית-אל [שהיווה את הסמל של עולם התורה] והפחות יראים בדרך. לעומת זאת, העלייה לירושלים הפכה לחטא חמור. הקדושה ויראת השמים שהיתה נסוכה על כל יהודי הלכה והתפוגגה.

יוסף, בנימין ויחידים נוספים עלו לירושלים. הם היו קבוצת "המורדים", משום שבמעשיהם נחשבו כמורדים במלכות. עם כל החשש שמא ידונו כמורדים במלכות העדיפו למרוד במלכות בשר ודם ולא במלכות שמים.

בשנים הראשונות ניסו להיכנס לבתי החכמים והפוסקים, הצדיקים, היראים וחכמי הסנהדרין ולהציג בפניהם את השקר שבדברי ירבעם בן נבט ולהעמיד את ההלכה על תילה. רב גדול שילמד את הסוגיה בוודאי שיוכל לפעול ולשכנע את ירבעם להפסיק עם העגלים. שבעי אכזבות מתגובות שונות ומשונות החלו להבין שצריך לפנות אל העם. לנסות לשכנע יחידים.

יוסף שם עין על שמואל, שמואל היה ידידו משכבר, התגורר בשכם והיה משבטו. שמואל זה היה ירא שמים מרבים, מדקדק בהלכה ואיש אמת. היתה לו אמונת חכמים גדולה ונזהר לדקדק בדבריהם, הוא היה מהזרם שהלך בכל שנה לעגל בבית-אל.

יום אחד פנה יוסף לשמואל בידידות והחל לשוחח איתו על החומרה שבהליכה לעגלים. "אבל רבי ומורי פסק שיש ללכת לעגל בבית-אל, אינני הולך לעגל בדרך, ללכת לירושלים חלילה לי מלעשות כן נגד דעת רבי", השיב שמואל בתקיפות נחרצת. "בא נלמד ביחד את הסוגיה, ותראה שבתורה כתוב אחרת" הפציר בו יוסף. "סליחה יוסף" אמר שמואל בפסקנות. "אני חונכתי ועשית ככל

אשר יורוך' - אפילו 'על ימין שהוא שמאל', מה שאתה אומר זה נוגד את כל מה שחונכתי אליו מערש ילדותי, מצטער, אני לא יכול להמשיך לשמוע על כך, תצליח בכל אשר תפנה, ושה' יאיר לך את העיניים, כל טוב". כך חתם שמואל את השיחה ופנה מבית המדרש החוצה.

ראובן דווקא הסכים עם דברי יוסף והסכים ללמוד עימו את הסוגיה. לאחר כמה ימים פנה אליו ואמר לו ביובש: "נכון, אתה הוכחת מתוך התורה והפוסקים שיש לעלות דווקא לירושלים שלוש פעמים בשנה, שאלתי על כך את רבי, והוא אמר שהפסק כעת הוא ללכת לעגלים עדיף בבית-אל ואפשר גם בדרך. אני שומע בקול רבי", יוסף תמה: "אבל אתה למדת שאין ההלכה כך?", "הדבר אינו נוגע אלי", הפטיר ראובן, "בבית דין של מעלה אומר שפעלתי לפי דעת רבי ואם יש טענה שיפנו אליו, הוא יצטרך להחזיר להם תשובה".

עם אביאל שהיה בקי גדול בפסקי התורה השיחה היתה קצרה, "אתה בוודאי מבין שלא רצון ה' הוא ללכת לעגלים בבית-אל ודרך", פנה אליו יוסף, אביאל שמע זאת הרהר מעט והשיב בחדות: "אני כאדם פשוט אין מתפקידי להתעניין מה רצון ה', זהו תפקידם של מורי ההוראה. אם תשאל מה דעתי, אשיב לך כי מדעתי אני מבין שהעבודה בעגלים נוגדת פסוקים מפורשים בתורה, אולם, כאמור אני לא מאן דאמר בזה".

*"אמר המאסף, הדברים ברורים דהיינו דוקא כשזה הסומך על הוראת החכם הוא עם הארץ וחושב שהחכם הורה כדין, מקרי שוגג, אבל אם הוא תלמיד חכם ויודע ספר ויודע שהוראת החכם הוא שלא כדין ואפילו אם הוא עם הארץ וברור לו שהחכם מורה לו שלא כדין **הא ודאי מזיד מקרי ומיפסל**, והוצרכתי לכתוב זה, מפני שראיתי הרבה בני אדם **יודעים את קונם ומתכוונים למרוד בו**, וסומכים על הוראת החכם שהורה שלא כדין, אף על פי שיודעים בבירור שהחכם הורה שלא כדין" ('כנסת הגדולה' חו"מ סי' לד הגה"ט אות י"א)*

פרק ל"ג: מנשה נסער

יום קיצי לוחט אחד, יוסף שהה בבית המדרש מנסה ללבן את הסוגיה עם אחד האברכים. לפתע התפרץ פנימה מנשה, בצעד בוטח ומהיר ניגש לעבר שולחנו של יוסף, בעיניו היה מבט עז ויוקד וקולו היה תקיף. "יוסף" אמר בקול, עיני כל היושבים בבית המדרש הופנו כלפיהם. "מה אני שומע עליך? אתה מנסה להמריד אנשים כנגד ירבעם רבך? מהיכן העוז והתעצומות הללו לדבר נגד גדולי ישראל? אתה?! תלמידו המובהק של ירבעם, אשר נכנעת אליו לכל פסק ולכל מילה שלו, אתה, שישבת ודקדקת בכל חידוש הלכתי שאמר בבית המדרש הרבה יותר ממני, אתה, שבדרך כלל הוכחת אותי על הדרך שאני פוסע בה, אני כעת צריך להוכיח אותך?!".

השתרר שקט מוחלט בבית המדרש, האנשים לא יכלו להמשיך את לימודם והתבוננו במאורע המסעיר המתחולל לפניהם. מנשה בא ומוכיח בעוז ובתקיפות את יוסף.

יוסף שהיה מופתע מההתפרצות לא היה מסוגל להגיב, פניו החליפו גוונים, הוא התבייש להימצא במעמד כל כך מביש. שתיקתו הובילה להמשך דברי מנשה: "אינך שם לב מה שקורה מסביב, אינך שם לב להידרדרות החמורה שחלה בעם, ירבעם בן נבט מתריע על העבודה זרה ורק חלק מהעם שומע לו, ואתה משכנע לעלות לירושלים? מה ההגיון בכך??? אינך רואה שעדיף ללכת בדרך האמצע!??, נכון לא ללכת לדרך ששם אפשר להגיע לעבודה זרה ממש, אבל ללכת לבית-אל המקום בו נמצא ירבעם בן נבט עצמו, בהכוונת אחיה השילוני, המקום קדוש וטהור. מה אתה עושה? באילו שטויות ראשך נתון? את כל הכוחות והמרץ שה' נתן לך, ואת הצדקות שלך אתה משקיע בהבלים כאלו? ירושלים הוא מקום שה' מאס בו, ברור לי שבמחשבה קלה תבין שעדיף שתשכנע אנשים ללכת לבית-אל!" המשיך מנשה בפאתוס ובהתלהבות.

"אם אתה רוצה לחדש דבר הלכה, שאסור ללכת לחוג בעגלים בבית-אל ובדן פנה נא לגדולי הדור, הם נמצאים עוד איתנו, הכן כרוז שאסור ללכת לחוג בעגלים ושהם יחתמו עליו, כך בטוח יותר שהעם ישמע לך, אבל, אל תנסה להראות לאנשים שהנך יודע לפרש פסוקים בתורה יותר טוב מירבעם רבך, הוא

גם ראה את הפסוקים בתורה שלא להעמיד פסלים ובכל אופן בנה את העגלים. הוא גדול ממך ויש לו שיקול דעת רחב ועמוק ממך. כל עוד אתה אומר דברים בניגוד לדעת ירבעם, אין להם שום משקל, גם אם הנך בא עם פסוקים, דבריך הם פשוט שקר גס!!".

לא היה טעם בכך שיוסף ינסה להשיב לתוכחת מנשה, מנשה היה בשיא הלהט והמשיך את דבריו בקול שקט יותר: "חבל לי עליך, תלמיד חכם, למדן, איך הגעת למקום כזה? אתה עכשיו בגדר של מורד במלכות וחייב מיתה, אתה משכנע אנשים לעלות לירושלים ולהסתכן בנפשם, שכן אמר ירבעם 'כל העולה לרגל ידקר בחרב', כל עוד לא הגעת לגדר של 'גדול הדור' או 'מורה הוראה מוסמך' אתה צריך לקבל את דברי הגדולים בלי להרהר או לערער אחריהם, ולכופף את דעתך אליהם, גם אם הדברים נוגדים לדעתך את פסוקי התורה. היכן הכוח התורני שלך? בגלל פקפוק הלכתי שאין לו כל שחר לסכן אנשים בעונש מוות?", הוא הניף את ידיו כדרך תלמיד חכם שמתפלפל למול פני יוסף.

"אני תמה עליך, לא מספיק לך גן העדן של כל יהודי, אתה מנסה להגיע להיכלות גבוהים יותר??... בכוח?!... אני מנשה שכנך, מסתפק לשבת במחיצתו של ירבעם בן נבט בגן עדן, אינני זקוק ליותר". סיים מנשה את נאומו ובלי לחכות לתגובה מיוסף פנה ויצא מבית המדרש.

"למה נקרא שמו ירבעם? שריבע עם [שריבץ את ישראל והשפילים], דבר אחר שעשה מריבה בעם [הריבם אלו עם אלו בעסק עבודת כוכבים, זה עובד וזה מוחה בידו ובאו לידי מחלוקת], דבר אחר שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים" (סנהדרין קא ע"ב ורש"י שם).

פרק ל"ד: דיון בבית המדרש

שקט של תדהמה השתרר בבית המדרש, אף אחד לא ידע כיצד להגיב. פדהאל שלמד באותה העת עם יוסף פנה אליו בשקט: "אז כיצד לדעתך יש לנהוג כאשר גדול בישראל טועה בהלכה, הלא נראה שחייבים לשמוע בקולו מתוך מה שנאמר: אפילו על ימין שנראה לך כשמאל?" יוסף היה עדיין חיוור, הוא לא היה מורגל לעמוד במרכז העניינים, והחל להשיב על שאלתו של פדהאל באיטיות, כאשר עם הזמן דבריו החלו קולחים וזורמים. כל יושבי בית המדרש האזינו בשתיקה.

"ראשית", החל יוסף כמעט בלחישה, "אבהיר לך שיש כזו מציאות שתלמידי חכמים גדולי עולם טועים בהלכה, ממאורעות שקרו בהיסטוריה היהודית ומהכתוב בתורה. אכן, היו דברים מעולם, וכי לא היו תלמידי חכמים ענקי הדור שחזרו בהם מפסיקתם הקודמת עקב לימוד מחודש של ההלכה? שמואל הרמתי דרש 'עמוני ולא עמונית' והלכה זו נשתכחה מישראל, ואלמלא שהחזירה יתרא הישמעאלי היינו מאבדים את מלכות בית דוד". יוסף לא שכח להזכיר כמה 'הדרי בי' או 'הדרנא בי' יש בחז"ל.

"שאלו המלך טעה שעבר על דברי נביא פעמיים מחמת חשבון לא נכון; דוד המלך טעה והניח את ארון הברית על עגלה ולא צוה שישאוו בכתף; אלו דוגמאות מן המציאות. אולם גם התורה התייחסה לכזו בעיה". כאן הסביר יוסף את עניין קרבן חטאת הקהל, כאשר הסנהדרין טעו בפסיקתם.

"שאלה לי אליך", קטע אחיעזר, אחד הלמדנים החשובים שבבית המדרש, את דברי יוסף "אז מה יעשה התלמיד ששומע את פסק הסנהדרין ויודע שטעו? לכאורה הוא חייב לנהוג כדבריהם, שנאמר: 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל' (דברים יז, יא)?" יושבי בית המדרש הנהנו בראשיהם, הדבר הטרידם זמן רב.

יוסף לא נבהל מהשאלה הרי הוא ברר לעצמו סוגיה הלכתית זו כבר בעבר, והשיב, "במסכת הוריות דף ב: כתוב: 'גמיר ולא סביר סביר ולא גמיר', פירוש שאם תלמיד שומע פסק הלכה של הסנהדרין בלשכת הגזית או של גדולי הדור על איזה דבר שמותר, והוא יודע שטעו על אף שהוא רק בקי בסוגיות ולא בעל

סברא, או שהוא פחות בקי אך הוא בעל סברא, אסור לו להישמע להם להקל כל עוד לא הציע בפניהם את קושיותיו והם השיבו עליהם אחת לאחת, הנה עיין בגמרא ובמפרשים עליה", יוסף הניח גמרא מסכת הוריות על השולחן ופתח בדף המתאים.

"אינני מבין", אחיעזר היה מוטרד, "יש כאן לכאורה סתירה בין הפסוק בתורה לדברי הגמרא", הוא הלך בזריזות אל הספריה שבקצה בית המדרש ופתח את החומש: "הרמב"ן על הפסוק 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל' כותב: 'תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך ציווה אותי האדון המצווה על המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו', כלומר, גם כאשר האדם אוזח שהסנהדרין טעו עליו לשמוע להוראתם", אחיעזר נח מעט מדבריו והמתין לתשובה.

יוסף האיר את פניו והשיב לאחיעזר, לפדהאל ולכל היושבים בבית המדרש אשר הקשיבו לדיון הלכתי זה: "דברי הרמב"ן האלו כפי שנראים במבט ראשון הינם סותרים פסוקים בתורה המורים על אפשרות שכל הסנהדרין טעו בהלכה, כגון 'והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה'. לא מובן, הרי גם אם טעו, ההלכה היא כפי הטעות?" קושייתו הדהדה בחלל, והשקט ששרר נתן ללומדים את האפשרות לחשוב על הדברים.

המשיך יוסף לטוות את דבריו ולהבהיר את העניין: "אלא כל כוונתו של הרמב"ן היא על העמדת ההלכות הבסיסיות העולות מהפסוקים כפי שנלמדים ב"ג מידות, כפי שהם מובאות במכילתא, תורת כהנים, ספרא וספרי - לפני שנבנו עליהם הלכות נוספות על ידי דימוי מילתא למילתא. כגון מה שדרשו חז"ל על הפסוק 'אם לוא יגיד ונשא עונו' (ויקרא ה, א), שהמעיד עדות בבית דין ונתקבלה עדותו, לא יכול לחזור ולומר שהעיד שקר, אלא 'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד' (כתובות יח ב). כמו כן מה שדרשו על הפסוק 'אחרי רבים להטות' (שמות כג, ט), מפסוק זה למדו חז"ל שכאשר חתיכה של איסור נופלת לרוב היתר מותר לאכול את כל התערובת, למרות שיש בה חתיכת איסור (חולין יא א). עם כללים אלו לא מתווכחים בגמרא, להקשות עליהם או לסתורם" אמר יוסף באופן ברור ונחרץ.

"שונה מכך היא המציאות שמקשים וסותרים את דברי תנא שאמר הלכה על סמך דרשא המובאת בספרא בנידון אחר, או באותו נידון אך בפרטים שונים, והתנא דימה מילתא למילתא באופן שהדמיון מוקשה מדרשה אחרת או מפסוק", יוסף נשם נשימה עמוקה והגיע ללב הדברים.

"וזה שאמר הרמב"ן 'איך אוכל את החלב הגמור הזה', אין כוונת הרמב"ן שהסנהדרין יתירו חלב שאותו התורה אסרה, והאדם ישמע לסנהדרין ולא לתורה, ח"ו, אלא הפשט שיש חלב לפנינו, והוא נפל לרוב שומן ודרשו חז"ל שיש דין ביטול ברוב ומותר לאדם לאכול את הכל", הדברים הברורים נשמעו מפי יוסף בדממה, קמטי המחשבה שנחרשו במצחות הלומדים החלו להתיישר.

יוסף המשיך והוכיח את הטענה הנוספת של הרמב"ן, "כמו כן לגבי הריגת הנפש שהזכיר הרמב"ן, אין כוונתו שהסנהדרין יקחו אדם נקי כפיים ויוציאוהו להורג, אלא מדובר ששני עדים העידו על אדם שחייב מיתה מחמת שחילל שבת למשל בעדים והתראה, ונתקבלה עדותם אחר שבע חקירות ודרישות, ולאחר מכן העדים חזרו בהם ואמרו ששקר העידו, אין מקבלין את חזרתם, ויוציאו את אותו אדם ליהרג. על כגון זה כתב הרמב"ן 'לא יאמר אדם איך אהרוג את הנפש הנקי הזה', משום שכך דרשו 'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד'".

"קיצורו של דבר" סיים יוסף את דבריו, "הרמב"ן מיושב יפה עם פסוקי התורה. שכאשר יהודי רוצה לחלוק על העמדת ההלכות מפסוקי התורה כפי שקיבלו חז"ל דור אחר דור ממשה רבינו, אינו יכול אף אם יש לו 'ראיות' שהדרשה אינה נכונה. אולם כל ההלכות הנבנות על גבי הדרשות הנ"ל תתכן בהם אפשרות לטעות. וכאשר אדם מבחין בטעות כזו, אסור לו להקל אף אם המדובר בסנהדרין דלשכת הגזית. מוטל עליו להביא קושיות אלו בפני הסנהדרין, ועליהם מוטל להשיב עליהם".

יוסף שהמאמץ נתן בו את אותותיו, ישב בכסאו והמשיך בביאור הדברים. "ראיה לדברי הם דברי הרמב"ן עצמו במקום אחר: הרמב"ן ב'ספר המצוות' כותב שכל עוד לא דחו הסנהדרין את סברותיו וטענותיו אינו רשאי לשמוע להם, אבל אחרי שנשאו ונתנו עמו וסתרו את טענותיו ושבשו סברותיו, יחזור וישמע להם אפילו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין", שקט של הבנה השתרר באולם.

פרק ל"ה: המשך הדיון

ההסבר אותו נשא יוסף לגבי אופן קביעת פסקי ההלכה מגדולי הדור חלחל ונכנס לליבות השומעים. הם התעמקו בדברים וניסו ליישבם עם מקראות נוספים. לאחר שבדקו את הדברים הדק היטב הם קיבלו את הדברים מתוך הסכמה מלאה.

"אז בא נפנה לירבעם, לכל הסנהדראות הקטנות שבערים, לכל גדולי הדור", הציע אחד מצעירי הלומדים בהתלהבות, "נשאל אותם את כל השאלות והם יענו ואז נדע מה לעשות".

יוסף היסס מעט אם לומר את אשר על פיו, אך משראה שכוונתם לשמים, ישב על כסאו ואמר בקול שקט, "הצטרפתי למשלחת של תלמידי חכמים ופנינו לגדולים שיחתמו כי העגלים שהעמיד גדול הדור ירבעם הינם בחשש עבודה זרה, והם השיבו לנו תשובות מביכות ביותר".

אחיעזר שהכיר את רבני הדור כמדקדקים בכל המצוות ומהדרים אף מעבר להלכה, תמה מאד על תשובתו של יוסף, "אמור לנו איזה תשובות קיבלתם?" שאל בהסתקרנות רבה. היה נראה ששאר הלומדים גם הם מצטרפים לתמיהתו של אחיעזר. יוסף החל למנות להם את התשובות אחת לאחת, כמי ששולף מזכרונו דבר שלא נתן לו מנוחה זמן רב, "אחד מהרבנים אמר לנו 'איך אחתום שיש בכך חשש עבודה זרה בעוד שבני ובנותי הולכים לזבוח לעגלים אלו מדי חג?' אחר השיב לנו 'קודם שיחתום על כך רב פלוני, ואחר כך תבואו אלי, איני רוצה להיות החלוץ', אחר השיב 'איני איש מלחמה, ומלבד זאת ירבעם הוא גדול הדור ואני מקבל את דבריו בהכנעה, אף אם בעיני הדבר מוקשה'. אחר אמר לנו 'לכם אין מה להפסיד אם תפיצו את האמת, אולם אני מורה הוראה בעירי ואם אגלה שאני סובר שיש חשש עבודה זרה בעגלי ירבעם, יפסיקו לשמוע להוראותי, כך ועוד שמענו מפי רבים וטובים". היה ניכר על יוסף שתשובות נוספות באמתחתו אלא שהסתפק בדוגמאות אלו להביע את גודל האכזבה.

"אני רוצה להוסיף נקודה קטנה", כעת קולו של יוסף היה יציב יותר, הוא שכח מעט מההתפרצות של מנשה. "דעו לכם, רק כך עם ישראל יוכל להמשיך ולקיים את התורה כראוי, אם רק יזכרו שאין שום הבטחה שגדול בתורה לא

יטעה בהלכה. ויותר מזה, אם טעותו לא נבעה מנגיעה או מחוסר כובד ראש, הרי שהוא עדיין נחשב לגדול בתורה על אף שטעה".

"חז"ל אמרו, פעמים הקטן שבתלמידים יעמוד על דבר שגדולים לא עמדו עליו, ובכל הדורות גדולי ישראל היו שמחים בכך כעל כל הון, שהצילם מליפול ברשת השגיאה (יעב"ץ א, ה)".

"אך כאשר משתרשת המחשבה שסברת התלמיד היא תמיד לא נכונה כנגד סברת הרב, והרב הוא הצודק גם אם דבריו מוקשים מפסוק או מחז"ל, עלולים לעבור על גופי תורה לשעה ולדורות. אמנם זה הרבה מעבר לכך. לאורך כל ההיסטוריה היהודית אנו נוכחים לראות שחרון אף ה' לא דילג על המון העם, על אף שלשיטתכם אין עליהם שום טענה, שהרי שמעו לאדם גדול...".

בנימין שישב לצידו של יוסף והאזין ל'תלמידו' בקורת רוח מרובה, מצא לנכון להוסיף בעת הזו כמה מילים ואמר: "גם בנידון שלנו, הביטו וראו שחרון אף ה' פגע בכל שכבות הציבור: הפירות צמקו, התבואה נתדלדלה, אנשים נעשו חולים, פרצו מלחמות שהותירו אלמנות והורים שכולים, וכן הלאה".

כאן התערב פדהאל והקשה על דברי יוסף: "ומה הינך סובר? וכי לא אמרו חז"ל 'יפתח בדורו כשמואל בדורו, אין לך אלא בית דין שבימך', ודאי שהעם צריך לשמוע לגדול הדור אלא מה??"

"שתי תשובות בדבר", השיב יוסף בטון מלא ביטחון, "ראשית חז"ל אמרו 'כשמואל' ולא יותר משמואל, והרי גם שמואל שהיה נביא לא יכול היה לחדש הלכה, כפי שאומרת הגמרא: 'אלה המצות - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה' (מגילה ג ע"א)".

"שנית", המשיך יוסף, "אין הדבר אמור אלא על גזירה של גדולי הדור לסגור פירצה שנפרצה בעם, ולא ח"ו, להתיר דבר שאסרה תורה או אפילו שאסרו חז"ל".¹⁰ וכאן יוסף החליט לבאר בפני הלומדים נקודה מרכזית ושורשית.

"התורה אינה בבעלותו של רב כלשהו, גדול ככל שיהיה. התורה היא אוצר של שלימות אלוקית. בהתאם לכך כאשר תלמיד חכם מחדש הלכה, הוא חייב להראות את הדרך בה הגיע אל ההלכה, משתי סיבות. א. כדי שיוכלו לבקר את

¹⁰ ב"ח יו"ד קפב, ודברי מלכיאל ד, פה.

דבריו אם נכונים הם, שהרי הוא לא יותר גדול ממשה רבינו, ואף משה רבינו טעה. ב. אם לא יבאר מהי הסוגיה שעליה נשען בכותבו את ההלכה, כאשר תגיע שאלה בתחום הנראה דומה לנידון ההוא, עלולים לפושטה על פי דבריו, ללא שיהא להם את האפשרות לדעת כי הנידונים כלל אינם דומים".

"אחר כל זאת צריך לדעת", אמר יוסף "פלפול הלכתי לא יכול לעמוד כנגד פסוקים מפורשים בתורה. במקרה שלנו יש פסוקים רבים בתורה המורים שאין שום אפשרות להעמיד עגלים ולזבוח להם, על כן אסור לשמוע לירבעם בזה על אף גדלותו העצומה בתורה".

אביתר שעד רגע זה ישב בדומיה והאזין למשא התורני, השתומם מדוע האמת הבסיסית הזו נעלמה מידיעת הציבור. 'הגאונות של ירבעם וגדלותו בתורה הקדושה שבתה את ליבם ולא עלה במחשבתם לערער על דבריו' חשב. אמנם שאלה אחת היתה לו על דברי חברו יוסף. הוא החזיק בידו משניות מסכת אבות והקריא בקול רם שאחת המידות שהתורה נקנית בהם היא 'אמונת חכמים', "היכן היא ה'אמונת חכמים' אם לא אשמע להיתרו של הרב - עד ששייב לי על שאלותי?"

"דע לך", השיב יוסף בפשטות מדהימה, "אמונת חכמים נאמרה על שני דברים בלבד, ראשית, שנאמין בדברי חז"ל שיש בהם עומק – שאלמלא כן לא יגלה את המסר שטמנו חז"ל באגדות הפלאיות, וכך לא יחגור מותניו לירד לעומקה של סוגיה בחושבו שאין בדבריהם עומק, ח"ו. שנית, דבר זה אמור על אותם 'אבני יסוד' שקיבלנו דור אחר דור ממשה רבינו, כפי שמובא בתורת כהנים ובספרא וכו', שנאמין בחכמי הדורות שהעבירו אותם במדויק ללא שהוסיפו או גרעו בהם".¹¹

מסכת השאלות של יושבי בית המדרש הסתיימה. דיבוריו של יוסף עוררו בלב הלומדים אפיקי מחשבה נוספים, ומחמת שהוא אצלם נושא חדש, גמלה ליבם החלטה לבדוק את הדברים במקורות ולהיווכח בנכונותם. בינתיים הגיעה עת המנחה והלומדים נפנו כל אחד למקומו.

¹¹ רמב"ם בפיה"מ סנהדרין פ"י.

פרק ל"ו: הכנות למלחמה

שבע עשרה שנים חלפו עברו מאז ירבעם הפך למלך על ישראל, שבע עשרה שנים שרבים מבני ישראל לא עולים לירושלים, ומקריבים קרבנות בעגלים בבית-אל ובדן, שבע עשרה שנים ששינו את הצביון בעם ישראל, הולידו פילוג, פירוד וירידה רוחנית אדירה.

יוסף הגיע לגיל העמידה. עדיין עיקר חייו הוא לימוד התורה וקיום המצוות על פי דקדוק ההלכה. הוא נמנה בין תלמידי החכמים בשכם אם כי לא היה פוסק או מורה הוראה. ילדיו גדלו לתוך מציאות חדשה, הוא השתדל בכל כוחו לחנכם בדרך התורה, את הבנים הקפיד להשאיר בירושלים בבית המקדש למשך תקופות ארוכות כדי שיספגו יראת שמים וילמדו תורה. ילדיו הגדולים נישאו ויוסף הפך להיות סב צעיר.

יום אחד בצאתו את ביתו ללכת לערוך קניות לכבוד שבת קודש הוא ראה מרחוק את שכנו משכבר. על מנשה נכרו גם אותות השנים והוא פסע לקראתו במתינות. זכר המהומה שהקים בבית המדרש כנראה נשכח ממנו מעט, והוא התייחס ליוסף כאילו לא ארע מאום. על פניו נכרה התרגשות והתעוררות, ופגישתו עם יוסף רק דרבנה אותו לדבר ולהשיח לפניו את הידיעות החדשות המסעירות שבהן התעדכן בשעות האחרונות. "אתה בוודאי שמעת על כך שרחבעם בן שלמה נפטר!?", קבע בנחרצות תוך שהוא מתקרב באיטיות לעבר יוסף. ובלי לחכות לתשובה מיוסף המשיך: "בנו אביה הומלך תחתיו על יהודה, ביהודה קוראים לו אביה, אולם פה בישראל הוא נקרא אבים, כלומר אביה שלהם, זאת כדי להבדיל בינו לבין אביה בן ירבעם"¹², דקדק מנשה בשמו של המלך החדש של יהודה והחל לתאר את דמותו: "הוא צעיר עם אמביציה גבוהה. יש שמועות עקשניות שהוא מתארגן למלחמה על ישראל, ומגייס את בחורי יהודה לצבא. הוא מעוניין להחזיר עטרה ליושנה שכל בית ישראל יהיו תחת ממלכת בית דוד", כעת מנשה עמד ממש בסמיכות ליוסף ויכול היה להמשיך לדבר בנחת, "יתכן שבגאווותו הוא מעוניין לנקום את כבוד אביו, המלך רחבעם,

¹² מלבי"ם מלכים א, טו, א

שנרמס בכך שישראל עזבו את מלכותו ופנו למלכות ירבעם בן נבט", ניסה להסביר את מניעי אבים.

יוסף נאנח: "שוב מלחמה? שוב יהודים עם יהודים? מאז המלכת ירבעם כבר היו כמה מלחמות כאלו, אוי, איזה צרה... צריך ללכת לבית המדרש ולזעוק לה' שהמלחמה שעדיין לא החלה גם לא תתחיל", אמר יוסף כשהוא נסער למשמע הבשורה המאיימת, "בוודאי כבר היום יתאספו לעצרות זעקה ותפילה, מזרח להכין את הנחוץ לכבוד שבת ולרוץ לבית הכנסת", הוסיף במהירות ופנה במהירות לדרכו.

מהר מאוד התבררו הידיעות והשמועות כנכונות. כבר בתחילת השבוע נשלחו צווי גיוס ומכתבי קריאה למלחמה לכל בחורי ישראל. ירבעם גייס כמעט את כל הכוחות הצעירים למערכה זו, בחורים שעדיין לא נישאו, חתנים בשנתם הראשונה ואברכי משי צעירים מטופלים במשפחות ובילדים קטנים. בכך, הצליח ירבעם לגייס שמונה מאות אלף חיילים. כולם כבר עברו הכשרה בבסיסי הצבא של ירבעם ולמדו תכסיסי מלחמה בשנים הקודמות. ירבעם החל לפתח צבא מיומן כבר מתקופת ראשית ממלכתו, וכבר כמה מלחמות ערך עם רחבעם. עם הזמן הכשיר המלך ירבעם פלוגות רבות של חיילים מנוסים ולמודי קרב.

שמועות רבות הוכיחו שאבים מלך יהודה גייס רק ארבע מאות אלף חיילים, וגם מהם בחורים רבים שלא ניסו ידיהם למלחמה וזו הפעם הראשונה בה הם יוצאים אלי קרב. תחושת הקלה פשטה בלב רבים, "כנראה שהניצחון מונח אצל ירבעם בן נבט, כל הסיכויים וכל היתרונות אצלו, לנו נותר רק להתפלל".

עם כל זאת, ולמרות זאת הלב חרד וחשש. לא היתה משפחה בישראל שלא שלחה אחד מבניה למלחמה, לא היה אדם שלא הכיר כמה וכמה מהחיילים שנקראו לקרב. גם בנו הגדול של מנשה נקרא לצבא בתור רופא מומחה, גם מקרוביו של יוסף לבשו מדים ונפרדו פרידה נרגשת ממשפחותיהם – הוריהם, נשותיהם וילדיהם הקטנים. ה', אנא שמור על כל אחד ואחד מישראל, יהי רצון שאף לא אחד יפגע במלחמת אחים זו.

פרק ל"ז: נאום המלחמה

המערכות הוצבו זו מול זו בפסגת הר צמרים בנחלת אפרים. ירבעם המלך השכיל לערוך מארב דו-כיווני לחיילי יהודה, בתכסיס זה חשב להפתיעם ולגבור עליהם בקלות וביעילות. חיילי ישראל שכבו במארבים צפופים ודחוסים, כאשר מדיהם עליהם וכלי המלחמה באמתחותם, הם חיכו מתוחים ובשקט רב לרגע שבו חיילי יהודה יצאו ויפתחו בקרב. ניתן למשש את המתח בידיים, לשמוע את הלמות הלבבות.

צפצוף ציפורים, זמזום דבורים, איוושת עלים נעים ברוח. הדריכות רבה, ניתן לשמוע אפילו את קול הילוכה של נמלה הסוחבת גרגר תבואה לקינה. הבריאה ממשיכה, לכאורה כהרגלה הטבעי, כשבלב כל אחד זעקה ותפילה לקראת השעות הבאות, שעות הרוח גורל לעם ישראל.

אבים מלך יהודה קם ונעמד במקום גבוה, מרכזי וגלוי ופתח בנאום שלפני המלחמה: **"שמעוני ירבעם וכל ישראל"** (דברי הימים ב יג, ד), השקט מחריש האוזניים הופך, אזני כל החיילים היו כרויות לשמוע את דברי מלך יהודה המלך החדש שזה עתה הומלך, שר הצבא שנגדו ונגד חייליו עתידים כעת להילחם.

"הלא לכם לדעת כי ה' אלוקי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח", מלכות יהודה היא מלכות נצחית ומשתמרת כמלח המשתמר. אמנם ירבעם בן נבט מרד בו: **"ויקבצו עליו אנשים ריקים בני בליעל ויתאמצו על רחבעם בן שלמה...** כך הופרדה מלכות ישראל לשני חלקים. ומה קורה כעת? **עתה אתם אומרים להתחזק לפני ממלכת ה' ביד בני דוד**, מלכות ה' היא ביד בני דוד, האם אתם רוצים להילחם עם ה'??" שאל שאלה רטורית.

אבים לא חיכה לתשובה והמשיך בנאומו, הוא החל למנות את חטאיהם של ישראל מאז עזבו את ירושלים ופנו לעבוד לעגלי הזהב: **"ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב**, אתם המון רב, בלתי מסודר, לא ממלכה ואנשי חיל" גינה אותם במילים כדורבנות, **"אינכם יכולים לומר שעגלי הזהב אינם עבודה זרה, אינכם יכולים להכריז שאתם עובדים את ה' באופן שונה, אינכם יכולים לטעון שה' רוצה בעבודה זו, לא כן כי אשר עשה לכם ירבעם לאלוהים – אני אומר**

לכם, ולא רק אני, אלא כל ילד קטן יכול להגיד, שעגלי הזהב של ירבעם הם עבודה זרה, כפשוטו, אם כן, אתם עובדי עבודה זרה", הכריז בתוקף.

אבים לא הסתפק במילים קשות אלו והמשיך עוד להוכיח את ירבעם וישראל: **"הדחתם את כוהני ה' את בני אהרן והלוויים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות...**, כל מי שרוצה להיות כהן לירבעם, די לו שיביא פר בן בקר ושבעה אלים וכך הוא מתקבל לכהונה, למרות, שאת הדבר הבסיסי שכל כהן צריך לדעת הוא לא יודע - הוא לא יודע להבדיל בין טומאה לבין טהרה", נימת לעג נשזרה בדברי אבים, לעג לכוהנים וללוויים שהעמיד ירבעם בישראל שהלכות בסיסיות שכל כהן צריך לדעת אינם יודעים.

כל חיילי ישראל המחופרים בבונקרים ובמחילות שמעו את השפלתו של ירבעם מלכם בפי אבים. יש לציין שירבעם היה המלך מאז שהם היו ילדים קטנים והם גדלו על ברכי הדרכתו ותורתו של ירבעם. הם העריצו את מלכם, העריכו את אישיותו והאמינו שכל דבריו הם אמת וצדק, מילדותם התרגלו לשמוע לכל פסק שלו בחרדת קודש וביראה גדולה. כעת, הם שוכבים בשקט זה לצד זה, אך הכעס על מילותיו פעפע בהם כארס, לבם החל לפעום בחזקה, פיהם התכווץ, זעה כיסתה אותם. רוצים היו להשיב על דבריו, לזעוק חמס על לעגו, לשמור על כבוד מלכם שכה העריצוהו, אך, בינתיים המציאות הכריחה אותם להמשיך לשמוע, להמשיך להתבזות. בליבם הם כבר החליטו להילחם בכל עוז ותעצומות, להכניע את יהודה ובכך להשיב את כבודם האבוד.

אבים עדיין לא סיים את דבריו, כעת הוא החל להשוות בין בני יהודה לבני ישראל, "לעומתכם בני ישראל, אנו בני יהודה ממשיכים בעבודת ה' בבית המקדש כפי שנצטוונו בתורה הקדושה ולא מבטלים אף לא אחת מהמצוות הרבות הכרוכות בעבודה". לאור זאת, אביה הכריז את מסקנתו בקול תקיף ומיירא: "מכיוון שאנו עבדנו ועובדים את ה' כפי שכתוב בתורה - ה' הוא העומד בראש צבאנו והוא יצא עמנו במלחמה, מכיוון שאתם עזבתם את ה' - ה' לא יסייע לכם במלחמה זו", אביה הכריז בקול מזהיר: **"אל תלחמו עם ה' אלוקי אבותיכם כי לא תצליחו"** (דברי הימים ב יג, יב). בדברים אלו סיים אבים את דבריו הנרגשים וסימן לחיילי צבאו שיצאו לקראתו מוכנים כשהם מצויידיים בחרבות ובחיצים ובקריאות מלחמה.

פרק ל"ח: המלחמה

פלוגות פלוגות הסתדרו חיילי המלחמה של אבים משבט יהודה ובנימין, כולם ערוכים אלי קרב, נאומו החודר של מלכם מילא את לבם בתחושת בטחון על נצחונם הקרוב. "כמה תמימים הם" חשבו חיילי ישראל, "הם אינם יודעים על המארב מלפנים ומאחור שהכנו כנגדם". ברגע שסיימו את הכנותיהם יצאו חיילי ישראל מכל העברים כשכלי הזין שלהם שלופים בידיהם והחלו להסתער עליהם בתכסיסי מלחמה. חיילי יהודה הבינו את אסונם, עיניהם התרוצצו לכל הכיוונים, בחפשם דרך מילוט – אין לאן לברוח, המלחמה פנים ואחור. תרועת ניצחון בקעה מפיות חיילי צבא ירבעם, ברגע אחד והם מנצחים.

אולם, בני יהודה לא נכנעו כל כך מהר, תרגיל זה היה מוצלח אך לא גרם להם להישבר. מתוך אמונה בה' ובדברי מלכם הם פתחו בתפילה ובזעקה לה' והתחננו אליו שיעזרם. באותם הרגעים הכהנים תקעו בחצוצרות בקול רם. תקיעת החצוצרות הובילה לתרועה גדולה שפרצה מפיות חיילי יהודה, באשר היה זה סימן שה' איתם ושהניצחון במלחמה הוא בכוח ה'.

באותם רגעים התהפכה הקערה על פיה, באופן מפתיע ומופלא נגפו ירבעם וכל ישראל לפני אבים ויהודה. לא ניתן להסביר מפלה זו בשום סיבה הגיונית. החלה בריחה המונית של חיילי ישראל מן המערכה לכיוון פנים הארץ, תוך שהם זורקים את כליהם מידיהם ומנסים להתפטר מכל דבר מכביד, כך יקר עליהם לברוח. אולם, חיילי יהודה רדפו אחריהם, היכו בהם והרגו רבים מהם.

בני יהודה אשר סמכו את אמונם ושמו את ביטחונם בה' זכו בניצחון מוחץ. באותו היום הרגו **חמש מאות אלף** מחיילי ישראל. בנוסף, במהלך המרדף הצליחו אבים וחייליו ללכוד כמה ערים חשובות מישראל בהם את העיר בית-אל ואת השכונות הסמוכות לה, את העיר ישנה ואת הערים הסמוכות לה ואת העיר עפריין ובנותיה.

ירבעם בן נבט נכנע לפני אבים מלך יהודה, אבל לא השכיל ללמוד את הלקח מן הדברים הנוקבים שאמר לו ומתוצאות המלחמה שהעידו כאלף עדים שדבריו אכן היו נכונים.

פרק ל"ט: תוצאות המלחמה

שכם לבשה שחורים, גם שילה התעטפה בגדי אבלים, אף בתרצה נשמע השוד והשבר, כל ערי ישראל היו אבלות וחפיות. פני האנשים הפכו כשולי הקדרה. בכל מקום נשמעו זעקות שבר ויללה. אין כמעט בית שאין בו מת, כל אחד מהנותרים הכיר כמה מן הבחורים שנהרגו. מאות אלפי אלמנות, כמליון יתומים.

האנשים הלכו ברחובות בוכים, מייללים וזועקים. בגדיהם קרועים פרומים, וידיהם על ראשם. ניכר עליהם שהם לא יודעים כיצד להתנהג מתוך כאב הלב הנוראי. כל החנויות היו סגורות, אף לא אחד חשב לצאת למלאכתו לא בשדה ולא בחנות. השמים בכו, הארץ התאבלה, הכל שק שחור וקודר, בוכה ומילל.

אפילו לערוך הלוויות לא ניתן היה. לא על כולם יכלו לשבת שבעה. רק שלושה ימים לאחר מות החיילים ניתן היה לקברם שכן אבים העמיד שומרים על הגופות כדי שלא יקברו את המתים. לא ניתן היה גם לקבור כל אחד בנפרד, כזו כמות של נפטרים הכריחה לכרות בקבר אחים גדול והמוני בעבור כולם.

"כבר כואבות ידי מחפירות, איני מצליח לנשום את הריח המזעזע, המחליא, עיני לא רואות הן שורפות מרוב דמעות וחוסר שינה, אוזני הצטלצלו מהצרחות הנוראות ומיללות הכאב", ליחש מנשה בלאות כשהוא ממשיך לעדור עם אתו עוד ועוד, להרחיב את קבר האחים, ולהוסיף גופה ועוד גופה, זו על גבי זו. "כבר מהבוקר אנחנו פה במקום נוראי זה, איני יכול להמשיך הלאה", נראה היה שהמעדר נשמט מידיו עוד רגע קט והוא נופל תשוש כך בין הפגרים. "חייבים להמשיך, חייבים לגמור, מתי מצווה שצריך לקבור", זרז אותו יוסף, שגם הוא נראה כשבר כלי, "כל רגע שעובר המתים מתבזים בביזיון נורא".

הם המשיכו לעבוד דוממים ושקטים, כעבור כמה דקות יוסף החל לדבר, בשקט, בזעקה: "איזה טרגדיה" נאנח אנחה קורעת לב, "לא ניתן לזהות את ההרוגים, חיילי יהודה קצצו לכל המתים את האף, לא ניתן להכיר את פניהם. עברו כבר שלושה ימים הגופות התעפשו והסריחו. אפילו אם בכליהם מצויים גורמים מזהים, על פי ההלכה לא ניתן לקבוע שזהו אכן המת. מאות אלפי עגונות יש כאן", קולו של יוסף התלעלע, דבריו נשמעו מגומגמים מרוב דמעות ובכי. "עדיין איני יודע היכן בני, אולי הוא נמצא פה בשדה, אולי מוטל במקום

אחר, לבית בשכם הוא לא שב", המשיך מנשה בקולו חרדה ואימת מוות. "יהי רצון שבזכות חסד האמת שאתה גומל פה עם הנפטרים תזכה ותראה את בנך", אחל לו יוסף איחול קורע לב. "אמן", ענה מנשה והמשיך את מלאכתו בקדרות ובשתיקה.

האנשים מסביב עבדו כאוטומטים ולא חשבו יותר מידי. לא היה מספיק כוח עבודה במקום, החיילים שנותרו חיים מן המלחמה היו שרויים בהלם ולא יכלו לסייע במאום. רק המבוגרים שלא יצאו בצבאות ירבעם נקראו לבוא ולטמון את ההרוגים. דאגות מייסרות מחשבות כואבות היו בלב כל אחד, היכן הוא קרוב משפחתי שלא חזר, האם הוא כאן? האם הוא עוד חי? מדי פעם נשמעו צעקות אימה, כאשר אדם זיהה את חפציו של קרובו היקר לו, והבין שלעולם לא יוכל לדעת האם זה אכן המת המוטל לידו או שמא באקראי השתרבבו חפצים אלה אל כליו.

"הקול קול יעקב - בימי ירבעם, קול בכי שהרגו מהם חמש מאות אלף... אביה העביר הכרת פנים של ישראל דכתיב 'הכרת פניהם ענתה במ' (ישעיה ג) ורבי לוי אמר שהעמיד עליהם שומרים שלשה ימים עד שנתקלקלה צורתן דתנן אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אף על פי שיש סימנין בגופו ובכליו ואין מעידים אלא עד שלשה ימים, עליהם הוא אומר: 'עצמו לי אלמנותיו מחול ימים' (ירמיה טו)" (בראשית רבה עג, ה).

פרק מ': ירבעם נגף

כמה שבועות עברו עד שהחיים שבו לכאורה למסלולם. הצער, ההלם, השכול והאובדן הטביעו את חותמם בכל אחד מישראל.

"חצי מליון בחורים", נאנח מנשה כאשר נפגש עם יוסף בשדה. כפי הנראה, גם בנו של מנשה היה בין הנספים, כלתו הצעירה נותרה עגונה. הם היו ככל תושבי שכם אשר ניסו להחזיר את החיים למסלול הרגיל, לכן נפגשו שוב כאשר באו לעבד את שדותיהם כמימים ימימה. לכאורה. "אם היינו תחת מלכות בית דוד, כלתו לא היתה נותרת עגונה" חלפה מחשבה מעניינת במוחו של יוסף, "הלא יוצאי מלחמות בית דוד היו נותנים גט על תנאי לנשותיהם טרם המלחמה" הרהר. "לא" שינה באחת את מחשבתו, "אם היינו תחת שלטון בית דוד, כלל לא היתה פורצת המלחמה, לא היינו מגיעים למצב נורא כזה שיהודים טובחים כל כך הרבה יהודים ובכזו צורה נוראית, לא היה מגיע עונש כל כך מר, מכיוון שכולם היו עובדים את ה' בירושלים".

השקט המהורהר של יוסף לא הפריע למנשה, אנשים רבים היו מכונסים בתוך עצמם בתקופה הראשונה שלאחר המלחמה. יש שקטים, השומרים את מחשבותיהם לעצמם, לעומת זאת, מנשה היה מן הדברנים, שלא יכול היה לכלוא את מחשבותיו לעצמו. הוא שינה את נושא השיחה והחל לשוחח על המלך ירבעם. "ירבעם המלך לא נרגע, מספרים שהוא נחלש נורא כתוצאה מהקרב, הוא הזדקן בבת אחת", מנשה נאנח והפטיר: "אם בני היה חי, בוודאי שהיה הולך לבית המלכות לבדוק במה הוא יכול לסייע בריפוי המלך, הרופאים שסביבו טוענים שכבר לא ישוב לכוחותיו הראשונים, זהו זה, זה כל האדם". "עד כדי כך" תמה יוסף, "כן, אתה לא תכיר אותו, לא רק שקפצה עליו הזקנה אלא בריאותו מדרדרת והולכת עם הזמן".

"אחד הדברים המכאיבים ביותר לירבעם היא כיבוש בית-אל ביד אביה. בית-אל שם העמיד את העגל, שם הוכיח את יכולתו הלימודית וגאונותו המופלגת, שם במשך שבע עשרה שנה קיים את החגים ועמד בראש העם. כעת לא ניתן להמשיך את העבודה הנפלאה הזו, בית-אל ביד יהודה", עיניו של מנשה ברקו כאשר הוא שחזר במוחו את הרגעים היפים שהיו בבית-אל, נכון שהיו כמה שנים

שעלה לדן, אבל לאחר שחווה את הקלקול השורר שם, נמנה בין העולים לבית-אל, עיניו הועמו אשר נזכר שמעתה לא יוכל לחוג בבית-אל.

"מעניין מה ירבעם יעשה בחג הקרוב, האם נראה לך שהוא יצפין עד דן?" שאל מנשה, "לא חשבתי על כך" נדרך יוסף, "לא חשבתי, באמת מה יעשה ירבעם בחג הקרוב? מה יעשו המשפחות הטובות שבישראל?". שקעו שניהם שוב בהרהורים.

"ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביו ויגפּוּהוּ ה'" (דברי הימים ב יג, כ) לא שמת מיד אלא הולך וחסר בעבור המלחמות.

פרק מ"א: עת רצון

"זו ממש עת רצון", יוסף פנה לבנימין בהתרגשות. היה זה כאשר סיימו את הלימוד היומי ופנו לדרכם לביתם. "מה ממש עת רצון?!" תמה בנימין. "עת רצון, כעת ירבעם בוודאי יפסוק שאם לא הולכים לבית-אל, מבטלים את המשמרות לירושלים וכולם עולים לירושלים, שהלא גם ירבעם מבין שדן הפך למקום טומאה, הקרבה לגויים והתדרדרות האיומה המתחוללת שם בוודאי תשפיע עליו לפסוק לשוב ולעלות לירושלים".

בנימין הקשיב לדברי יוסף אשר המשיך בהתלהבות: "יתכן שזו ממש עת רצון, נראה לצרף לכך שלוש סיבות, האחת, תוכחתו של אביה אכן היתה מוצדקת והוכיחה את עצמה – דבריו התממשו; השנייה, החשש מפני העבודה זרה שכל כך הרבה הוא מתריע על כך; השלישית אולי מעט שולית אבל היא גם סיבה, כעת שירבעם ניגף בוודאי שלא יהיו לו הכוחות לעלות ולהצפין עד דן", ניתח יוסף את המציאות.

"אני מאמין, שאם ירבעם יפסוק לעלות לירושלים תבוא הגאולה השלמה והעולם יבוא לתיקונו" התלהב יוסף ומעט נסחף. "יקומו המתים לתחייה, נפתור את בעיית העגונות, לא יהיו עוד צרות, והעולם יבוא אל תיקונו", בנימין המשיך: "נוכל לקיים את כל המצוות כראוי וללמוד בהתמדה - הבא נתפלל מעומק הלב, הלא ללב מלכים ושרים ביד ה'".

כמה התאכזב יוסף כאשר תחזיתו הוורודה התנפצה אל המציאות. בנימין הוא זה אשר הגיש לפניו את החוזר המיוחד מטעם המלך אשר התפרסם בקרב המדינה:

"אל בני הממלכה ממלכת ישראל. מכיוון שבית-אל נכבשה בידי אביה ובני יהודה, נערך לחג הקרוב ונחוג אותו בדרך. להלן התקנות הבאות, כל אחד ואחד מחויב לשמוע אם חפץ הוא לשמור על טהרת נפשו ונפש ילדיו...". בהמשך היו מפורטים כללים רבים על ההנהגות וההרחקות שיש לעשות כאשר מגיעים לחוג בדרך.

"הפעם אין דרשת שבת שובה", גיחך בנימין ליוסף במרירות רבה. "תקנות בני ישראל להישמר מפני העבודה זרה - אין פלפולים הלכתיים ואין סברות, פשוט כך צריך לנהוג זהו".

לאחר כמה שנים שכלל ישראל הלכו לדרך נערך הסכם עם מלכי יהודה שבית-אל היתה תחת שליטתם וישראל שבו לחוג את החג בבית-אל כבראשונה.¹³

¹³ נכתב על סמך זה שלא כתוב בשום מקום שיהודה החזירו את בית-אל לישראל, ועוד יותר מכך, חיאל בית האלי - מיהודה. אולם, הפסוקים מצביעים בבירור שישראל המשיכו והלכו לעגל בבית-אל ובדן.

פרק מ"ב: אבים נגף

יום אחד, זמן קצר לאחר המלחמה, כאשר ישבו יוסף ומנשה תחת העץ הבלוט רחב הממדים שעליו הרחבים הסתירו את החמה, באמצע עמל עבודה מפרכת, ישבו שניהם ולגמו מים קרים ומרוויים וקינחו באכילת פרי ערב. תוך כדי שוחחו שוב בנושאים מדיניים ובנושאים השקפתיים העומדים ברומו של עולם.

מנשה הוא זה ששבר את השתיקה, "אתה יודע מה עשה אבים מיד לאחר שניצח במלחמה עמנו?" שאל את יוסף, "לא" השיב יוסף, "מרוב צער וכעס לא התעניינתי מה נעשה ביהודה, אני פשוט חליתי מרוב עבודה קשה של קבירת הנפטרים, והייתי גם עסוק בניסיונות שונים לברר את דינם של העגונות הרבות", צער עמוק נשקף בעיניו, המאורעות האחרונים הוסיפו קמטים רבים בפניו.

"אז תשמע", המשיך מנשה כשהוא נושם נשימה עמוקה שתאפשר לו לומר כמה משפטים בבת אחת, "קראתי בעיתון שמיד בתום המלחמה, עוד לפני שחזר אבים לביתו, הוא הלך לקבר אביו רחבעם ואמר לו בקול שמחה: 'אבא, נצחתי את האויב שלך'", מנשה היה כעוס ומרוגז על כך, "נצחתי, כל המטרה שלו היתה להתנקם ולהשיב כבוד אביו, אולם הוא לא חשב איזה טרגדיה הוא הותיר בישראל", עיניו של מנשה התעננו בזכרו את בנו שאפילו לשבת עליו שבעה לא יכול היה.

"יתרה מזו, הוא שב לביתו ומה עשה? נשא נשים נוספות, בלי לחוש כלל את הכאב של העגונות שהותיר ולא יכולות להינשא", שפתיו של מנשה התעוותו מרב כאב על המחשבה הקשה. "אבל, ה' לא שתק לו על כך" הוסיף בשמחה גלויה לאיד, "אתה יודע, מאז המלחמה אבים נגף". "מה אתה אומר?!" התפלא יוסף, "הרי כעת אמרת שהוא נשא נשים נוספות ונולדו לו ילדים?", "כן", השיב מנשה, "אבל זה לא זה, הוא ניגף במגפה, נחלש כבר לא אותו הדבר".

"אינני מבין בנסתרות" המשיך מנשה, "שמעתי שיש אומרים שהוא ניגף מכיוון שביזה את ירבעם ברבים בנאום הפתיחה למלחמה, לדבריהם, כך לא מדברים על מלך, עם כל הטענות שיכולות להיות עליו, זהו מלך שהומלך בציווי ה' על ידי נביא. כל חיילי ישראל שמעו את דבריו הבוטים וחרקו שיניים על דבריו, הם לא יכלו להגיב ולהשיב לדבריו. אנשים רבים טוענים שזו הסיבה למגפתו. יש

שמקנאים לאחיה השילוני, הם טוענים שבדבריו הוא ביזה את אחיה, כאשר הוא תאר את הדרך שירבעם מרד ברחבעם והומלך אמר את המשפט: "ועמכם בני בליעל" ניתן להבין שהמילים 'בני בליעל' מכוונים כלפי לאחיה השילוני, זו אכן סיבה שמגיע לו שינגף במגיפה, כך אומרים האחרים. אבל אני" הגביה מנשה את קולו והצביע כלפי עצמו "אני חושב אחרת", כך פסק ומיד המשיך, "אני בטוח שה' הגיף אותו על הצער והשכול האיום שגרם לבני ישראל. טוב, ניצח במלחמה משמים עזרו לו, אבל לגרום לכזו טרגדיה, מה הוא חשב כאשר גזר להסיר את האף מכל ההרוגים, מה הוא הבין כאשר ציווה על חייליו להשגיח שלא יקברום?" מנשה הגביה את קולו ונראה היה שהוא נתון בסערת רגשות: "מאות אלפי חיילים לא יהיו ניתנים לזיהוי??? מאות אלפי אלמנות עגונות??? שלא לדבר על מספר הילדים שנותרו יתומים. בוודאי שה' השיב לו על כך והחל להגיפו", טעם הנקמה ערב לחיכו של מנשה, ומעט מכאב הלב פחת כתוצאה מחשיבה זו.

יוסף הקשיב לדבריו והנהן בראשו בהסכמה, והשיב: "אכן 'קל נקמות ה'", גם אם אבים צדק לדעתו במלחמתו, לא היה צריך לזלזל בישראל עד כדי כך ולבצע כזה מעשה מחפיר, בוודאי שמגיע לו העונש", יוסף הסכים עם דברי מנשה, אולם בליבו קיננה מחשבה נוספת.

עם כל זאת שיוסף לא התעניין בנעשה, עם כל זאת שהיה חולה ושבור, יוסף עקב אחר מעשי אבים לאחר המלחמה, הוא ברר מה עשה אבים עם העגל בבית-אל. הוא קיווה שמיד אבים יהרוס עגל זה ובכך יהרס הגורם המשחית שהביא לכל הצער והאבדון, לאסונות ולמלחמות. לדאבון לבו, נודע לו שאבים שהיה בידו להרוס את העגל בהיכנסו לבית-אל לא עשה זאת, אלא השאירו עומד על מכונו. "זו הסיבה", כך פסק בדעתו ובמחשבתו, "זו הסיבה שהוא ניגף במגפה, על כך שלא הכרית את העבודה זרה והשאיר אותה על כנה".

אבים לא האריך ימים על ממלכתו הוא מלך רק שלוש שנים. אבים נפטר כתוצאה מהמגפה ובנו אסא מלך תחתיו.

אמר ר' שמואל בר נחמן מה את סבור שירבעם ניגף והלא לא ניגף אלא אביה (בראשית רבה, עג ה; סה, כ).

פרק מ"ג: ההספד על ירבעם

עשרים ושתיים שנות מלכותו של ירבעם חלפו. אמנם, מצב בריאותו של ירבעם התדרדר מאז המלחמה עם אבים, אולם, תמיד מוות מגיע בפתאומיות. באותו היום שבו מלאך המוות נטל את נשמת ירבעם, בו ביום נתלו מודעות אבל ברחובות קריה, בו ביום הושמעו הכרזות המבשרות ביגון וביללה על מותו של המלך בחוצות העיר.

"תורה תורה חגרי שק, נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלוקים", קולו של הכרוז התנגן בנעימה עצובה, "הלוויתו של מלכנו, רבינו ואדוננו, ראש מלכות ישראל ירבעם בן נבט זכר... תתקיים עוד היום, ההלוויה תצא משכם העיר בה הומלך ותעבור בדרכה לארמונו בתרצה ותגיע לבית הקברות שבה", הקולות הדהדו ברחובות, והדהדו בלבבות.

רבים מישראל אשר העריצו את ירבעם, באו לחלוק לו כבוד אחרון ונהרו לשכם. שכם העיר בה הומלך ובה הוא מובא אל דרכו האחרונה. הרחובות התמלאו המון אדם, הצפיפות היתה גדולה. אנשים רבים הזילו דמעות על אותו צדיק, והשמיעו קולות יגון ואבל. גם מנשה היה ביניהם, הלך הוא אל בית הכנסת הגדול, אותו מקום שבו שמע את דרשתו הראשונה של ירבעם כמלך, הדרשה שבה הכריז על החג בבית-אל ובדן, הדרשה שבה הראה את כוחו בידיעת התורה.

אז האולם היה מבהיק וזוהר, כעת ירבעם מוטל על המיטה וכל העם באים לשמוע עליו דברי הספד ובכי.

הספדן התקשה במיוחד לעמוד ולהספיד את גדול הדור בהלוויה המונית זו. לאחר מאמץ מרובה הוא פתח ואמר: "ירבעם זכה בזכות התורה שיש בה כ"ב אותיות למלוך כ"ב שנה (מעם לועז עמ' רלד). שקיעותו של ירבעם בתורה, התמדתו בה, השגותיו הרוחניות, אדם שכל רז לא אניס ליה, אנו היינו לרגליו כעשבי השדה. אדם זה זכה להיות מלך על ישראל, לא רק במובן הטקסי והפורמלי, אלא בבחינת מאן מלכי רבנן. כל שנה שמלך על ישראל היתה כנגד אות מאותיות התורה, לא זכינו שימשיך למלוך עלינו ומלכותו נפסקה היום", קולו של הספדן נשבר והעם החזיק אחריו.

"ירבעם הוא המלך אשר עמד על המשמר, ופעל רבות למען אשר לא תחדור עבודה זרה לעם ישראל. בכל כוחותיו העמיד שומרים כדי שלא יעלו עולים לרגל לירושלים ויחשפו לעבודה זרה. זאת למרות העלויות הרבות והתקציבים הבלתי נדלים שהיה צריך להשיג כדי לממן מטרה זו. ירבעם דאג לתקן תקנות וחוקים לעולים לחג בדרך כדי שלא ילמדו ממעשי האומות ששם. הוא דאג דאג רבה בראותו את ההיחשפות לגויים והלמידה ממעשיהם. כל ימיו ניהל מאבק עם ההתדרדרות החמורה שחלה בעם בתחום זה. אוי ירבעם, מי יעמוד אחריו בכאלו עוז ותעצומות? מי יגדור את העם מפרצות העבודה זרה?" שאל הספדן כשקולו נשנק.

"הבה, יהודים יקרים, כל המוני בית ישראל", הכריז הספדן בקול רם, "זו השעה שאנו יכולים לקבל על עצמנו להמשיך ללכת במורשתו של ירבעם. נקבל על עצמנו שלא להיגרר אחר טינופת העבודה זרה, נחליט שלא לעלות עוד לירושלים שיש בה גילולים ונתחזק בשמירה על התקנות והחוקים שחוקק ירבעם מלכנו בעת העלייה לדן", דבריו של הספדן הדהדו ברמה והיוו נחמה פורתא למתאבלים הרבים.

"אם נתחזק בכך, נמשיך את מורשתו, דברים אלו יגרמו לו לקורת רוח בעולם העליון ובכך תעלה נשמתו מעלה מעלה בהיכלות העליונים".

מנשה ישב ומחט דמעות רבות, הוא חווה במשפחתו את ההתדרדרות שאותה תאר הספדן, ובלבו הכיר טובה לירבעם המלך אשר פעל רבות למנוע התדרדרות זו.

ההלוויה המשיכה בדרכה, ומנשה צעד בעקבות המיטה כשהוא מלא הרהורים ומחשבות נוגות.

"יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה" (משלי י, כז) – דוד ושלמה ואסא מלכו כארבעים שנה, וירבעם לא האריך ימים, ובנו נדב מלך רק שלוש שנים וכן בעשא ואלה בנו מתו כולם בקיצור שנים (ילקוט מעם לועז).

פרק מ"ד: ירבעם היכן אתה?

יוסף התהלך בביתו כארי בסוגר. הוא הסתובב אנה ואנה ופניו הביעו כאב עמוק והבעת חוסר אמון. מידי פעם נפלטו אנחות מפיו וידיו הטלטלו בתנועות כאב ותדהמה. מבחוץ ניתן היה לשמוע את בכי ההמונים ואת טפיפות הרגלים אחר המיטה. את קולות המספידים את ירבעם ואת דברי השבח עליו. יוסף לא יכול היה להכיל זאת.

נקישות רפות נשמעו על הדלת, יוסף חשש לפתוח, אולי זה מנשה ששם לב שהוא לא בין ההמונים ובא לקרוא לו להשתתף בלווייה וללכת ארבע אמות לאחור מיטתו של צדיק'. הנקישות לא הרפו. יוסף פתח את הדלת. מולו עמד בנימין אשר נכנס פנימה במהירות וסגר את הדלת בלי להשתהות. שפניו הראו כאלף עדים את אשר התחולל בקרבו.

שני הרעים שתקו, והשתיקה הרועמת הביעה את פליאתם ואת כאבם.

לבסוף יוסף הפר את השתיקה. "נבואת אחיה לא התקיימה, ירבעם נקבר בכבוד מלכים, זוכה להספדים רבים וכל העם אחר מיטתו". כולו אמר שאלה נוקבת. "לפעמים נבואה קשה חוזרת ואינה מתקיימת" ניסה בנימין ליישב את התמיהה, "אולי הנבואה התקיימה במה שירבעם ניגף במהלך השנים האחרונות, אתה יודע, מאז המלחמה הגדולה", העלה תירוץ נוסף.

"העם אוחזים ממנו גדולות ונצורות, תשמע את ההספדים: צדיק, תלמיד חכם, גאון הגאונים, אביר הרועים, מגן על עם ישראל מעבודה זרה, שומר עליהם מהתדרדרות רוחנית, לא כך צריך לומר אלא: חוטא ומחטיא את ישראל, הוא אשר מנע את העלייה לרגל בירושלים – ששם הכל נעשה בקדושה ובטהרה, והוא זה שחשף את העם לעבודה זרה שבדן, הוא אשר הביא את כל האסונות הצרות, המחלות והפגעים, המלחמות והטרגדיות הקשות, אף אחד לא מבין???" קרא יוסף בכאב.

בנימין ניסה להשיב: "לא תמיד מה שרואים פה בעולם הזה הוא האמת בעולם הבא, 'עולם הפוך ראיתי' כך אומרים על העולם הבא. כל מי שחוטא ומחטיא את הרבים אין לו חלק לעולם הבא. אם כן גם לירבעם אין לו בו חלק. פה הוא

נראה צדיק גמור, מנסים לקבל קבלות להעלות את נשמתו בצרור החיים, ושם הוא יהיה לדראון עולם", השתתק ומולל באצבעו את מפת השולחן, "לדראון עולם", חזר יוסף על מילותיו האחרונות כהד.

"ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות שנאמר 'ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי' (ישעיה סו, כד) גיהנם כלה והן אינן כלין, שנאמר: 'וצורם לבלות שאול' (מזבול לו) וכל כך למה מפני שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר: 'מזבול לו' (תהלים מט, טו) ואין זבול אלא בית המקדש, שנאמר: 'בנה בניתי בית זבול לך' (מלכים א ח, י) ועליהם אמרה חנה: 'ה' יחתו מריביו' (שמואל א ב, י)" (ראש השנה, יז ע"א).

יוסף הציג שני כיסאות, התיישב על אחת וסימן בידו לבנימין לשבת בשנייה. הוא הרהר מעט ושאל: "מה היה יכול לעשות ירבעם? הוא ידע שהוא גדול הדור, ואכן היה גדול אמיתי!!! הוא לא שם לב שהוא טועה, הוא התחיל בטעות, הוא היה בטוח בעצמו ולכן המשיך עמה הלאה עד שהחטיא את כל העם", שאל יוסף כשהוא משחזר את התקופה בה היה תלמידו הנאמן של ירבעם ובה ראה את גדלותו ואת שקידתו בתורה.

"אכן, בהתחלה היה צדיק גמור ומנוקה מחטאים, נמסר לי בקבלה, שאמר הקדוש ברוך הוא למלאך המוות: 'לך והבא לי את ירבעם בן נבט', והמלאכים הליצו עליו אמר להם הקדוש ברוך הוא: אם רצונכם בכך אעזוב אותו, ואחרי כן יצא לתרבות רעה" (זוהר חדש אחרי מח). אמר בנימין בכובד ראש, עיניו היו נעוצות בנקודה מסוימת בקיר מולו, 'איך היינו נראים עכשיו, אם אכן ירבעם היה נלקח לבית עולמו כשהיה צדיק?' הביקה מחשבה מעניינת במוחו.

התנער בנימין מהרהוריו והמשיך בדבריו: "מהפסוק 'וירבעם יצא מירושלים' (מלכים א יא, כט) לומדים שיצא מפתקא של ירושלים, מה הכוונה? נאמר בפסוק: 'כל הכתוב לחיים בירושלים קדוש יאמר לו' (ישעיה ד, ג), ירבעם יצא מהפתקא הזו", בנימין שתק קמעא, יוסף שחשב שסיים את דבריו שאלו: "כלומר?", "כלומר", התנער בנימין, "כלומר, שיצא מהפתקא של ירושלים, מן הכתב הכתוב שצדיקים לעתיד לבוא יחיו וישמחו בירושלים, הוא הפסיד זאת".

"וכל זאת למה?" שאל והמשיך בנימין, "כל זאת משום שכאשר חטא ה' שלח אליו שליחים מרובים להניאו ממעשה זה: עידו הנביא, תלמידי חכמים רבים באו אליו עם שאלות, אני יודע שלא רק אתה", חיך אליו בנימין, "היו עוד רבים

אחרים, נבואת אחיה השילוני לא הרתיעה אותו, גם לא דברי המלך אבים – שהוכיחו את עצמם, הוא פשוט לא עצר לחשוב, לא בדק את עצמו ולא עשה חשבון נפש אמיתי, הוא לא 'חזר בו', סיכם בנימין את הנקודה העקרונית.

נאמר בגמרא: "תפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו: 'חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן'. אמר לו: 'מי בראש?' אמר לו: 'בן ישי בראש' אמר: 'אי הכי לא בעינא' [אם כך איני רוצה]" (סנהדרין קב ע"א). ולא הסכים.

"הגדלות של גדולי ישראל בכל הדורות היתה להכיר בטעותם, ולא משנה מי העמידם עליה – גדול שבגדולים או קטן שבקטנים. אם היו מעירים להם על דבר מה, מוכיחים אותם היו בודקים את עצמם וכאשר ראו שאכן שוגים היו חוזרים בהם. הגדולים היו תמיד בבחינת 'מקבלים', כמה פעמים שמענו את המושג 'הדרי בי' אני חוזר בי. כל מהותו של גדול בישראל הוא חיפוש אחר האמת, הם מקבלים את האמת ממי שאמרה, נקודה זו חסרה לירבעם, באו אליו גדולים – נביאים ומלכים שפנו אליו בשם ה'; פנו אליו חכמים – תלמידי חכמים שונים אשר שאלו שאלות והעלו תמיהות על שיטתו; אנשים מהמון העם – אשר קבלו על הצרות והטרגדיות השונות, ובכו על ילדיהם שנפלו מרמתם הרוחנית, והדבר לא שינה את עמדתו במאומה".

"אכן, בלוויה אנו שומעים את המספיד הצועק מרה על מות גדול הדור והצדיק, אמנם נשמת ירבעם עלתה לשמי מרומים, היכן היא מטיילת עכשיו? בוודאי שלא בגן עדן, היא נמצאת ומטלטלת במקומות אחרים – עד עולם".

"ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר 'ושם רשעים ירקב' (משלי י, י)" (תענית כח ע"א).

פרק מ"ה: כעבור מאתיים שנה

שכם כעבור מאתיים שנה. יוסף ומנשה היו שכנים טובים, שדותיהם היו בסמיכות זו לזו. הם היו אוהבים לעבד שדותיהם באותם השעות, ובזמני ההפוגה היו יושבים לשוחח יחדיו. איננו יודעים אם יוסף זה היה בן בנו של יוסף מתחילת הסיפור, איננו יודעים גם אם מנשה זה היה מצאצאי מנשה שבתחילת המאמר. גם השדות, יתכן שהיו אותם שדות יתכן שהיו אחרות, אבל לצורך העניין היה ביוסף ובמנשה אלו שיקוף של אותם יוסף ומנשה הראשונים.

באותה השנה הסתיו היה אפור וקודר במיוחד, גם השמים היו מעוננים טרם זמנם וגם לבבות האנשים היו חרדים. יוסף ומנשה היו חורשים את האדמה טרם הזריעה, וכדרכם פנו לשוחח זה עם זה. "כמה צרות" נאנח מנשה, "תגלת פלאסר הגלה את השבטים שמעבר לירדן, הגלה את כל יושבי הצפון ולקח עמו את עגל הזהב שבדן, אוי איזה הסתר פנים", נאנח מנשה מעומק הלב. יוסף נאנח גם הוא, "אכן נראה שבקרוב שלמנאסר יגיע עד אלינו, ואין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, צריך להשקיע יותר בלימוד התורה, להתחזק במצוות, להתפלל אליו, אולי, אולי ישמע", לא קשה היה לחוש את הפחד ואת החשש השרוי בלבבות מפני הבאות.

"תראה", ניחם מנשה, "הושע בן אלה מלכנו, לא שם את עצמו למרמס, נכון שהוא מעלה מס לשלמנאסר, אולם תחת הקלעים יש שמועות חדשות. שמעתי שהוא מנסה לכרות ברית עם מלך מצרים, אני מקווה שיצליח ונחזיק מעמד מול שלמנאסר", הביע מנשה את משאלתו.

"כבר כמה שנים" המשיך מנשה שלא מן הענין, "אני לא עולה לידן, אלא הולך עמך לבית-אל, ובכל פעם ליבי נחמץ על כך שאיני יכול להמשיך במנהג אבותי, עניין זה קשה לי מאוד, זה לא פשוט לשנות ממנהג האבות".

יוסף הרהר, אזר אומץ ואמר: "השנה אני חושב לעלות לירושלים לחג, אתה מבין, שמעתי שהושע בן אלה ביטל את הפרדסאות", לא הספיק יוסף לסיים את דבריו ומנשה התפרץ לתוכם: "אתה??, לעלות לירושלים?? מה זאת עולה בראשך?" קולו של מנשה עלה לקול צעקה רמה, "אני מצטער על כך שאני לא ממשיך את מנהג אבותי זה מאתיים שנה ולעלות לידן, ואתה, שאתה יכול

להמשיך לעלות לבית-אל כפי שעשו אבותיך ואבות אבותיך במשך דורות רבים, אתה מעוניין להפסיק מנהג זה? איך אתה מעז, הלא מנהג ישראל תורה הוא!!! ואין לשנות מן המנהג" סיים מנשה את תוכחתו באחת.

יוסף השיב בהיסוס: "אכן, מנהג ישראל תורה, אבל בתורה כתוב שצריך לעלות לרגל בירושלים, רבות אני מתחבט בכך, וכעת שהושע בן אלה הוריד את הפרדסאות מצאתי הזדמנות לקיים מצווה זו".

"לקיים מצווה" אמר מנשה במעט זלזול, "אם היתה מצווה או אפילו שמץ של מצווה בכך שעולים לירושלים, כבר מזמן היו רבים מהיראים עושים זאת. ואתה יודע, פה בשכם, ובכל ערי ישראל בעצם, כולם מקיימים את כל המצוות כראוי מדקדקים קלה כבחמורה, לא חסרים כאלו שהיו חושבים על כך לעלות לירושלים" פסק מנשה בהחלטיות¹⁴. "לא סתם ביטל יהוא את הפרדסאות, אין צורך בהם, מי יעלה כעת לירושלים? הפרדסאות הם סתם הוצאה מיותרת בתקציב הממשלתי".

למרות תשובתו החדה של מנשה יוסף לא סיים את השיחה, והמשיך בדבריו: "אמנם, אתה צודק, כל ישראל שפה מקיימים את כל מצוות התורה ונזהרים בכל הלכותיה, אולם, אני חושב שיש בחג בבית-אל שמץ עבודה זרה, לדעתי זה לא חלק", אמר יוסף ומיד המשיך, "אל תחשוב שאני מדבר בלי מחשבה, שעות רבות למדתי את הנושא והעמקתי בדברי חז"ל על כך".

"שמץ עבודה זרה", גלגל מנשה את המילים בפיו. "כנראה אינך מכיר את ההיסטוריה של עם ישראל, אז, שב פה ותשמע מעט ממה שיש לי מנשה לומר לך". מנשה התיישב על הספסל הוותיק שתחת עץ הבלוט והושיב לידו את יוסף בהחלטיות.

¹⁴ ראוי לציין שידוע שעשרת השבטים גם לאחר שהוגלו נשארם בצדקותם והמשיכו לקיים את מצוות התורה.

פרק מ"ו: הוכחות מנשה

יוסף התיישב ליד מנשה והטה אוזן לדבריו.

"ראה" פתח מנשה כשהוא מנסה לסדר את הדברים בראשו, "ראשית, את העגלים הציב ירבעם בן נבט שעל גדלותו אין עוררים. את ירבעם המליך אחיה השילוני והוא סמך עליו את ידיו. עד היום הולכים רבים מישראל להשתטח על קברו ולהתפלל, להדליק נרות ולראות ישועות. זהו מקום קדוש. נבואתו של עדו לא התממשה – עדיין אף יאשיהו לא קם ביהודה ולא הרס את המזבח בבית-אל, להפך, גם בתקופה שבית-אל עברה ליהודה מלכי יהודה לא נתצו את העגל, אני חושב, כפי שרבים מישראל חושבים, שעדו לא היה נביא אמת", לא היסס מנשה לחרוץ את מאמרו על עדו.

"זוהי רק ההתחלה, אולם דע לך ששבעה בתי דינים ישבו על המדוכה ופסקו שאין חשש בעבודה בעגלים, אל תחשוב שהיו אלו בתי דינים פשוטים, אלא היו אלו דיינים יראים ושלמים בעלי תורה אשר מילאו את כרסם בש"ס ובפוסקים. את דיינים אלו הושיבו המלכים על כיסא הדיינות והם פסקו לפי דעתם - דעת תורה" סיכם מנשה, יוסף ישב לידו והאזין לדבריו בדומיה. "הנה אמנה לך את כל בתי הדין: בית דינו של ירבעם בן נבט; בית דינו של בעשא בן אחיה; גם בית דינו של אחאב בן עמרי פסקו שאין בעיה הלכתית עם העגלים; בית דינו של יהוא בן נמשי אשר הכרית את כל העבודה זרה שהיה בדורו החליט שלא להחריב את העגלים; בית דינו של פקח בן רמליהו; גם של מנחם בן גדי; ואחרי הכל גם בדורנו בית הדין שלנו היושב כעת בשומרון, של מלכנו הושע בן אלה פסקו שאין חשש בעבודה לעגלי הזהב של ירבעם", למנשה היה זיכרון טוב ויכול היה למנות את כל שבעת בתי הדינים בלי לחשוב פעמיים.

זרם ידיעותיו של מנשה לא פסק: "שים לב, יהוא בן נמשי הכרית את כל העבודה זרה שהיתה בדורו בעקבות חטאת אחאב, את עגלי הזהב הוא השאיר. הוא מצא את חתימתו של אחיה השילוני על העגלים והבין שהם לא עבודה זרה. אליהו הנביא, הקנאי הגדול, צעק על הבעל, על האשרה, מילה לא אמר על העגלים, גם אלישע תלמידו – לא אמר נבואה אחת על כך שהעגלים אינם בסדר. כל מה שדברו כל השנים היה על הבעל על האשרה, אבל לא על

העגלים, ואתה החכם הגדול, אתה הוא זה שיכול להגיד עליהם שהם עבודה זרה?" תמיהה ופליאה נשזרו בקולו.

"נוסף לכך, אם אתה תעלה לירושלים, מה תוכיח בכך, תוכיח שהוריק, סביך וסבתותיך, הכשרים והטהורים, הצדיקים והתמימים, עד מאתיים שנה אחורה נהגו שלא כשורה, עבדו עבודה זרה, במעשה זה, כביכול תצהיר, אינני סומך על מעשה אבותי, הם נהגו שלא כשורה, ואני – יוסף כן, איזו עזות צריך כדי לחשוב כך. תצטרך לבקש מאבותיך סליחה על מעשה זה", חרץ מנשה את דבריו, ובכך חתם את מחשבתו של יוסף לעלות לירושלים.

נפרדו הרעים, נפנה יוסף לביתו, נפנה מנשה לביתו, סיימו הם את עבודת יומם.

פרק מ"ז: גלות וחורבן

ולא הזכיר מנשה את העובדה שהצדיקים שבכל הדורות כן עלו בסתר לירושלים, כמו, יונה הנביא אשר שמח שם בשמחת בית השואבה וקיבל שם את הקדושה שמתוכה יכול היה לקבל נבואה, כך גם נביאים נוספים במהלך אותם דורות.

ולא הוסיף מנשה שירבעם עשה כנגד דעת אחיה השילוני והעמיד את העגלים שלא מדעתו; שבעשא בן אלה נענש על כך שהכרית את כל בית ירבעם ולא הכרית את העגלים; שיהוא בן נמשי לא הכרית את העגלים מתוך טעות שראה את החתימה המזויפת של אחיה השילוני, ובהמשך נענש על כך; שכח מנשה שעגלים אלו הובילו להתדרדרות חמורה בעם ולעבודה זרה, ולא שם לב שעגלים אלו הם שהובילו לגלויות השונות שבעם.

ולא ידע יוסף, ולא ידע מנשה שה' "קל קנא פוקד עוון אבות על בנים על שילשים ועל ריבעים לשונאי" – למי שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם (שמות כ, ה ורש"י שם).

אמנם רק ירמיהו הנביא הוא זה שגילה את הסיבה לפורענויות ולצרות שארעו באותן תקופות, הוא זה שחרט עלי פסוקים רבים בספר מלכים שהפורענויות החלו והצרות נגזרו בעקבות העבודה בעגלים שהקים ירבעם.

בכך שהושע בן אלה הסיר את הפרדסאות, ואף אחד מבני ישראל לא עלה לירושלים, נחרץ דינה של מלכות ישראל ודינם של כל יושביה. כעת כאשר לא היה להם עילה וסיבה שלא לעלות, ובכל זאת לא עלו, התברר שמה שהם עובדים לעגלים זה לא מתוך הכרח, התברר שעם ישראל אינם חושבים על ירושלים והמקדש ואינם מעוניינים להגיע לשם. והתעורר חרון אף ה' להגלותם מארצם.

עוד באותה שנה עלה מלך אשור ושם מצור על שומרון שהיתה עיר הבירה של מלכות ישראל. לאחר שלוש שנים הגלה אותם אל מעבר להרי החושך: "בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי".

נבואתו של עדו עדיין לא התממשה היא תתממש רק עוד כמה דורות כאשר יקום יאשיהו המלך, בתקופה זו כבר ישראל גלו מעל אדמתם ובארץ יהודה ישבו רק נתיני מלכות יהודה.

"אמר להו אותן פרדסיות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע וביטלן ואף על פי כן לא עלו ישראל לרגל אמר הקדוש ברוך הוא אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשבי" (גיטין פח ע"א)

במקום סיום

מטרת מאמר זה היתה לענות על השאלות המטרידות רבים: כיצד יתכן שכלל ישראל טועה בדבר הלכה מסוים, הלכה חמורה עד כדי עבודה זרה? כיצד יתכן שיש ת"ח שאינם מעוררים ומתריעים על כך, ואף קרוביהם נכשלים בדבר זה? כיצד יתכן שלמרות כל ההתרעות משמים, עם ישראל לא נרמזים ומנסים לתלות זאת בסיבות שונות ומשונות מלבד עבודה זרה?

המאמר תאר את השתלשלות העניינים כפי שהיתה בתקופת ירבעם בן נבט מעיניו של אחד מתלמידי החכמים שהיו בישראל. לכאורה, הטעות התגלגלה לפתחם של ישראל מתוך כך שהיו "שותים ושמחים" ומתעסקים בענייני העולם הזה מעבר לנדרש. הנהגה זו היתה בעכרם וסימאה את עיניהם לראות את הטעות שבדבריו של ירבעם בן נבט.

התחלת הטעות היתה קטנה, ומתוך כך התגלגלו העניינים עד שבכל פרט ניתנה בחירה בידי האדם אם לשמוע בקול ירבעם או שלא. קבלת החתימות שנעשתה בערמה; מות איש האלוקים לאחר נבואתו בשנה הראשונה לזביחה בבית-אל; דבריו של אחיה השילוני שאנשים פרשו באופנים שונים; מות אביה בן ירבעם; וכן הלאה.

עד שהמצב הגיעה לכך שאנשים האמינו בכל לבם שהעבודה בעגלים היא הרצויה לפני ה', וכך נהגו כל היראים והצדיקים שבישראל. אלו שעלו לירושלים נחשבו לתמהונים ולפורשים מן הציבור בבחינת: "ויראי ה' נמאסו".

אמנם ה' התריע את העם והראה את חרון אפו על ישראל, אבל תמיד היו 'האנשים הטובים' אשר הסבירו את חרון אף ה' בדרכים משלהם ובקשו להתעורר בקיום מצוות שונות – רק לא במה שה' חפץ שהעם יתעורר.

וה' ארך אפים המתין מאתיים שנה, עד לחורבן ולגלות האיזמה. כן, עשרת השבטים לא חזרו מעולם לעם ישראל.

אנו מצפים שה' יקבצם במהרה יחד עם כל נדחנו.

מאמרים נוספים על ירבעם

הרשעים הן ברשות לבן: אמר נבל בלבן, ויאמר עשו בלבן, ויאמר ירבעם בלבן, ויאמר המן בלבן, אבל הצדיקים לבן ברשותן: וחנה היא מדברת על לבה, ויאמר דוד אל לבן, וישם דניאל על לבו (בראשית רבה פ' נח פרשה לד).

ושנה ק"ג פנים בתורת כהנים, וחטא ועשה עגל גימטריה ק"ג (ילקוט מעם לו עז עמ' ריג).

ירבעם נענש שאבים הונה אותו ברבים על כך שהוכיח את שלמה ברבים, ואבים גם עשה כן, ונענש גם הוא (ילקוט מעם לועז).

ירבעם היה משורש קין... (ילקוט הראובני).

שאלה לסיום

לגבי השמחה ביום ט"ו באב נאמר: עולא אמר יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות [פרדסאות] שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו" (מה השמחה הלא האנשים לא עלו??) (תענית ל ע"ב)

"אמר להו אותו פרדסאות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע וביטלן ואעפ"כ לא עלו ישראל לרגל אמר הקדוש ברוך הוא אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשבי" (גיטין פח ע"א)

משמע שביטול הפרדסאות גרם לחורבן ולא לאחדות בעם ישראל.